

VERDENS HISTORIE

I OLDTIDEN

FORTALT FOR UNGDOMMEN

AF

JENS JESPERSEN

MED 42 BILLEDER OG 3 KORT

FORFATTERENS FORLAG

MILO'SKE BOGTRYKKERI, ODENSE

1898

Nærværende Bog adskiller sig fra vore andre historiske Skolebøger ved Stofvalget, idet Mytologien og Kulturhistorien er behandlet udførligere end i nogen anden dansk Verdenshistorie af samme Størrelse, og der er ikke medtaget andre Navne end de, der fortælles noget om. En betydelig Del af det nye Stof er trykt med en mindre Skrift. Læreren kan da medtage saa meget deraf, som han finder ønskeligt, og Tiden tillader.

Billederne ere udførte i F. Hendriksens Reproduktionsatelier, København.

Europa i den forhistoriske Tid.

(Indledning).

Mammuttiden. De første Mennesker i Europa ere rimeligvis indvandrede fra Asien. De synes at være komne efter den store Istid og have boet i Floddale i Nordfrankrig og Belgien samtidig med Mammuten, den irske Kæmpehjort og nogle store Rovdyr: Huleløven, Hulebjørnen og Hulehyænen, som nu alle ere uddøde. Europas Klima var dengang raat og især meget fugtigt, saa Floderne vare langt større end nu. Uhyre Naale-skove og Moser indtog store Strækninger.

Mammuten var en Elefant med en tæt Haarpels og levede af Naaletræernes Blade og Kviste. Den var udbredt over Mellem- og Østeuropa og synes især at have været talrig i Sibirien. Der har den ogsaa levet længst, og man finder endnu Masser af dens Stødtænder, ligesom man har fundet hele Dyr indfrosne i Isen, saaledes at Kød, Hud og Haar endnu var bevaret. Kæmpehjorten udmærkede sig ved sin Størrelse. Der var saaledes 11 Fods Afstand mellem Takkernes yderste Spidser. Den har levet i England, Frankrig og Tyskland, men er tidlig uddød. De store Hulerovdyr have boet i Hulerne omkring i Europas Kalkbjerger. I de Jordlag, der dække Hulernes Bund, finder man hele Vognlæs af Knokler. Nogle ere gnavede af Rovdyr, andre spaltede af Menneskehænder for Marvens

Skyld. Mennesker og Dyr have altsaa skiftedes til at bo der. Ofte findes hele Skeletter af Dyr, sjældnere af Mennesker.

I Mammuttiden har der ikke været mange Mennesker, og de have levet under meget vanskelige Forhold: Klimaet var barsk, de havde intet Husdyr, ikke engang Hunden. Deres bedste Redskab var en raat tilhuggen Flintesten, som de snart brugte til at sonderdele det fangne Vildt, snart som Skraber til at tilberede Skindet, de klædte sig i. De have vel ogsaa kunnet fæste den til en Gren og bruge den til at opgrave spiselige Rødder eller som Vaaben. Vi finde Aske, hvor de have opholdt sig, men ikke Potteskaar, saa de have formodentlig stegt Kødet. I Kampen med de vilde Dyr have de maattet stole mere paa deres List og Klogskab end paa deres Vaaben og Styrke. Rimeligvis have de i Lighed med vor Tids vilde benyttet Faldgruber.

Rensdyrtiden. Mammuten uddøde, og den følgende Tid udmærkede sig ved mange Rensdyr, Heste og Urokser. I dette Tidsrum boede Menneskene især talrigt i Huler i Sydfrankrig. Forsvaret mod vilde Dyr og Kampen for Føden var nu bleven meget lettere. De havde lært at lave mange Redskaber af Ben, f. E. Naale og Syle; man finder en Mængde gennembullede Muslingskaller og Tænder, der sikkert have været brugte som Smykker. Levningerne fra deres Maaltider have de for en stor Del ladet blive liggende i Hulen, ligesom Grønlanderne ofte gøre den Dag i Dag.

Det er muligt, at Mammuttiden og Rensdyrtiden falde sammen. Mammuten har da levet talrigst i Mellemeuropas udstrakte Slettelande med de store Floder, og Mennesket har her staaet lavere i Kultur. I sydligere Bjergegne har Rensdyret været stærkest udbredt, og her har der levet langt flere Mennesker, ligesom de have staaet betydeligt højere i Udvikling.

Stenalderen i Danmark falder langt senere end de franske Huleboere. De vigtigste Levninger fra den Tid ere Køkkenmøddingerne og Jættestuerne, som vi kunne læse om i Danmarkshistorien.

Pælebygningerne. Mod Slutningen af den forhistoriske Tid og langt ind i Oldtiden brugte Folkene i Sveits, Norditalien og flere andre Steder at opføre deres Boliger paa Pæle i Indsøerne. Af saadanne Bygninger er der i vore Dage fundet talrige Rester, alene i Bodensøen over trediv tusinde Pæle. Husets Vægge vare dannede af Fletværk og Ler. Beboerne drev Agerbrug og Kvægavl og forstod at lave Tøj. At disse Boliger have været benyttede gennem et langt Tidsrum, ja helt ind i den historiske Tid, kunne vi skønne af, at der foruden talrige Sten- og Bronzeredskaber ogsaa er fundet Ting af Jern, ja endog enkelte romerske Mynter. En græsk Historie skriver omtaler saadanne Boliger i en Sø i det nuværende Tyrki. Han har dog næppe selv set dem, og derfor er det vel, han fortæller saadanne utrolige Ting, som at Beboerne fodrede deres Heste med Fisk, hvoraf der var saa mange i Søen, at de kunde drages op med Kurve, der hissedes ned gennem en Lem i Gulvet. For ikke at komme denne Lem for nær vare de smaa Børn tøjrede med et Baand om Benet.

Ægypterne.

Vilde Folkeslag kunne efterhaanden gaa frem i Udvikling. De lære at lave Tøj og bygge Huse, de opfinde hensigtsmæssige Redskaber, faa Husdyr og begynde at dyrke Jorden. De træde i Handelsforbindelse med Nabofolkene, Arbejdet deles, og de slutte sig sammen i ordnede Samfund med Love og Øvrighed. Lovlydigheden er fra først af ikke stor, men den kan vokse. Den vilde har oprindelig ikke megen Følelse for andres Savn og Lidelser; men efterhaanden opdager han, at det lønner sig at være tjenstvillig, thi han kan da vente Gentjeneste, ikke at tale om, at han føler sig gladere, hver Gang han har vist sin Næste en Venlighed. Naar et helt Folk er naaet saa vidt, sige vi, at det er blevet civiliseret. Ægypterne ere det første civiliserede Folk, som Historien lærer os at kende.

Ægypten ligger i et regnløst Jordbælte og vilde være en Ørken, om ikke Nilfloden var. Dalen, som den løber igennem, er kun to Mile bred, men flere Hundrede Mile lang. Ved Middelhavet udvider den sig til et bredt Delta. Mod Øst og Vest findes lave Bjergkæder, der bestaa af Kalk, Sandsten og Granit, og her hentede Ægypterne Emnet til deres Bygninger og Mindesmærker. Nildalen er i de første Sommermaaneder

en Ørken, gul, tør og trist som de omgivende Lande. Men ved den Tid, da Dagen er længst, begynder Floden at stige. Snart træder den over sine Bredder og forvandler Landet til en Sø, hvoraf Højene, paa hvilke Husene ere byggede, rage op som Øer. Det er Ægyptens Foraar. Folk sejle omkring paa Baade og hilse hinanden med glade Tilraab. Naar Vandet igen træder tilbage, har det efterladt et Lag Dynd over det hele. Nu faa Ægypterne travlt med at saa, og snart høste de en Afrøde saa rig, som den kun vokser paa Steder paa Jorden. Saa snart Kornet er høstet, skynde de sig at pløje og tilsaa Marken igen og naa derved at faa endnu en Afrøde, inden Jorden er helt udtørret. Det er saaledes med Rette, at Landet er blevet kaldt Nilens Gave.

Ægypten fik tidlig en talrig Befolkning, thi Landet var frugtbart og lidet udsat for Overfald af fjendtlige Naboer. Mod Øst og Nord skærmedes det nemlig af Havet og mod Vest af Ørkenen. Det beherskedes af en Konge, som kaldtes Farao, og en talrig Embedsstand udførte hans Befalinger. Farao var uindskrænket Herre over Undersaatternes Liv og Ejendom; men paa Mindesmærkerne, som Kongerne rigtignok selv have rejst, rose de sig gerne af deres Mildhed.

Agerdyrkende Folk ere i Almindelighed mere tænksomme end f. E. Jæger- og Fiskerfolk. De sidstes Erhverv er saa afhængig af Tiltældigheder, at de sjælden forud kunne beregne Udbyttet. De forstaa i Regelen ikke at opsamle Forraad, men leve af Haanden i Mun-

den, saa de ere snart rige, snart fattige. Saadanne Folk have heller aldrig nogen Erindring om deres Fortid; de have ingen Historie. Agerdyrkeren er derimod nødt til at se mindst et Aar frem i Tiden. Han kan lægge en Plan for sit Arbejde, og ofte vil han kunne forudberegne Udbyttet af sin Flid. Alt dette værner ham til Omtanke, og det stadige, jævne Arbejde værner ham til Flid.

I Ægypten lader Høstudbyttet sig lettere forudse end i noget andet Land, thi det afhænger kun af Nilens Stigen og Falden og ikke af Vejrets Luner. Her var der tidlig Folk, som samlede Formue og derved fik Tid til at tænke og søge Kundskaber, naar de ellers havde Lyst og Evne dertil. Hvor Mennesket er fuldt optaget af at sørge for Livsopholdet, faar det derimod ikke Tid eller Lyst til at udvikle Sjæleevnerne.

Ægypterne kunde ikke helt undvære Handelen, thi de manglede baade Tømmer og Metaller, men de vare bange for Havet og holdt ikke af fremmedes Besøg. De havde dog mange Ting, som de fremmede gerne vilde eje. I senere Tider udførtes der meget Korn, og deres Tøjer af Hør, Bomuld og Uld vare stærkt søgte. Tidligere end andre have de kendt Tilvirkningen af Glas, men deres Spejle vare af Metal. Papir lavede de af Papyrusplanten, og de opfandt tidlig Skrivekunsten. De havde henvend to Tusinde Skriftegn, som kaldtes Hieroglyfer. Disse vare Billeder af Tingene, f. E. ☉ Sol, en Menneskefigur Mand, og naar den holdt Fingeren i Munden Barn. En Alen betød Retfærdighed. Senere fik Billederne dog Betydning af Stavelser og Bogstaver, saale-

des at en Ørn (*akhem*) betød a, et Ben b, en Løve (*laboi*) l, osv. Ægypterne vare flittige Skribenter. Hovedmassen af deres Papyrusruller er naturligvis forgaaet, men mange ere dog bevarede indtil vore Dage, desuden findes der en Mængde Mindestene og Tempelvægge, som ere bedækkede med Indskrifter.

Tydningen af Hieroglyfer glemtes, da de græske Bogstaver bleve almindelige i Ægypten. I over tusinde Aar betragtedes de talrige Indskrifter som uløselige Gaader. Da hændte det, at Franskmændene under Napoleons Tog til Ægypten fandt en Sten med en Indskrift baade paa ægyptisk og græsk. Derved fik man en Nøgle, og nu forstaa de lærde at læse Hieroglyfer, som de mene ere skrevne 3000 Aar f. Kr., thi saa langt gaar den ægyptiske Kultur tilbage.

Ægypterne vidste ikke, at Nilen stiger, fordi den kommer fra Lande, hvor der hersker Sommerregn. De havde derimod tidlig lagt Mærke til, at Stigningen begynder paa den Tid, da Hundestjernen (Sirius) staar op med Solen. Det er et tilfældigt Sammentræf, men de tog det for en Aarsag og tilbad Stjernen som deres Velgører. Men naar en lille Stjerne øvede saa stor Virkning, hvor meget større maatte da ikke Solens og Maanens Indflydelse være. De saa, at Tidevandet i det røde Hav stod i Forbindelse med deres Bevægelse, og Solens Indflydelse er jo kendelig overalt. Den maatte være et fornuftigt Væsen,

omtrent som Mennesket, kun langt visere og mægtigere. Saa tænkte de sig, at Solen havde en Hustru, og tilbød dem under Navnene Osiris og Isis. I Tidens Løb opstod der flere Gudeskikkelser og mange Gudesagn. Osiris blev Dommer i de dødes Rige, og efterhaanden glemte Mængden, at han oprindelig var den samme som Solen, og saa tilbød de baade Solen og Osiris. Guderne aabenbarede sig ofte i Skikkelse af nyttige Dyr. Derfor maatte man nødig gøre Katte og Ibiser Fortræd. Særlig Glæde vakte det, naar der blev født en Apis. Det var en sort Tyr med en Stjerne i Panden, en Halvmaane paa Siden og en Knude som en Skarnbasse paa Tungen. Skrevet med Hieroglyfer ser dens Navn saaledes ud

Den fik et Tempel at bo i, og en Mængde Præster fodrede den med Sødgrød og Honningkage. Efter Døden blev den balsameret, lagt i en Stenkiste og sat ind i en Klippegrav, i hvilken en Mindesten indmuredes. Af saadanne Apisgrave er der i vor Tid fundet mange.

Ægypterne troede, at Sjælen er udødelig. Efter en lang Vandring i Underverdenen, hvor den havde en streng Dom at bestaa, kom den atter tilbage til Legemet. Saa skulde den gaa om Bord i Solbaaden og, sammen med Solguden og de salige, fare om Dagen over Himlen og om Natten under Jorden. Da Sjælen igen skulde forenes med Legemet, var det af Vigtighed, at

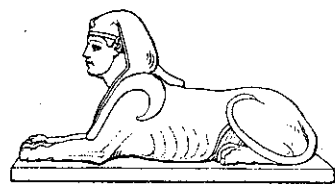
dette bevaredes mod Forraadnelse, og heri opnaaede Ægypterne stor Dygtighed. Man balsamerede nemlig Ligene ved at udtage Indvoldene og andre bløde Dele, hvorefter de fyldtes med vellugtende Urter og tørredes. Efter at Liget var balsameret, blev det omviklet med Lærredstrimler og lagt i en Kiste, der havde Form som et Menneske. Et Lig, der er behandlet paa denne Maade, kaldes en Mumie, og af dem findes der endnu en Mængde. Vi kunne saaledes se dem i Antiksamlingen i København. Aarsagen til, at Mumier, Indskrifter og Mindesmærker have kunnet holde sig i flere Tusinde Aar, er Landets overordentlig tørre Klima.

Kongerne begravdes i et Slags Bygninger, der kaldtes Pyramider, kun een i hver.

Naar en Konge tiltraadte Regeringen, byggede han straks i de første Aar sit Gravkammer i Form af en lille Pyramide. Hvert følgende Aar lagdes et Lag Sten udenom, saa jo længere han regerede, des større blev Bygningen. Indgangen til det lille Gravkammer i Midten søgte man saa vidt muligt at skjule. De fleste Pyramider ligge Vest for Nilen ved Kairo. De ere byggede af Kalkstensblokke, og i den største, som endnu er 450 Fod høj, skønt Spidsen er falden af, findes

der saa mange Sten, at der kunde blive nok til en seks Fod høj og een Fod tyk Mur om hele Frankrig. 100,000 Mennesker skulle have bygget paa den i 30 Aar, og Folket var saa forbitret over dette unyttige Arbejde, at de ikke vilde udtale Kongens Navn.

Ikke langt fra Pyramiderne ligger den store Sfinks som en Vokter for de dødes Stad. Nu da det sammenføgne Sand til Dels er gravet fra den, viser det sig at være en hvilende Løve med et

Menneskehoved. Det hele er udhugget af en naturlig Klippe. Den er 140 Fod lang, og Hovedissen er 60 Fod over Jorden. Mellem Forpoterne har der staaet et Alter. Op til Indgangen af de store Templer førte tit en Allé af Sfinkser.

Et andet Slags Mindesmærker, hvoraf flere ere bevarede til vore Dage, kaldes Obelisker. Det er firkantede Støtter, der ere udhuggede af en eneste Sten og kunne være indtil 150 Fod høje. De ere bedækkede med Hieroglyfer. Ogsaa betydelige Ruiner af Templer findes flere Steder.

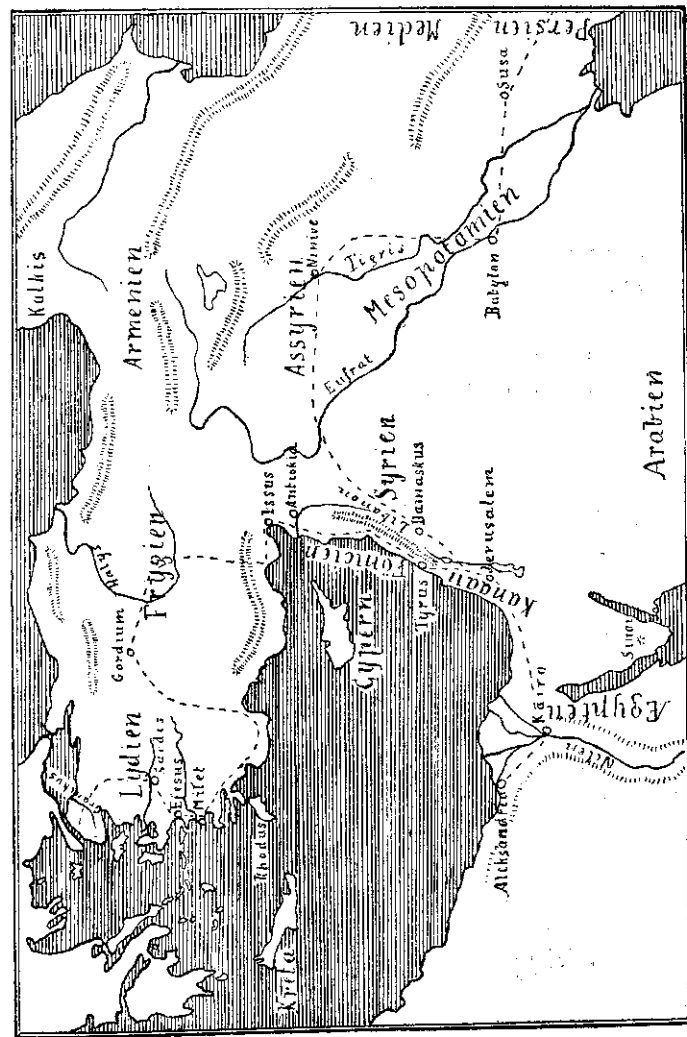
Da der ved Aar 650 f. Kr. opstod Tronstridigheder, sejrede den ene af Parterne ved Hjælp af græske Lejetropper, og fra nu af besøgte Grækerne stadig Landet, og mange bosatte sig der. De kom som Barbarer, men tog hurtig ved Lære,

og snart drev de det i deres Hjemland langt videre i Haandværk og Kunst, end Ægypterne nogen Sinde vare naaede til, og deri bestaar just Ægypternes Betydning for Verdensudviklingen, at de bleve Folkenes og særlig Grækernes første Læremestere. Ved Aar 525 f. Kr. erobredes Landet af Perserne, der beherskede det, indtil Aleksander den Store drev dem bort.

Riger i Asien.

Fønicierne beboede den smalle Kyststrækning, der ligger Nord for Jødeland mellem Libanon og Havet. Det er en mager Jordbund, men i Oldtiden var Landet rigt paa Skibstømmer, og Kysten har mange Bugter, hvor mindre Skibe kunde lægge ind. Det laa derfor nær for Beboerne at søge deres Underhold paa Havet, og ved Aar 1000 f. Kr. vare de omtrent ene om Skibsfarten og Handelen paa Middelhavet. Købmændene vare selv Skippere, og med deres smaa Fartøjer sejlede de omkring fra Land til Land Middelhavet rundt for at ombytte deres Varer. De holdt sig vel helst i Nærheden af Kysten, men vovede sig dog ogsaa længere ud, og da var Nordstjernen — den føniciske Stjerne kaldte

Grækerne den — deres Vejviser om Natten. Naar et fœnicisk Skib landede, flokkedes de nysgerrige indfødte paa Strandbredden, og de listige Købmænd udbredte nu deres prunkende Varer for ret at friste dem til at købe. De havde kostelige Vaaben, Guldsmykker og purpurfarvede Kapper for Høvdingerne, og de havde mange nyttige Ting for Folket. I Bytte tog de Uld, Korn, Vin, Olie og ædle Metaller, men allerhelst Krigsfanger, thi de drev en indbringende Slavehandel og havde Ord for at være slemme Menneskerøvere, naar Lejlighed gaves (Profeten Joel 3,11). Paa Steder, hvor Handelen var særlig god, byggede de Pakhuse og Boliger og omgav det hele med Befæstninger til Beskyttelse mod uventede Overfald. Saaledes grundedes Byerne Carthago (Tunis) i Afrika og Gades (Cadix) i Spanien. I sidstnævnte Land var der Masser af Sølv, og Købmændene vare saa begærlige, at naar de havde ladet Skibene dermed, smed de Ankrene bort og brugte Sølvklumper i Stedet for at faa saa meget med som muligt. I England hentede de Tin, og fra Østersøens Kyster skaffede de sig Rav, der i Middelhavsløndene havde lige saa stor Værdi som Guld. Disse gamle Beretninger ere selvfølgelig overdrevne, men Fœnicierne bleve dog meget rige, og de snedige Købmænd forstod længe at holde Handelsvejene hemmelige, bl. a. ved at fortælle Løgnehistorier om, hvilke Farer de udsatte sig for paa deres Rejser: Uden for Gibraltarstrædet var Havet tykt som Gelé med Rør

Østerlandene.

----- Aleksanders Tog.

saa høje som Mastetræer, og i Rørene lurede Drager, der kunde forvandle Mennesker til Sten alene ved at se paa dem.

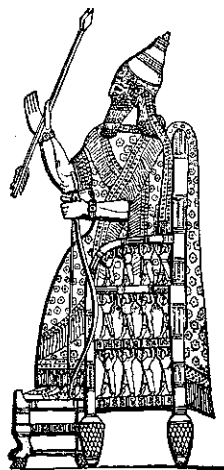
Ved Karavaner stod Fønicierne i Forbindelse med det indre Asien, og paa Kong Salomons Tid drev de sammen med ham Skibsfart paa det røde Hav til det sydlige Arabien, hvor de hentede Røgelse, og naaede muligvis ogsaa til Indien. Saaledes bleve de Mellemmænd mellem Østens og Vestens Lande, og det var ikke blot Varer, men ogsaa mange nyttige Kundskaber, som ved Fønicierne spredtes viden om. De have vel ikke opfundet Skrivekunsten, men de have sikkert forbedret den meget og bidraget til at skaffe den Udbredelse. Ogsaa Opfindelsen af Glas fik de Æren for. Der fortælles, at nogle Søfolk en Dag tændte en Ild paa Strandbredden for at koge deres Mad. I Mangel af Sten lagde de nogle Stykker Salpeter under Gryden, men bagefter bleve de forbavsede ved at se, at Salpeteret og Sandet ved at smelte sammen var blevet til Glas. Nu ved man dog, at baade Ægypterne og Babylonierne have kendt Glasset længe før. En anden Opfindelse, som tilskrives dem, og som de tjente meget ved, var den røde Purpurfarve, som de fik af Purpurmuslingen. En Hyrde, der vogtede sin Hjord ved Stranden, saa, at hans Hund var bleven rød om Snuden ved at stikke den i en Musling. Denne Opdagelse førte deres Farverier sig hurtig til Nytte. Saaledes strømmede Rigdommene til deres Stæder, især Tyrus

og Sidon, fra alle Kanter, som Profeten Ezechiël skildre det i sin Bogs 27. Kapitel, men det var maaske ogsaa disse Rigdomme, der lokkede Erobrerne. Omtrent samtidig med Jerusalem faldt nemlig Tyrus for Babylonierne. Desuden fremstod nu ogsaa andre Handelsfolk, særlig Grækerne og Carthagerne.

Assyrien og Babylon. Floddalene ved Eufrat og Tigris have megen Lighed med Nildalen. Ved hyp-pige Oversvømmelser er der aflejret et fedt Dynd, i hvilket Korn og Daddelpalmer vokse frodigt. Den aarlige Oversvømmelse forårsages ved Snesmeltningen paa Bjergene, men den lader sig ikke nøje forudberegne og kommer ikke roligt som i Ægypten. Derfor hænder det, at man i Stedet for en velgørende Vanding faar en ødeleggende Syndflod. Her i Flodernes Land (paa Græsk Mesopotamien) boede 2000 Aar f. Kr. et Folk, som hed Kaldæerne, og herfra skal Abraham være udvandret. Kaldæerne vare tidlig opmærksomme paa, hvad der foregaar paa Himlen, og Navnene paa flere af de saakaldte Stjernebilleder stamme fra dem. Deres Vismænd spaaede efter Stjernerne, og de gav Ugen syv Dage efter Jordens syv bevægelige Lys (Solen, Maanen, Mars, Merkur, Jupiter, Venus og Saturn). De optegnede Sol- og Maaneformørkelser og kom derved efter, at de sidste vende regelmæssig tilbage efter 18 Aar og 10 Dages Forløb og derfor kunne forudsiges. Deres Bogstaver, som ere sammensatte af Figurer, der ligne Kiler, kaldes Kileskrift. De indridsedes med en Griffel paa smaa Lertavler, medens Leret endnu var vaadt. Kaldæerne rejste store Bygninger, men de have ikke holdt sig saa godt som Ægypternes, fordi de vare opførte af Teglsten, som man enten soltørrede eller brændte. Hvor Kongernes

Paladser fordum stod, er nu kun Jordhøje, som Ørken-sandet har dækket. Kaldæerne havde Handelsforbindelser til alle Sider. Af Fønicierne fik de Produkter fra Middelhavslandene og solgte dem til Gengæld babyloniske Tøjer og Varer fra Indien.

Floderne Land var i lange Tider delt mellem de to Riger Assyrien med Hovedstaden Ninive mod Nord og Babylon med Hovedstaden af samme Navn mod Syd. Assyrien havde en Tid Overmagten, og dets krigerske Konger udvidede deres Herredømme lige til Middelhavet. Bibelen fortæller os, hvorledes de indtog Israels Rige og bortførte Folket (722), men et Hundrede Aar efter (606) blev Ninive indtaget af Babylonerkongen. Byen blev ødelagt, forladt og glemt, saa man knap vidste, hvor den havde ligget. Da hændte det, at Englænderen Layard for 50 Aar siden berejste Landet. Han lod foretage Udgravninger paa Stedet og fandt, at Jordhøjene indeholdt Murrester af gamle Paladser. Han lod disse rydde og fandt mærkelige Ting. Væggene vare beklædte med Plader af

I - J - K - A - I - K - Z - I

Alabast (en Slags Sten, der ligner Marmor, men er blødere), hvorpaa Kongernes Bedrifter, særlig deres Krige og Lovejagter, ere afbildede. Talrige Indskrifter fortælle om deres Sejrvindinger. Det interessanteste Fund var dog et Værelse, hvor Gulvet i en Fods Højde var dækket med Lertavler, hele og ituslaaede, men alle beskrevne med Kileskrift. De førtes til London, hvor Videnskabsmænd i mange Aar have haft nok at gjøre med at gennemlæse denne 2500 Aar gamle »Bog-

samling«. I de sidste Aar ere Udgravningerne fortsatte af Franskmand og Amerikanere, der have fundet mange Tusinde Lertavler foruden talrige andre mærkelige Ting.

Babylons Overmagt varede ikke længe. Kong Nebukadnesar indtog vel Jerusalem (588) og belejrede Tyrus i 13 Aar, men kort efter blev Babylon indtaget af Perserne (538). Byen forsvandt dog ikke saaledes som Ninive, men vedblev længe at være en Storstad. Nebukadnesar byggede de saakaldte hængende Haver, der i Vesterlandene omtaltes som et af Verdens syv Underværker. De vare anlagte paa Hvælvinger, der hvilede paa mægtige Piller.

Perserne boede paa den nuværende Erans Højslette, et stort, men ufrugtbart Land Øst for Mesopotamien. Det var nøjsomme og dygtige Folk, om hvem det hedder, at de især lærte deres Drengene tre Ting: at skyde med Bue, ride og tale Sandhed. De fattige Persere maatte føle sig lokkede af de rige Lande ved Floderne og ved Middelhavets Kyster, og da der endelig opstod en stor Konge iblandt dem ved Navn Cyrus, bleve de snart det herskende Folk.

Den vestlige Del af Lilleasien dannede paa denne Tid et Rige, som hed Lydien. Her regerede Kong Krøsus, der er bleven berømt for sin Rigdom. Da Persernes tiltagende Magt forekom ham farlig, besluttede han at angribe dem, men forinden sendte han Bud til Oraklet i Delfi for at spørge om, hvad Udfald Krigen vilde faa. Svaret lød: »Naar Krøsus drager mod Perserne, vil et mægtigt Rige gaa under.« Nu betænkte han sig ikke mere, men drog frejdig i Marken. Han blev dog slaadet og tagen til Fange, og først da gik det op for ham, at det var hans eget Rige, Orakelsvaret havde ment. Cyrus lod oprejse et stort Baal, paa hvilket hans fangne Fjende skulde brændes. Allerede flammede Ilden om ham, da man hørte ham udraabe: »Solon! Solon!« Cyrus lod ham spørge,

hvem han kaldte paa, og Krösus svarede: »En Mand, som jeg ønsker alle Konger vilde tage Lære af.« Dette vakte Cyrus's Nysgerrighed. Han lod Krösus tage ned af Baalet og bad ham forklare sin Mening nøjere, hvorpaa Krösus fortalte følgende:

Engang havde han haft Besøg af den græske Vismand Solon. Krösus viste ham alle sine Skatte og spurgte ham til sidst, hvem han ansaa for det lykkeligste Menneske. »En Athener, som jeg har kendt«, svarede Solon. »Han havde sit gode Udkomme, havde ædle og tapre Sønner, saa Børn af dem alle og faldt til sidst i en sejrrig Kamp for sit Fædreland, der af Taknemmelighed satte ham et Mindesmærke« — »Men saa efter ham da?« spurgte Krösus og ventede nu sikkert at høre sit eget Navn. Han blev dog atter skuffet, thi Solon svarede: »To græske Ynglinge, der vare saa kraftige, at de begge vandt Prisen ved vore Lege. Da deres Moder, som var Præstinde, engang skulde køre til Templet, udebleve Okserne, og hun havde ikke Tid at vente. Da spændte Sønnerne sig selv for Vognen og trak deres Moder den lange Vej. Landsmænd og Kvinder priste hende lykkelig, fordi hun havde saadanne Børn, og fuld af Glæde bad hun Guderne lønne dem med det bedste, de vidste. Efter at Ofringen var endt, fandt hun dem henslumrede i Templet, hvor de havde lagt sig, og de vaagnede ikke mere«. — Nu blev Krösus fornærmet og lod Solon forstaa det, men denne svarede blot: »Pris ingen lykkelig, før han ligger i sin Grav!« — Dermed vilde han sige, at Lykken er ustadig, og Krösus maatte give ham Ret, da han stod paa Baalet. Men paa Cyrus havde hans Fortælling gjort saa stærkt et Indtryk, at han ikke blot gav ham fri, men beholdt ham hos sig som sin Ven og Raadgiver.

Nogle Aar efter Lydiens Erobring kom Turen til Babylon, og Cyrus herskede nu over hele Vestasien. Han regerede sine Lande mildt og døde i Aaret 529

f. Kr. En Søn af ham erobrede Ægypten. Det persiske Rige bestod i 200 Aar.

*Religioner, Regeringsformer og Tænke-
maade i Østerlandene.* Der fortælles i Bibelen, at Gud gav Menneskene den Opgave at gøre sig Jorden underdanig, det vil sige besejre Naturen, saa den bliver Menneskets Tjener og ikke dets Herre; men denne Opgave har ikke overalt været lige let at løse. Bedst er det lykkedes i Europa: Ved Diger holde vi Havet tilbage. Vore Boliger kunne vi værgе mod Lynstraalen. I Kampen mod Sygdomme vinde vi ofte Sejr. Vore Nytteplanter fortrænge de vilde, og vi udrydde de skadelige Dyr. Vinden, Vandet, Dampen og Elektriciteten have vi tvunget til at arbejde for os. Saadanne Sejre give Mennesket Selvtillid og øge Virkelysten. Mennesket føler sig mindre afhængig og har mindre Lyst til at taale noget Slags Tyranni. Af disse og andre Grunde, som vi ikke kende, ere Europæerne blevene ivrige Fremskridtsfolk og kunne kun finde sig til Rette under friere Regeringsformer.

I Asien har det altid været anderledes. Her findes vel mange Steder frugtbare Egne, hvor Jorden kan være overordentlig rig og gavmild, men samtidig er den øvrige Natur underlig upaalidelig og lunefuld. Den milde Sol, der om Foraaret lokker Liv og Grøde frem, kan om Sommeren sende brændende Hede, der bortsvider Græs og Korn. De nyttige Floder kunne oversvømme Landet og rive alt med sig. Et Aar den rigeste Høst, et andet Aar Misvækst og Hungersnød. I saadan en Natur føler Mennesket sig lille, hjælpeløst og utrygt. Det er der saa langt fra at have besejret Naturen, at det tværtimod i saadanne Lande er Naturen, der er Herre, og Mennesket, der er Træl og føler sig som Træl og efterhaanden kommer til at tro, at det ikke kan være anderledes.

Som Naturen blev ogsaa Afguderne, af hvilke der

i Vestasien var mange; men Folkene tilbød dem mere af Frygt end af Kærlighed. I Regelen forestillede de sig ikke Guderne som milde og venligt sindede mod Menneskene, men som strenge og lunefulde Magter, der ofte vrededes, uden at Menneskene kunde se Aarsagen, og disse maatte derfor være rede til at ofre dem det kæreste for at formilde deres Vrede. Fønicierne dyrkede bl. a. Molok. Han afbildedes med et Tyrehoved, og man ofrede Born til ham. Den nederste Del af Gudebilledet var indrettet som en Ovn, hvori Offeret brændtes. Det var særlig her paa Jorden, det gjaldt om at afvende Gudernes Vrede, thi Østerlænderne troede nok paa et Liv efter Døden, men ikke paa nogen Salighedstilstand.

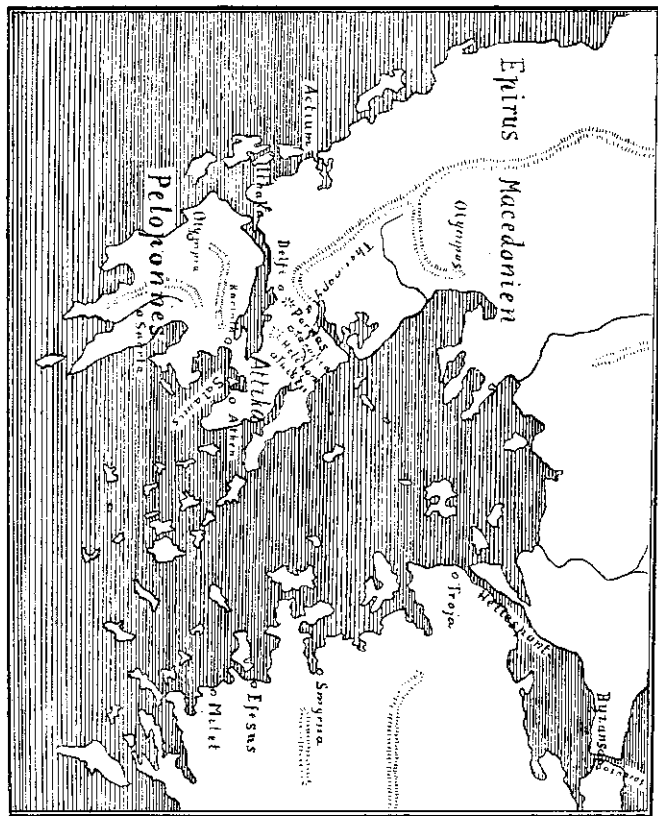
En saadan Religion bidrager til at gøre Mennesket haardt og ufølsomt, og derfor ligne Hedningerne og deres Guder tit hinanden. Saaledes ogsaa her. Som de ikke ventede Naade af deres Guder, skaanede de heller ikke hverandre indbyrdes. Overvundne Fjender behandledes grusomt. En Assyriekonge fortæller selv i en Indskrift, hvorledes han gik frem mod Oprørere: »Deres Mænd, unge og gamle, tog jeg til Fange. Af nogle lod jeg hugge Hænder og Fødder, af andre lod jeg skære Næse, Øren og Læber; af Ynglingenes Øren dannede jeg en Høj; af Oldingenes Hoveder dannede jeg et Taarn; Staden hærgede og brændte jeg med Ild«. — I disse Riger herskede det mest yderliggaaende Enevælde. Perserkongen kunde lade enhver Mand, som mishagede ham, dræbe. Rigets fornemste Mænd kappedes om den Ære at holde Solsskærmen over hans Hoved. Enhver, der fik Lov til at træde frem for ham, maatte kaste sig ned og kysse Jorden, og den, som traadte ind uden at være kaldet, straffedes med Døden (Dronning Esters Historie). Slight har man altid i Europa anset for nedværdigende, men i Østen fandt man det naturligt og rigtigt. Folket var en Trælleflok. Det fandt sig i saadanne Regeringsfor-

mer og har dem om end noget formildede den Dag i Dag. Den Frihedstrang, som findes hos Europæerne, synes Østerlænderne ikke at kende.

Grækerne.

Alle Lande have oprindelig været delte i Smaastater. Saaledes ogsaa Grækenland; og her holdt Smaastaterne sig længe adskilte, fordi Landet gennemkrydses af en Mængde Bjergkæder, der dannede naturlige Grænser mellem dem. Bjergene hindrede ganske vist Samfærdselen meget, men vare til Gengæld et Bolværk mod Fjender. Lige saa vel beskyttet, som Landet var mod ydre Fjenders Indtrængen, lige saa let tilgængeligt var det for Sømanden og den fredelige handlende. Intet andet Land i Europa af samme Størrelse har saa mange Bugter og naturlige Havne. Havet, der skiller Grækenland fra Lilleasien, er overalt opfyldt med Øer. Hvor man end færdes paa det, har man Land i Sigte, snart i en Retning, snart i en anden. I Sydeuropa er den mørkeblaa Himmel næsten altid skyfri, og Luften langt klarere end hos os. Det laa da nær for Landets første Beboere at besøge de Øer, hvis høje Skrænter de saa hæve sig uden for Kysten. Men vare de først komne derud, og Afstanden var gerne længere, end de havde beregnet, saa opdagede de andre Øer længere borte. Disse burde ogsaa

undersøges, og snart vare de alle bekendte og befolkede. Den græske Historie knytter sig der-

Grækenland (Hellas).

for især til Landets Østside og Øerne samt en Række græske Stæder (Milet, Efesus o. fl.) paa Lilleasiens Vestkyst.

Grækenland har Vinterregn og lider om Sommeren meget af Tørke. Jorden er stenet, Muldlaget tyndt, og Landet derfor kun lidet frugtbart. Det har heller aldrig kunnet brødføde sin Befolkning. Men Grækerne vare i Oldtiden som endnu nøjsomme. Arbejderen kan mætte sig ved et Stykke Brød og en Haandfuld Oliven. Havets Fiskerigdom benyttedes stærkt. De skovbevoksede Bjerge gav Skibstømmer, og Handelen blev en Hovednæringsvej. Grækerne havde stor Vandrelyst, og græske Købmænd bosatte sig tidlig paa fremmede Kyster for at omtuske deres Hjemlands Varer mod fremmede Produkter. Saaledes opstod talrige Kolonier rundt om paa Middelhavets og Sortehavets Kyster; nogle af de vigtigste vare Syrakus, Marseille og Byzans.

Grækerne vare et smukt Folkefærd, og Gymnastikken gav dem den ædle Holdning, de selv satte saa stor Pris paa, og hvorved de troede at adskille sig fra Barbarerne, som de kaldte alle Udlændinge. De havde mere Kunstsans end noget andet Folk og vare i høj Grad videbegærlige. Endelig dannede de ved deres Frihedskærlighed en stærk Modsætning til Folkene i Asien og Afrika.

Hver enkelt Stat udgjordes af en befæstet By og dens nærmeste Omegn. Sparta og Athen vare de vigtigste og vilde gerne raade over de andre. Oldtidsfolkene havde ikke rigtig Syn for, at Sammenslutning gør stærk, saaledes som man i vore Dage har indset det, f. Eks. i

Tyskland og Italien. Smaastaterne satte Pris paa at være selvstændige; dette, mente man, hørte med til Frihed. Og dog havde de alle samme Sprog og samme Guder. Fra hele Landet søgte man Raad og Trøst hos Oraklet i Delfi, og hvert fjerde Aar samledes de til Kappelstrid ved de olympiske Lege. Overfor fremmede følte de sig ogsaa som eet Folk, i alt Fald i deres bedste Tid.

Grækerne mente, de vidste god Besked om, hvorledes Verden og Menneskene ere blevne til. De tilbad en Mængde Guder, og mange af deres Gudesagn ere saa smukke, at Digtere og Kunstnere til alle Tider have hentet Emner derfra. Vi skulle derfor i det følgende lære de vigtigste at kende.

Verdens Skabelse. — Titanerne.

I Begyndelsen fandtes kun et uendelig stort, mørkt Rum (Kaos). Saa blev Jorden til med Himlen (Uranos) ovenover og Underverdenen nedenunder. Paa Jorden fremstod Kæmpeslægter. Først de vældige Titaner, af hvilke den yngste hed Kronos (Saturn). Saa Kykloperne, der kun havde eet Øje, som sad midt i Panden. De tog Bolig i de ildsprudende Bjerge, hvor de drev Smedearbejde. Endelig Hekatonkeirerne, som havde hundrede Arme.

Det var lykkedes Kronos at blive Verdens

Hersker. Men hver Gang hans Hustru fødte ham et Barn, blev han bange og slugte det, thi der var spaaet, at et af hans Børn skulde støde ham fra Tronen. Saaledes var det gaaet med Hestia, Demeter, Hera, Hades og Poseidon. Saa blev Zeus født, og for at frelse ham svøbte hans Moder en Sten ind i et Klæde og lod Kronos sluge den. Men Barnet blev bragt til Kreta for at opfostres der. Her diede han en Ged, som senere til Belønning fik Plads blandt Stjernerne. Bierne bragte ham Honning, og en Krigerskare maatte jævnlig slaa paa deres Skjolde, for at Kronos ikke skulde høre Barnets Græden. Han blev for Resten senere nødt til at give de andre Børn fra sig. De vare nemlig udødelige, fordi de vare Guder. I Kunsten afbildes han gerne med en Le, thi Kronos er Tiden, der fortærer sine egne Børn.

Da Zeus var vokset til, begyndte han og hans Søsken en vældig Kamp imod Kronos og Titanerne. Man stillede sig paa to Bjerge og overdængede derfra hinanden med Klippestykker. Jorden rystede, og Havet svulmede op. Zeus kæmpede med Tordenkilen, som Kykloperne havde givet ham, og Hekatonkeirerne slyngede med deres talrige Arme en Regn af Sten saa store som Bjerge over Modstanderne. Til sidst sejrede Zeus og hans Venner. Titanerne nedstyrtedes og fængsledes i Underverdenen, og de haandfaste Hekatonkeirer sattes til at bevogte dem.

Det var dog ikke alle Titaner, det gik saa

ilde. Der var saaledes Helios, som vedblev at være Solgud. Paa sin gyldne Vogn kører han hen over Himlen, indtil han om Aftenen forsvinder gennem Helios's Porte i Vest. Saa sejler han om Natten i en gylden Baad langs Jordens Nordrand for igen næste Morgen at køre frem i Øst. Han havde en Søn ved Navn Faethon. Denne bevægede engang sin Fader til at lade ham være Kusk blot een Dag, men det gik rent galt. Modig og stolt greb han Tømmerne og Pisken, men aldrig saa snart mærkede de ildprustende Heste, at en fremmed Haand holdt Tømmerne, før de bøjede af fra Vejen og for omkring, snart højt oppe og snart dybt nede, saa al Skabningen forfærdedes. Folkene i Afrika brændtes sorte, og Nilguden skjulte sit Hoved, saa ingen senere har kunnet finde Flodens Udspring. Zeus gjorde omsider Ende paa Forvirringen ved at udslynge sit Lyn, der standsede Hestene, medens Faethon livløs styrtede til Jorden. Hans Søstre græd saa længe over ham, at de forvandlede sig til Taarepile, og deres Taarer bleve til Rav.

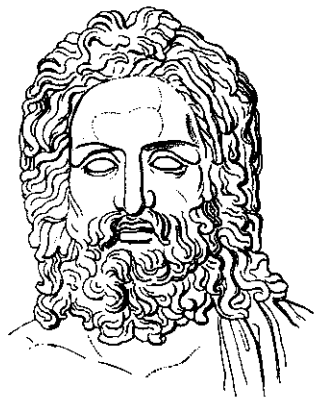
En anden Titan var Prometheus, der dannede de første Mennesker af Ler. Han elskede disse sine Skabninger og vilde gerne skaffe dem Ilden, som de ikke kendte. Derfor steg han op til Olympen og stjal en Gnist af den Ild, som Zeus brugte til sine Lyn. Senere lærte han Menneskene at anvende den til mange nyttige Kunster. Zeus opdagede dog Tyveriet, og da

Prometheus engang tidligere havde forsøgt at narre ham, besluttede han at straffe Titanens Frækhed. Først skabte han en dejlig Kvinde, som hed Pandora, derpaa indesluttede han alle Verdens Ulykker i en Æske og bød hende bringe Prometheus denne Gave. Han var dog klog nok til ikke at ville modtage nogen Gave fra Zeus. Men hans Broder lod sig daare af Kvindens Dejlighed, tog mod Æsken og aabnede den, og nu strømmede Ulykkerne ud over Jorden. Sygdom, Nød og Elendighed spredtes blandt Menneskene, kun Haabet blev tilbage i Æsken, fordi man skyndte sig at faa Laaget sat paa igen. Senere lod Zeus Prometheus lænke til en Klippe. En Ørn blev sat til at hakke i hans Lever, der dog hver Nat voksede ud igen, og derved led han unævnelige Kvaler, indtil Halvguden Herakles skød Ørnen og løste hans Baand.

De olympiske Guder.

Omtrent hvor Grænsen nu er mellem Tyrkiet og Grækenland ligger Bjerget eller rettere Bjergkæden Olympos (d. e. det skinnende). Det er meget højt og har stejle Sider. Paa Toppen bliver Sneen liggende Aaret om, og de lavere Skraaninger vare i Oldtiden bevoksede med Ege- og Kastanieskove. Dette Bjerg, hvis straalende

Top man saa vidt omkring, og som ingen dødelig havde bestaget, kom Grækerne tidlig til at gøre sig mange Tanker om. Der højt oppe over Skyerne i en evig Sommer, hvor ingen Vind rørte sig, havde Guderne deres straalende Boliger. Naar de holdt Maaltid blev Gudespisen Ambrosia baaren om af den skønne Dreng Ganymedes. Han havde været Hyrde i Frygien, men Zeus lod ham bortføre ved sin Ørn og skænkede ham Udødelighed. Paa Billeder kunne vi kende ham paa den spidse Hue. Hebe, Gudinde for den evige Ungdom, skænkede Nektar, og naar saa Apollon slog Lyren, medens Gratiernerne dansede, og Muserne sang, var Glæden og Lykken saa fuldkommen, som den kunde blive i dette Gudehjem.

Zeus (Jupiter) var den øverste og mægtigste af dem alle. Han styrede Verdens Gang, men kunde dog ikke modsætte sig de mægtige Skæbnegudinders Villie. De andre Guder holdt ikke altid af at staa under ham. Engang prøvede de endogsaa at binde ham, men saadanne Oprør

fik altid et daarligt Udfald for dem. Kun hans Hustru, Hera, lykkedes det stundom at narre

ham en kort Tid. Zeus var den særlige Gud for Lov og Ret; hvorledes han opmuntrede og belønnede Gæstmildhed, lære vi af følgende Historie:

Zeus og Hermes foretog engang i Menneskeskikkelser en Vandring paa Jorden. Ved Aftens-tid kom de til to gamle, fattige Mennesker, der hed Filemon og Baukis, og bad om Husly for Natten. De vare nemlig blevne afviste af alle de rige Naboer. De to gamle modtog dem venligt og beværtede dem, saa godt de formaaede. Men da de saa, at Melkrukken og Vindunken bleve lige fulde, forstod de, hvem de havde faaet til Gæster, og bleve ikke lidet forskrækkede. Zeus talte nu venligt til dem, hvorefter han paa-lagde dem at flytte fra deres Hytte en Tid, fordi han havde besluttet at straffe de rige Naboer for deres Mangel paa Gæstfrihed. Hele Egnen forvandlede til en Sø. Men de gamles Hytte blev til et Tempel, ved hvilket de bleve Præst og Præstinde, og da Tiden kom, at de skulde dø, omskabte Zeus den gamle Mand til et Egetræ og Konen til en Lind, der bredte deres skyggende Grene ud over deres fordums Hytte.

Zeus afbildes sædvanlig i siddende Stilling med Tordenkilen i Haanden og en Ørn ved Fødderne.

Hera (Juno) var som Zeus's Hustru Himmelronning og æredes som saadan af de andre Guder. Hun var Gudinde for Ægteskabet og fremstilles som en anselig og ædel Kvindeskikkelse med Diadem paa Hovedet, Herskerstav i

Haanden og iført en lang folderig Dragt.

Poseidon (Neptun) var Gud over Havet. Naar han staaende paa sin Vogn og i godt Lune kørte hen over det, legede Delfiner, Nereider og Fisk omkring ham; men stødte han sin Trefork i Havet, rejste Bølgerne sig. Selv var han voldsom og lunefuld som Havet.

Hades var Gud i Underverdenen og Hersker over de døde, men han raader ogsaa over Jordens skjulte Skatte og er derfor Rigdommens Gud. Som saadan hedder han Pluton. Han afbildes gerne siddende paa en Trone og har et mørkt og truende Udseende; naar han satte sin Dølgjælm paa Hovedet, var han usynlig. Gravtræet Cypressen var ham helliget, og man ofrede sorte Dyr til ham, men om Natten og med bortvendt Ansigt.

Paa Rejsen til den anden

Verden kom de døde først til en Flod, der hed Styks. Her sad Færgemanden Karon i sin Baad for at føre dem over. Enhver, der døde, gav man en Skilling i Munden til at betale Overfarten med. Paa den anden Side af Floden laa Hunden Kerberos, der havde tre Hoveder. Den passede paa, at ingen levende færdedes paa disse Veje. Derefter kom de døde til Lethe-floden, og ved at drikke af den glemte de alt det forbigangne, Glæder saavel som Sorger. Opholdet i Dødsriget var trist og glædeløst. De døde lignede Skygger og bestilte intet. — Der var imidlertid længere nede et Pinested, hvor de onde, der havde fortørnet Guderne, led deres Straf. Her fandtes 49 Kongedøtre, Danaiderne, alle sammen Søsken, som havde dræbt deres Mænd i Bryllupsnatten. Til Straf derfor bleve de satte til at fylde Vand i et bundløst Kar. — Her var ogsaa Kong Tantalos, der pintes af en ulidelig Sult og Tørst til Trods for, at han stod i en Sø med Vand til Halsen, medens de dejligste Frugter hang over hans Hoved. Men bøjede han sig for at drikke, veg Vandet bort, og vilde han række efter de liflige Frugter, løftede Grenene sig op. — En anden Konge ved Navn Sisufos havde, mens han levede, dristet sig til at fængsle Døden, da den kom for at hente ham. Til Straf derfor maa han rulle et stort Klippestykke op ad et højt Bjerg. Men hver Gang han naar Toppen, smutter det ham ud af Hænderne, og han maa atter begynde nedefra.

For den ældre Tids Grækere stod et sundt og virksomt Liv her paa Jorden, som den højeste og eneste Lyksalighed. De holdt ikke af at tænke paa Døden og nærede intet Haab om en salig Tilstand efter Livet her. Deres Forestillinger om Dødsriget og det Spøgesliv, som der førtes, vare derfor ogsaa dunkle og ubestemte. Men efterhaanden som Civilisationen steg, voksede ogsaa Trangen til at tro paa et saligt Liv efter Døden med Retfærdighed for dem, som have maattet savne den her i Livet. Nu tænkte man sig, at Sjælen efter Døden maatte træde frem for en retfærdig Dommer. De fordømte sank ned i Tartaros; men de gode gik til Elysion eller de saliges Øer, langt ude i Vest, hvor Solen gaar ned. Her leve de sammen med Heroerne

Paa den elysiske Mark, hvor den Guldhaars Drot Rhadamanthys Bor, og hvor Menneskets Liv heurinder saa let og saa salgt. Der er ej fyende Sne eller bidende Frost eller Regnskyl. Nej, men fra Dag til Dag en frisk, mildt viftende Vestvind Lader Okeanos lufte til Keling for Menneskens Sønner (Odysseen).

Persefone var Hades's Hustru og en Datter af Zeus og Demeter. Da hun en Gang legede med Nymferne paa Engen, hvor de plukkede Blomster, aabnede Jorden sig pludselig for hendes Fødder, og frem steg Hades paa en Guldvogn, forspændt med sorte Heste. Medens Legesøstrene forskrækkede løb deres Vej. blev Persefone bortført til sit Fremtidshjem i Underverdenen. Kun Solguden havde set, hvor hun blev af, og kunde fortælle det til den sørgende Moder, der jamrende og med tændte Fakler gik omkring paa Jorden for at søge efter sin forsvundne Datter. Og Jorden sørgede med hende, ja stivnede i Sorgen. Den blev kold, og Sæd og Blomster visnede bort. Da traadte Zeus til og ordnede det saaledes, at Persefone de to Dele af Aaret skulde være hos sin Moder, og da spirer og blomstrer alt i Naturen, men den tredie Del hos Hades, og da hersker Vinteren.

Demeter (Ceres) var Navnet paa den milde og venlige Gudinde, der lod Kornet og Blomsterne gro. Hun opholdt sig mest paa Jorden og kom ikke ofte i Gudernes Forsamling. Paa Billeder fremstilles hun med en Krans af Aks i Haaret, i Hænderne holder hun ligeledes Aks eller oftere en Fakkell, hvormed hun søger efter sin forsvundne Datter.

Hestia dyrkedes især hos Romerne, der kaldte hende Vesta. Hun var Gudinde for den huslige Arne, hvorom Familiens Medlemmer saa ofte samledes, og det var hende der skænkede Enighed og Fred til Huset. Da Staten er som en stor Familie, havde ogsaa den sit Tempel for Vesta. Her maatte Ilden aldrig slukkes. Den vedligeholdtes af Vestalinderne, som nød stor Anseelse, men ogsaa straffedes strengt, hvis de forsømte deres Tjeneste. De maatte ikke gifte sig, og gjorde de det alligevel, hemmeligt eller aabenbart, bleve de levende begravede.

Apollon og Artemis vare Tvillingsøskende og Børn af Zeus og Titaniden Leto. Han var Zeus's kæreste Søn og tog aldrig Del i de andre Gunders Rænker imod ham. Som Digtekunstens Gud var han Musernes Anfører. Han var ogsaa Solgud (ved Siden af Helios), derfor har han Til-

navnet Føbos, d. e. den straalende, og da Solen ser alt, opfattedes han tillige som Spaadomsgud. Derfor var Oraklet i Delfi ham helliget. Endelig var Appollon den ypperste Bueskytte. Al pludselig Død tilskreves hans og hans Søsters Pile-skud, derfor kaldtes han ogsaa Fjernskytten og Pestsenderen. Da saaledes den thebanske Dronning Niobe hovmodede sig af sine seks Sønner og seks Døtre overfor Leto, der kun havde to Børn, straffede disse hendes Overmod ved at dræbe alle hendes Børn med Pile. Smerten over Tabet forvandlede hende til Sten.

Apollon fremstilles sædvanlig som Musernes Anfører i en lang, folderig Dragt, en Lyre i Haanden og Laurbærkrans paa Hovedet. I en berømt Støtte, kaldet Apollon Belvedere, (efter Slot-tet Belvedere i Rom) fremstilles han nøgen. Med udstrakt Arm skrider han frem mod Fjenderne foran Troja, udbredende Skræk og Død omkring sig.

Apollons Søn Asklepios eller Æskulap var Gud for Lægekunsten. Han helbredede syge og drev det endogsaa til at opvække døde. Det sidste var dog ikke tilladt. Hades klagede til Zeus, og denne dræbte ham med sit Lyn. Men Menneskene, der i Æskulap saa en Velgører, dyrkede ham som Gud. Han afbildes som en ældre, skægget Mand med en Stav i Haanden. Hans Datter Hygieia, Sundheden, fremstilles som en ung Kvinde, der holder en Skaal i Haanden, hvorfra hun lader en Slange drikke.

Orfeus var Oldtidens berømteste Sanger og blev kaldt Apollons Søn. Han kunde spille saaledes, at

Træer og Stene vuggede sig i Takt, og de vildeste Dyr bleve tamme. Hans Hustru hed Eurydike. Hun blev engang bidt af en Slange, saa at hun døde og maatte vandre til Hades. Orfeus's Sorg kendte ingen Grænser. Med sin Lyre i Haanden begav han sig til Underverdenen, og her spillede han saa dejligt, at Skyggerne forbavsedes, og selv Hades blev rørt og gav Tilladelse til, at Eurydike maatte følge efter ham, naar han vendte tilbage til Jorden. Kun forbød han ham at se tilbage, medens de vare undervejs. Glad begav Orfeus sig paa Hjemvejen, men sin Utaalmodighed kunde han ikke styre. Da han drejede Hovedet, saa han vel Eurydike følge efter sig, men nu forsvandt hun for evig.

Artemis (Diana) var Gudinde for Jagten og blev bestandig ugift. Kykloperne forsynede hende med

Bue og Pile, og Pan gav hende Jagthunde. Omgiven af Skovens Nymfer strejfede hun omkring og glædede sig ved den lystige Jagt efter springende Hjort eller Vildbas. En haard Straf lod hun overgaa Ynglingen Aktæon. Denne var ogsaa en ivrig Jæger og ejede de dejligste Jagthunde. En Dag kom han i Skoven til et

ensomt Sted med en stille Sø, hvor Artemis og hendes Legesøstre just vare i Færd med at bade. Aktæon vilde hurtig fjerne sig, men Nymferne havde allerede opdaget ham og udstødte høje Skrig, medens Artemis harmfuld stænkede ham Vand i Øjnene. Straks forvandlede han til en Hjort, som de blodtørstige Hunde styrtede efter, saa snart de saa den. Forgæves søgte Aktæon at redde sig ved Flugt. Hundene indhentede ham og senderrev deres egen Herre.

Artemis fremstilles som en skøn, letfodet Jægerinde, iført en kort Kjortel og med Bue og Kogger over Skulderen. Romerne betragtede hende ogsaa som Maanegudinde (Luna), hvorfor de afbildede hende med en Halvmaane paa Hovedet.

Pallas Athene (Minerva) var Visdomsgudinde og en Datter af Zeus og Titaniden Metis. Allerede før hun kom til Verden, blev der spaaet, at hun vilde blive Guders og Menneskers Overherre. Derover blev Zeus bange, og for at hindre Spaadommens Opfyldelse fik han Metis til at gøre sig ganske lille, hvorefter han slugte hende. Men da Tiden kom, at Barnet skulde fødes, fik Zeus en heftig Hovedpine, der ikke gik over, førend Hefæstos med en Økse kløvede hans Pande, og nu sprang Gudinden frem i fuld Rustning og med stort Bulder. Fordi Athene saaledes var født af Zeus's Hoved, var hun Gudinde for Visdom og Kløgt, men hun fandt ogsaa Behag i Kampens Tummel, og i Striden over-

vandt hun selve Krigsguden Ares. Hun elskede og beskyttede især Mænd, der som Odysseus forenede Snildhed med Tapperhed. Da Athen skulde vælge sig en Skytsgud, kappedes hun med Poseidon om, hvem af dem der skulde indtage denne Plads, og den ene søgte at overbyde den anden i Velgerninger med Staden. Han skabte Hesten og lod en Saltkilde springe frem, men Athene skænkede Landet Olietræet, og dette fandt Athenerne var den bedste Gave, hvorfor hun blev Stadens Skytsgudinde. — Athene afbildes med Hjelm paa Hovedet, samt samt Skjold og Lanse i Haanden.

Over Brystet bærer hun et Panser (Ægiden), hvorpaa det forstenede Medusahoved sidder. Ved Siden af hende er hyppig afbildet Uglen eller en Slange.

Hefæstos (Vulkan) var en Søn af Zeus og Hera. Han var styg og klodset, men god og tjenstvillig. Engang da Zeus og Hera vare blevne uenige, vilde Hefæstos hjælpe sin Moder, hvorfor Zeus kastede ham ned fra Himlen. Han faldt hele Dagen, og da han endelig naaede Jor-

den, slog han sig saa slemt, at han blev halt for bestandig. En anden Gang lykkedes det ham dog at stifte Fred mellem sine Forældre, og han blev derover saa fornøjet, at han gav sig til at skænke Nektar for alle Guderne. Medens han hinkede omkring for at udføre dette, satte han et saa pudsigt Ansigt op, at de alle brast i Latter. — Hefæstos var en

kunsthærdig Smed. Han havde sine Esser i de ildsprudende Bjerge, og de enøjede Kykloper vare hans Smededrenge. Af hans kunstige Arbejder nævnes Trefødder, som kunde gaa af sig selv, en Trefork til Poseidon og en Dølgjælm til Hades. Da Grækerne ikke gerne afbildede noget uskønt, fremstilles han som en kraftig, skægget Mand med en Hammer i Haanden. Lamheden

antydtes ved, at han støtter det ene Ben mod Ambolten.

Afrodite (Venus) var Kærlighedsgudinde, og man sagde, at hun var fremstaaet af Havets Skum. Grækerne have maaske lært hendes Dyrkelse af Fønicierne, thi disse havde en lignende Gudinde (Astarte), hvis Billede prydede For-

stavnen paa deres Skibe. Denne blev da hos Grækerne til den skumfødte Afrodite. Hendes Mand var Smeden Hefæstos, men hun var ham ofte utro.

Ares (Mars) var en Søn af Zeus og Hera. Han var Krigsgud og fremstilles derfor med Hjelm paa Hovedet og Sværd eller Spyd i Haanden. Han dyrkedes ikke meget i Grækenland, men langt mere hos de stridbare Romere. I den trojanske Krig stod han paa Troernes Side, og i lang Tid vovede ingen Græker at gaa imod ham. Men Athene, som ikke kunde lide ham for hans Grumhed, opmuntrede den tapre Diomedes til at vove Kampen og tog selv Plads ved dennes Side som Vognstyreske. Akslerne knagede, da den vældige Gudinde steg op paa Stridsvognen, men hun styrede den med saa stor Kraft og Behændighed mod Ares, at Diomedes's Lanse gennemborede Gudens Panser og Side.

— — — — da brølte den kobberne Ares, Ret som naar samfulde ni, ja vel ti Gange tusinde Kæmper Raabe paa een Gang, naar Fjenden til Livs i Krigen de styrte.

En Sky indhyllede den saarede, og i den førtes han op til Olympen. Her klagede han over Athene til sin Fader Zeus, men Trøsten, han fik, var kun daarlig, thi Zeus svarede ham:

»Ingen jeg hader som dig af olympiske Guder tilhobe.
 Altid er Kiv dig kærest og Strid og støjende Kampfærd.
 Du har ganske det stride, halsstarrige Sind som din Moder.«

Eros (Amor, Cupido) var Kærlighedsgud og en Søn af Afrodite og Ares. Han afbildes som en Dreng med Vinger paa Skuldrene samt Bue og Pile i Haanden. Pilene har han dypet i Honning og Galde, og det morer ham at gøre Guder og Mennesker forelskede ved at træffe dem. Han har Magt over alle og frygter for intet. Derfor ser man ham ride paa Løver og Tigre eller lege med saa farlige Ting som Zeus's Tordenkile. Om Amor og Psyke (Sjælen) har en romersk Digter fortalt følgende Sagn:

Der var engang en Konge, som havde tre Døtre. Den yngste af dem hed Psyke og var saa dejlig, at Menneskene oprejste Altere til hendes Ære, og selve Kærlighedsguden besluttede at gifte sig med hende. Han fik derfor, engang da hun sov, sin Ven Zefyr (Vestenvinden) til at føre hende op paa Toppen af det Bjerg, hvor han havde sit straalende Slot. Stor var hendes Forbavselse, da hun vaagnede og saa al den Herlighed, som omgav hende. Skønt hun var ganske ene, blev dog ethvert af hendes Ønsker opfyldt af usynlige Væsener. Rundt om lød

hemmelighedsfulde Stemmer, og den yndigste Musik forkortede Dagen for hende. Med den mørke Nat indfandt hendes Mand sig, men hun saa ham aldrig, og han sagde, at hvis hun nogen Sinde prøvede at faa ham at se, vilde det være forbi med deres Lykke. Da nogen Tid var gaaet, begyndte Psyke dog at længes efter sine Søstre, og da hun fortalte det til Amor, gav han efter nogen Modstand Lov til, at de maatte komme og besøge hende. De bleve lige saa forbavsede over det skønne Slot, som Psyke var bleven, men tillige misundelige, og de søgte derfor at indbilde hende, at hun var gift med en Trolld, der sikkert engang vilde dræbe hende. Psyke vilde nødig tro det, men hendes Mistanke var dog vakt, og da Søstrene vare dragne bort, besluttede hun at være ulydig og se sin Mand. Næste Nat rejste hun sig fra sit Leje, tændte Lampen og traadte hen for den sovende Amor. Hun ser straks, hvor ugrundet hende Mistanke har været, og i sin Glæde vil hun knæle for Guden, men kommer derved til at spille en Draabe Olie fra Lampen. Den falder paa Amors Skulder, han vaagner, og fortørnet og sørgmodig over Psykes Ulydighed forlader han hende uden at ville høre hendes Undskyldninger og Bønner. Psyke vidste nu intet andet Raad end at bøn-falde Afrodite om Forbarmelse og Hjælp. Men Gudinden, der var misundelig paa hende for hendes Dejlighed, modtog hende stolt og paa-lagde hende at udføre nogle vanskelige Arbejder,

inden hun kunde vente Bønhørelse. Blandt andet skulde hun i Underverdenen hente en Krukke, som indeholdt en Skønhedssalve, men hun maatte under ingen Omstændigheder tage Laaget af. Efter mange Farer og megen Ængstelse fik hun Krukken og kom lykkelig op paa Jorden med den. Men saa løb ogsaa Nysgerrigheden af med hende, og dette var just, hvad Afrodite havde ventet. En kvælende Damp steg hende i Møde, og hun faldt om som livløs. Men Amor, der usynlig havde fulgt hende overalt, vakte hende af Dvalen, og nu var hendes Prøvelser til Ende. Afrodite var forsonet, og Amor førte sin Brud til Olympen, hvor deres Bryllupsfest stod under Gudernes jublende Deltagelse. — I Kunsten afbildes Psyke med Sommerfuglevinger paa Skuldrene.

Dionysos, sædvanlig kaldet Bakkus, var Gud for Vinavl og Frugtbarhed. Sin Ungdom tilbragte han i det fjerne Indien. Her opfandt han Vindyrkningen og drog siden gennem Landene for at udbrede den. Han kører paa en Vogn, der er forspændt med Pantere; i Haaret har han Vinløv og Vedbende, og i Haanden holder han en Tyrssostav, der er omvunden med Løv og foroven ender i en Piniekogle. Han omgives af en Skare berusede Væsener. Nogle svinge Tyrssostave, andre frembringe en larmende Musik, de mest berusede ride paa Æsler. Her se vi Satyrer (Fauner), der ere kendelige paa deres spidse Øren og Gedehalen. De bestille

ikke andet end at drikke Vin, spille paa Fløjte, danse med Nymferne og hengive sig til al Slags kaad Spøg. Saa er der Mænaderne eller Bakkantinderne. Det er kvindelige Væsener med udslaget Haar og flyvende Klæder. De synge og spille eller opføre vilde Danse. Til Bakkus's Følge hører ogsaa Skovenes og Hyrdernes Gud Pan. Han har Hale og spidse Øren ligesom Satyrerne, men desuden har han smaa Horn, Bukkeskæg og laadne Bukkeben. Naar han ikke

danser og gør Krumspring i Bakkus's Følge, hviler han sig inde i Skovtykningerne og blæser paa sin Hyrdefløjte. Saa samles Nymferne om ham for at danse til hans Musik. Vandringsmanden, der gaar igennem Skoven, bliver undertiden bange uden at vide hvorfor. Da er Pan i Nærheden, og det kaldes panisk Skræk. Til Bakkus's Følge hører endelig hans gamle Lærer Silenos. Han er skaldet, tyk og godmodig og

næsten altid fuld. Derfor rider han ofte paa et Æsel, medens Satyrer støtte ham.

Engang var Silenos faren vild, men blev venlig modtagen af Frygiens Konge, Midas, der bragte ham tilbage til Bakkus, og Guden blev derover saa glad, at han gav Kongen Lov til at gøre et Ønske, som skulde blive opfyldt. Men Kong Midas var en Taabe og ønskede derfor, at alt, hvad han rørte ved, maatte blive til Guld. Nu kunde han forvandle Træer og Stene, ja selv Stolperne paa sin Dør. Men hans Forfærdelse blev stor, da han mærkede, at ogsaa Vandet i Vandfadet og Maden i hans Mund blev til Guld, og for ikke at sulte ihjel maatte han bede Guden tage sin Gave tilbage, hvilket ogsaa skete. Fra den Tid af fik han Lede for Rigdommen, men klogere blev han ikke. Engang skulde han være Dommer ved en Vædekamp mellem Pan og Apollon. Det gjaldt om, hvem der kunde spille smukkeste, og Midas tilkendte Pans Rørføjte Prisen. Men Apollon blev saa vred over hans Uforstand, at han gav ham Æselsører. Herover skammede Kong Midas sig meget og søgte at skjule det, men Tjeneren, der skulde klippe hans Haar, opdagede let de lange Ører, og nu truede Midas ham med Døden, om han aabenbarede Hemmeligheden for nogen. Tjeneren gjorde sit bedste for at tie, men det pinte ham stærkt. Saa gik han ud paa Marken, gravede et Hul og hviskede sagte ned i det: »Kong Midas har Æselsører.« Derpaa kastede han Hullet til og ilede bort. Men senere fremvoksede paa samme Sted en Mængde Rør, og naar Vinden satte dem i Bevægelse, hørte man det tydeligt hviske: »Kong Midas har Æselsører.« Saaledes blev Hemmeligheden bekendt.

Hermes (Merkur) var en Søn af Zeus og Maja. Han blev født en tidlig Morgen, men

allerede om Middagen listede han sig op af Vuggen og gik uden for Døren. Her traf han en Skildpadde, som han dræbte, og af Skallen lavede han en Lyre med syv Strenge. Nu vandrede han langt ind i Landet, medens han spillede paa Lyren og sang til. Omsider kom han til en Slette, hvor Apollons Okser gik og græssede. Straks besluttede han at stjæle 50 af dem, og for at man ikke skulde opdage, hvor de vare blevne af, trak han dem baglæns med sig. Da han var kommen hjem, slagtede han to af dem som et Offer til sig selv, hvorefter han igen lagde sig i Vuggen og lod som ingenting. Apollon opdagede dog snart Tyveriet, og hvem der havde begaaet det. Han indfandt sig derfor meget vred og forlangte at faa sin Ejendom tilbage. Men Hermes nægtede at have taget Okserne. Han laa i Vuggen og spurgte med den uskyldigste Mine, hvorledes man kunde tiltro saa lille en Dreng saadan en Skarnsstreg. Apollon lod sig dog ikke narre, men trak den lille Knægt med til Olympen, og her maatte han vedgaa Tyveriet for Zeus, der befalede ham at give Tyvekosterne tilbage. Men nu kom han frem med Lyren, og da Apollon hørte dens dejlige Toner, fik han saadan en Lyst til at eje den, at han tilbød at tage den for Okserne. Denne Handel var Hermes vel tilfreds med, og for at Venskabet mellem dem kunde vare ved, gav Apollon ham oven i Købet en gylden Stav, der bringer Rigdom, Lykke og Fred. Da han senere kom forbi

to Slinger, som sloges, og vilde skille dem ad med Staven, glemte de straks deres Fjendskab og slyngede sig i skøn Enighed op om den.

Engang var Hera bleven saa forbitret paa en af sine Præstinder, at hun forvandlede hende til en Ko og satte Kæmpen Argos til at bevogte den. Han var fortrinlig skikket til en saadan Bestilling; thi hans Legeme var oversaaet med Øjne, saa at han altid kunde holde nogle aabne, naar andre sov. Dette Uhyre paatog Hermes sig at dræbe. Han satte sig paa en Træstub og tilbød at forkorte ham Tiden ved at spille for ham. Snart begyndte Kæmpen at blunde med det ene Øje efter det andet, og aldrig saa snart havde det sidste lukket sig, før Hermes sprang

op og huggede Hovedet af ham.

Hermes var Gudernes Sendebud; derfor afbildes han med Vinger paa Hatten og Hælene; ofte holder han Slangestaven i Haanden. Som Købmændenes Gud holder han tit en Pengepung, og hans Billede findes undertiden paa Pengesedler.

Han beskyttede de snilde og opfindsomme og blev ofte tilbudt af Tyvene.

Andre Guddomme.

Muserne vare Gudinder for Digtning, Viden-skab og Kunst. De vare ni i Tallet og opholdt sig dels paa Olympen, hvor de forlystede Guderne med deres Sang, dels paa Bjergene Helikon og Parnas. Engang da de sang og spillede paa Helikon, tog Bjerget til at danse. Dette fandt Poseidon saa foruroligende, at han sendte den vingede Hest Pegasos op til dem for at bede dem holde inde med Musikken. Idet Pegasos løftede sig fra Jorden, udsprang ved Bjergets Fod Kilden Hippokrene, der gav Digterevne til hver, som drak af den. Muserne afbildes som skønne unge Kvinder. Deres Virksomhed udtrykkes ved Stilling og Sindbilleder. Historiens Muse (Klio) holder en Bogrulle, Lystspillet (Thalia) og Sorgespillet (Melpomene) Muser have Masker i Haanden.

Gratierne vare Gudinder for Ynde; hvor Glæde og festlig Stemning herskede, vare de til Stede. De afbildes som tre unge, nøgne Kvinder, der holde hverandre omslyngede.

Mørerne eller Parcerne vare Skæbnegudinder. De vare tre i Tallet og Døtre af Natten.

De raadede for Menneskets Lykke og Liv og fremstilles med en Ten, hvorpaa de spinde Livs-traaden. Den ene holder i Haanden en Saks til at klippe den over med.

Nemesis, Gengældelsens Gudinde, var ogsaa en Datter af Natten. Hun straffer efter Fortjeneste og sender Ulykken til saadanne Mennesker, som Lykken har gjort overmodige. Hun afbildes som en høj, alvorlig Kvinde. Den ene Haand har hun lagt paa Brystet, i den anden holder hun en Vægtskaal.

Nymferne. Grækerne troede, at hele Naturen var besjælet eller befolket af Væsener, som de kaldte Nymfer. Det var unge, fine kvindelige Guddomme, der vare venligt sindede mod Menneskene og havde stor Lighed med senere Tiders Alfer. Kildens Rislen, Skovens Susen og Bjergenes Ekko tilskreves dem. Najaderne boede i de ferske Vande; Nereiderne i Havet. Dryaden i Træet var som dets Sjæl; naar det savedes om, døde hun. De andre Nymfer vare ikke fængslede til nogen enkelt Naturgenstand, men kunde frit færdes omkring.

Vindguderne tænkte man sig som mandlige Væsener. De bekendteste vare Zefyr, den milde Vestenvind, og Boreas, den barske og kolde Nordenvind.

Kentaurerne havde Menneskeforkrop med spidse Øren og en Hestebagkrop; af Væsen vare de raa og vilde. Om en af dem høre vi, at

han havde nedsat sig ved en Flod som Færgemand.

Særlig romerske Guddomme vare Blomstergudinden Flora, Skovguden Faunus og Lykkens Gudinde Fortuna.

Gudsdyrkelsen.

Grækerne havde skabt deres Guder i menneskelig Lignelse, og derfor klæbede der mange menneskelige Fejl ved dem. De kunde være forfængelige og misundelige, og der herskede ofte Uenighed imellem dem. Under den trojanske Krig forbød Zeus dem engang at blande sig i Striden. Hera fik imidlertid Søvnens Gud til at dysse ham i Søvn, og nu styrtede Guderne sig i Kampen for at hjælpe deres Yndlinge. Men da Zeus vaagnede og mærkede, at Hera havde narret ham, lod han hende til Straf ophænge under Himlen og fastgjorde to Ambolte ved hendes

Fødder, medens han truede med at kaste enhver af Guderne ned paa Jorden, der vovede at komme hende til Hjælp, før han gav Tilladelse.

Naar Grækerne skulde forklare sig, at Zeus var Ophav til alt stort og mægtigt i Verden, forstod de ikke at gøre det paa anden Maade end ved Fortællingerne om hans talrige Ægteskaber, til Dels med jordiske Kvinder. Saaledes kunde han blive de vigtigste Guders og Heltes Fader, uden at de dog dermed vilde sige, at deres øverste Gud førte et usædeligt og smudsigt Liv. Endelig har vel ogsaa i senere Tider Ærgerrighed forledet Landets fornemste Slægter til at paastaa, at de nedstammede fra Zeus.

Gudernes Fortrin for Menneskene bestod ikke i, at de vare meget bedre; men det var snarere legemlige Fortrin, der udmærkede dem. De vare stærke, skønne og evigunge og kendte ikke til Sygdom og legemlig Skrøbelighed. Man dyrkede dem ved Bønner, Ofringer, Skuespil og Lege; men der var ingen ugentlig Helligdag, og Præsternes Antal var ikke stort. Der krævedes ingen særlig Uddannelse til at blive Offerpræst, men Stillingen var meget anset. Enhver vigtig Handling indlededes med en Ofring, som Husfaderen forestod. Dyreofringer foregik ved Templerne. Det var dog kun en lille Del af Kødet, der brændtes. Det meste anvendtes til et Festmaal, hvortil Slægt og Venner indbødes.

Guderne aabenbarede ofte Fremtiden ved Tegn og Drømme, som det da gjaldt om at tyde.

Særlig var Apollons Orakel i Delfi berømt. Det var en Præstinde, som der spaaede. Hun satte sig paa en Trefod, der var stillet over en Spalte i Jorden, hvorfra der opsteg bedøvende Dampe. Naar da Præsterne forelagde hende Spørgsmaalene, svarede hun som i Søvn. Derpaa satte de Svaret paa Vers, men det var altid affattet saa tvetydigt, at det kunde passe for alle Tilfælde.

Al Slags Overtro var almindelig. Da Grækerne kendte saa lidt til Naturlovene, troede de, at alt, hvad de ikke forstod, havde en overnaturlig Aarsag.

Halvguderne.

Grækerne troede, at deres Forfædre havde været langt større, stærkere og fuldkomnere i enhver Henseende, end Menneskene senere bleve. Mange af disse saakaldte Heroer nedstammede ligefrem fra Guderne og stod i stadigt Samkvem med dem. De ydede Menneskene store Tjenester ved at rense Jorden for skadelige Uhyrer, og derfor dyrkede man dem ved at bygge Templer til deres Ære og udgyde Drikofre paa deres Grave.

Odipos var en Kongesøn fra Theben. Før han blev født, havde Oraklet spaaet, at han skulde dræbe sin Fader og gifte sig med sin Moder. For at und-

gaa disse Ulykker lod Forældrene Barnet udsætte straks efter Fødslen. Drengen blev dog funden og bragt til Kongen i Korinth, der opdrog ham som sin Søn. Da Ødipos blev voksen, henvendte han sig til Oraklet i Delfi for at faa sin Skæbne at vide. Svaret lød paa, at han skulde vogte sig for sin Fædrenestad, og da han ikke vidste andet, end at det var Korinth, forlod han denne By for at drage til Theben.

Paa Vejen mødte han en gammel Mand, der kom kørende. Den overmodige Yngling vilde ikke vige til Side for Vognen, og Enden paa Striden blev, at han slog baade den gamle Mand, som var hans Fader, og Køresvenden ihjel. Saa naaede han Byen. Her var Folket paa denne Tid i stor Nød. En Sfinks med Jomfruhoved, Løvekrop og Vinger havde lagt sig paa en Klippe uden for Porten og forelagde enhver forbigaaende følgende Spørgsmaal: »Hvad er det for et Væsen, der om Morgenens gaar paa fire, om Dagen paa to og om Aftenen paa tre Ben?« Hvem der ikke kunde løse Gaaden, blev straks slugt, men kom der en, der løste den, havde Uhyret lovet at styrte sig ned fra Klippen.

Ødipos forstod straks, at det var Mennesket, der som Barn maa krybe paa alle fire, i Livets lange Dag gaar paa to og i Alderdommen tager Staven til Hjælp. Sfinksen maatte styrte sig ned fra Klippen, og det taknemmelige Folk var saa glad ved den kloge unge Mand, at de endelig vilde have, han skulde være deres Konge og gifte sig med deres Dronning, som jo var hans Moder, og saaledes skete det. Aar gik, Ødipos styrede Riget med Visdom og Lykke og anede ikke sin Skændsel.

Men de begaaede Eorbrydelser neekaldte omsider Gudernes Straf over Konge og Folk. En ødelæggende Pest udbrød, og da Kongen lod Oraklet spørge, hvorfor Guderne vare vrede, kom hele Sandheden for Dagen. Hans Moder og Hustru dræbte sig af Fortvivlelse,

og Ødipos udrev sine Øjne. Uden Ro vandrede han fra nu af omkring, kun fulgt af sin trofaste Datter Antigone, indtil Døden omsider udfriede den blinde Olding.

Perseus, en Søn af Zeus og Kongedatteren Danae, havde hørt megen Tale om Gorgonerne. Det var tre Søstre, som levede langt borte i det yderste Vesten. De to ældste vare udødelige, men den yngste, der hed Medusa, kunde nok dræbes, og dette vilde være en god Gerning, thi med sit Haar af Slinger var hun saa frygtelig at skue, at enhver, der saa hende, straks forvandledes til Sten. Perseus higede efter at udføre denne Bedrift, og Guderne stod ham bi paa forskellig Maade. Hades laante ham sin Dølgjælm, Hermes gav ham sine Vingesko, og Athene forsynede ham med et spejlblankt Skjold.

Nu gjaldt det om at finde Landet, hvor Gorgonerne boede. Det lykkedes ham at faa opspurgt tre Søstre, som vidste Besked. Ogsaa de vare mærkelige, thi de vare graahaarede fra Fødslen af og havde tilsammen kun eet Øje og een Tand, som de skiftedes til at bruge. Perseus kom over dem, just som den ene rakte Øjet til en af de andre. Hurtig snappede han det fra hende, hvorpaa han truede med at beholde det, hvis de ikke aabenbarede ham, hvor Gorgonerne boede. Ihvor nødig de end vilde, maatte de sige det, og Perseus drog videre. Han var saa heldig at træffe Gorgonerne sovende, og idet han forsigtig vendte Ryggen imod dem, holdt han Skjoldet saaledes for sig, at Medusas Hoved spejlede sig deri. Med et Hug skilte han det fra Kroppen, hvorefter han uden at se paa det gemte det i en Pose, han havde paa Ryggen. De to Søstre vaagnede vel, men kunde ikke se ham for Hjelmen, han bar, og Vingeskoene førte ham snart langt bort fra Stedet. Af Taknemmelighed

skænkede Perseus det frygtelige Hoved til Athene, som fæstede det paa sit Brystharnisk.

Jason var en Kongesøn og født til at beklæde en Trøne; men denne havde hans onde Farbroder bemægtiget sig, og nu vilde han ikke træde tilbage, før end Jason havde hentet det gyldne Skind i Kolkis til ham. Dette var et Vædderskind, som hang i en hellig Lund i hint fjerne Land, paa Østkysten af det sorte Hav, og det havde den Egenskab at bringe Lykke og Frugtbarhed til det Land, hvor det fandtes. Efter at have samlet Grækenlands tapreste Helte om sig begav Jason sig trostigt af Sted. Deres Skib hed Argos, og derfor fik de Navnet Argonavterne. Efter mange Eventyr kom de lykkelig til Landet, og Jason fældede Dragen, der bevogtede Skindet, hvorefter de vendte hjem med velforrettet Sag. Toget havde dog været saa mange Aar, at de vare halvgamle Mænd, da de kom tilbage. — 1803 grundlagde Thorvaldsen sin Berømmelse ved en Billedstøtte af Jason.

Theseus. Ægeus var Konge i Attika, men hans Søn Theseus kom til Verden i Argolis langt borte derfra. Da Drengen var født, lagde Faderen sit Sværd og sine Sko under en stor Sten og paalagde Moderen, at hun ikke maatte sige Drengen, hvem der var hans Fader, før han var gammel nok til at vælte Stenen bort og bemægtige sig, hvad der laa under den. Saa rejste Kong Ægeus hjem til sit Rige, men Theseus voksede op i det fremmede Land, og Dagen kom, da Moderen førte ham til Stenen og opfordrede ham til at prøve sine Kræfter paa den. Med Lethed væltede han den bort og blev meget glad over det smukke Sværd. Hans Moder fortalte ham nu, at han var en Kongesøn, hvorefter Theseus straks begav sig paa Vejen til Athen for at besøge sin Fader.

Paa denne Rejse bestod han mange Eventyr. Han maatte kæmpe med Røvere, og jævnlig traf han

paa Kæmper og Uhyrer, som han dog allesammen lykkeligt besejrede. En af de værste var Granbøjeren. Han kaldtes saaledes, fordi han havde to Grantræer, som han bøjede ned mod Jorden, derpaa bandt han de vejfarende fast mellem dem ved Hænder og Fødder, og nu morede det ham at lade Træerne svippe i Vejret, hvorved de reves ihjel. Theseus overvandt ham og lod ham derpaa lide den samme Død. — Kæmpen Prokrustes var ikke stort bedre. Han havde to Senge, en lang og en kort. Kom der nu en høj Vandringsmand til ham og bad om Nattely, lagde han ham i den korte Seng, hvorpaa han huggede saa meget af Benene, som stak udenfor. De smaa kom i den lange Seng, hvorpaa han strakte dem, til de passede til Lejet. Ogsaa ham dræbte Theseus.

Kong Ægeus blev vel glad, da den smukke Yngling traadte frem for ham, og han genkendte sit Sværd ved hans Side og sine Sko paa hans Fødder, men ellers herskede der ikke stor Glæde i Landet, og dette havde følgende Aarsag:

Øvre paa Kreta regerede Kong Minos. Hans Søn besøgte engang Grækenland, men blev slaaget ihjel. For at hævne Sønnens Død landede Faderen med en stor Krigshær, overvandt Grækerne og tvang dem til aarlig at sende i Skat 7 Ynglinge og 7 Jomfruer. Paa Kreta levede der dengang et Uhyre med Tyrehoved, som hed Minotaurus, og som Kong Minos havde faaet indespærret i en kunstig Bygning, der kaldtes Labyrinten og laa under Jorden. Den havde saa mange Kroge og bugtede Gange, at ingen kunde finde ud deraf, naar de først vare komne ind. Didind bleve de græske Dreng og Piger satte for at ædes af Minotaurus, og det var just ved den Tid, da Skibet med sin sørgelige Last skulde gaa til Kreta, at Theseus besøgte sin Fader. Han tilbød straks at gaa med og prøve en Dyst mod Uhyret. Med Bekymring i Sind gav Ægeus sin Tilladelse, og Skibet afgik. Man plejede

at sejle derover med sorte Sejl, men Theseus aftalte med sin Fader, at hvis han kom lykkelig tilbage, skulde Skibet bære hvide Sejl. De græske Ynglinge og Jomfruer ankom til Kreta og bleve fremstillede for Kong Minos. Hans Datter Ariadne syntes straks saa godt om Theseus, at hun besluttede at frelse ham, om det var muligt. Hun medgav ham derfor et Nøgle Garn, som han skulde befæste ved Labyrintens Indgang og derpaa vikle op, efter som han trængte frem. Theseus fulgte hendes Anvisning, og snart stod han tor Uhyret. Uden at ænse dets rædsomme Brøl gik han modig løs paa det og sejrede. Ved at følge Traaden stod han snart efter ved Indgangen. Han havde saaledes friet Athenerne for at yde Skatten i Fremtiden, og glad begav han sig paa Hjemvejen med sit Følge. Ariadne fulgte ham. Undervejs landede de en kort Tid paa en Ø, og her var Theseus utaknemmelig eller glemssom nok til at lade hende blive tilbage, da de atter sejlede. Han glemte ogsaa at hejse hvide Sejl, og da Kong Ægeus, der daglig var gaaet op paa en Klippe for at spejde efter Skibet, saa det komme tilbage med de sorte Sejl, styrtede han sig i Havet, som efter ham fik Navnet det ægæiske Hav. Men Theseus fulgte ham paa Tronen og herskede længe.

Dædalos var Sagntidens ypperste Kunstner, hvem mange nyttige Opfindelser tilskreves. Paa Grund af et Drab maatte han flygte fra Athen og kom med sin Søn Ikaros til Kreta, hvor Kong Minos modtog ham venligt. Her byggede han Labyrinten og fortsatte sine Opfindelser. Snart begyndte Kongen imidlertid at frygte for, at Fader og Søn igen skulde forlade ham, og derfor indespærrede han dem i Labyrinten og lod alle Udgange bevogte. Kun een Vej til Flugt stod endnu aaben, nemlig gennem Luften. Dædalos tog derfor fat paa at lave Vinger til sig selv og Sønnen af Voks, Fjer og Snore. Kunststykket lykkedes, og

en Dag svang begge sig op fra Øen. Dædalos havde paalagt sin Søn at være forsigtig og ikke flyve for højt. Men da Ikaros mærkede, hvorledes Vingerne bar ham, kunde han ikke styre sit Mod; højere og højere steg han mod Solen; snart begyndte Vokset at smelte, Fjerene løsnede sig, og førend han vidste af det, styrtede han ned fra den svimlende Højde og forsvandt i det Hav, der fik Navn efter ham. Dædalos havde vel hørt hans fortvivlede Raab, men kunde ikke komme ham til Hjælp. Han naaede derimod lykkeligt til Sicilien.

Herakles (Herkules) var en Søn af Zeus, men hans Moder var den skønne Dronning Alkmene, og derfor hadede og forfulgte Hera ham hele Livet igennem. En Dag, mens han laa i Vuggen, sendte hun to Slanger, som skulde dræbe ham, men han kvalte dem begge til stor Forbavselse for den tililende Moder. Snart voksede han op og blev unaadelig stærk. I legemlige Færdigheder var han langt den ypperste blandt sine jævnaldrende. Da han blev gammel nok til det, maatte han som andre Kongesønner paa den Tid vogte sin Faders Kvæghjorder ude blandt Bjergerne. Her oplevede han mange Eventyr. Saaledes hændte det en Dag, at en vældig Løve anfaldt Kvæget. Herakles nedlagde den dog med sin Kølle, hvorefter han flaaede den, og senere bar han altid Løvehuden som Klædning.

Herakles vandt sig en smuk Hustru. De fik fire Sønner, og han kunde nu have ført et lykkeligt Liv, naar ikke Hera var vedbleven med sin Forfølgelse; men nu slog hun ham med Vanvid. Rasende løb han omkring, og da hans Hustru

søgte at berolige ham, dræbte han baade hende og Børnene. Snart kom han dog atter til Besindelse og blev nu saa ulykkelig over, hvad han havde gjort, at han vandrede til Delfi for at spørge Oraklet om, hvorledes han skulde udsone Brøden. Apollon paalagde ham som Bod at udføre tolv vanskelige Arbejder, og dertil var Herakles rede. Han skulde navnlig udrydde forskellige Uhyrer, som paa den Tid plagede Menneskene.

Løven fra Nemea kunde hverken saares med Spyd eller Pile, men Herakles kvalte den, hvorefter han flaaede Skindet af den med dens egne Kløer. — Den lerneiske Hydra (Vandslange) havde ni Hoveder. For hvert Hoved, han huggede af, voksede der straks to nye frem. Desuden fik den Hjælp af en stor Krebs, som Hera sendte til at anfælde Herakles bagfra og bide ham i Benene. Men han dræbte Krebsen ved et Kølleslag, og Hydraen fik han Bugt med ved at udbrænde Saaret med Brande, hver Gang han havde hugget et Hoved af. — Det erymanthiske Vildsvin havde allerede dræbt mange kække Jægere, som havde prøvet at fælde det. Herakles fangede det levende og bar det paa sine Skuldre til Byen, hvor Folk forfærdedes saare ved Synet, men Herakles lo af dem og ofrede Vildsvinet til Guderne. — Kong Augias havde en Stald, hvor 3000 Okser havde staaet i 30 Aar, uden at Stalden var bleven rensat, og nu ansaa man det for umuligt. Herakles paatog sig dog Arbejdet og fuldførte det ved at lede en

Flod gennem Stalden, hvorved al Gødningen bortskylledes. — Da Zeus holdt Bryllup med Hera, fik de naturligvis en Mængde Gaver, og deriblandt var ogsaa et Træ, som bar Guldæbler. Dette Træ stod i en dejlig Have langt borte mod Vest, hvor Solen gaar ned; der bevogtedes det af fire Jomfruer, som kaldtes Hesperiderne. Herakles skulde nu hente nogle Æbler af dette Træ. Paa Rejsen gennem Afrika kom han til Titanen Atlas for at spørge om Vej. Atlas forrettede det svære Arbejde at bære Himlen paa sine Skuldre. Han vidste, hvor Haven laa, og vilde nok paatage sig at hente Æblerne, naar Herakles imens vilde bære Himmelhvælvingen. Dette gik Herakles ind paa, og snart var Atlas tilbage med Æblerne; men nu nægtede han atter at bære Himlen, indtil Herakles narrede ham til det ved at foregive, at han kun skulde bære den, medens Herakles lavede en Pude til at lægge mellem sit Hoved og Byrden. Aldrig saa snart havde Atlas taget Himlen paa sine Skuldre igen, førend Herakles gik bort med Æblerne. — Paa sine Farter kom han ogsaa til Bjerget, hvor Prometheus laa lænket. Herakles følte Medlidenhed med Titanen, skød Ørnen og løste hans Baand.

Efter at have udført disse og mange flere Bedrifter giftede Herakles sig atter; denne Gang med en Kongedatter, der hed Deianeira. Engang foretog de en Rejse sammen og kom til en Flod, hvor en Kentaur bar Folk over for Beta-

ling. Herakles vadede selv over, men sin Hustru betroede han til Kentauren. Dog næppe sad hun paa hans Ryg, før han fik Lyst til at bortføre den skønne Byrde. Herakles var allerede kommen over, da han hørte sin Hustru raabe om Hjælp. Hurtig greb han en Pil og ramte Kentauren i Ryggen. Da denne følte, at han skulde dø, sagde han til Deianeira: »Opfang Blodet af

mit Saar og gem det, thi med det vil du kunne bevare din Mands Kærlighed. Dermed døde Kentauren, men Deianeira gjorde, som han havde raadet hende. — Mange Aar efter var Herakles

i lang Tid borte paa Krigstog, og da hans Hustru frygtede for, at han havde glemt hende, sendte hun ham en Klædning, som hun havde bestrøget med Kentaurens giftige Blod. Herakles tog den straks paa. Men næppe var den bleven varm paa ham, førend Giften begyndte at trænge ind i hans Legeme og foraarsage ham de voldsomste Smerter. Han søgte vel at rive Klædningen af sig, men det var for silde. Døden havde allerede

Tag i ham. Da han mærkede, at hans sidste Time var kommen, sagde han til sin Søn: »Jeg vilde gerne dø paa Bjerget Ota. Bær mig derhen, oprejs et Baal og lad mig omkomme i Flammerne.« Hans Bøn blev opfyldt, og saaledes brændte alt, hvad der var jordisk og forgængeligt ved Helten, medens hans Aand steg op til Olympen. Zeus tilligemed Hera, der nu var forsonet, kom ham venligt i Møde og anviste ham Plads blandt Guderne, og Hebe, den evige Ungdoms Gudinde, blev hans Brud.

Grækerne betragtede Herakles som deres Nationalhelt. De saa i ham en Menneskenes Velgører, der, efter at have rensset Jorden for Uhyrer og efter at have fejlet og bødet, kæmpet og døjet ondt, til sidst lutret steg op til Olympen, hvor han til Løn for sine mange store Bedrifter vandt Udødeligheden.

Den trojanske Krig. Da Kong Peleus holdt Bryllup med den sølvfodede Thetis — saaledes kaldet paa Grund af hendes smukke, hvide Fødder — vare alle Guderne indbudne som Gæster undtagen een, nemlig Tvedragtens Gudinde. For at hævn sig over denne Tilsidesættelse kom hun midt under Festen og kastede et Guldæble med Indskriften: »Til den skønneste« ind i Forsamlingen. Derpaa forsvandt hun lige saa hurtigt, som hun var kommen. Straks opstod der Strid om, hvem Æblet skulde tilhøre. Nogle stemte for Hera, andre for Athene eller Afrodite,

og Festglæden var ødelagt for denne Gang. Man henvendte sig til Zeus, men han nægtede at dømme i Sagen, da han nødigt vilde fornærme nogen af Parterne. Derimod raadede han dem at gaa til Prins Paris, som vogtede sin Faders Hjorder paa Idaberget ved Troja i Lilleasien. Gudinderne begav sig straks paa Vej, og enhver af dem søgte at vinde Dommeren ved store Løfter. Hera vilde gøre ham til den mægtigste Konge paa Jorden; Athene tilbød ham Visdom og Hæder i Krigen; men Afrodite lovede ham den skønneste Kvinde til Hustru. Paris betænkte sig ikke længe, men tilkendte Afrodite Prisen.

I Sparta herskede dengang Kong Menelaos, hvis Dronning, Helene, var den smukkeste Kvinde paa Jorden. Dem besøgte Paris, og ved Bortrejsen tog han Helene med sig til Troja. Menelaos blev højlig forbitret og beredte sig straks til at gengælde Besøget i Spidsen for en Krigshær. Hans Broder Kong Agamemnon af Mykene og mange andre græske Høvdinge vare rede til at yde ham Følge. Snart vare Forberedelserne til Ende, og Flaaden afsejlede til Troja.

De vigtigste Deltagere i denne mindeværdige Krig vare paa Grækernes Side, foruden de allerede nævnte, den snilde Kong Odysseus (Ulyses) fra Ithaka samt Kongesønnen Akilles og hans Ven Patroklos. Af disse var igen Akilles den mest ansete. Straks efter hans Fødsel havde Moderen dypet ham i en hellig Flod, hvorved han blev usaarlig. Kun Hælen, hvori

hun holdt Drengen, naaede ikke at komme med. Han fik en fortrinlig Opdragelse: lærte Musik og Visdom hos en Kentaur, spiste Vildsvinelever og Bjørnemarv til Hunningkage og blev da ogsaa saa stærk, smidig og rapfodet, at han i sit sjette Aar kunde kæmpe med Løver og indhente den springende Hjort. At Grækerne vare glade ved at have en saadan Helt iblandt sig, er let at forstaa.

Kong Priamos i Troja var gammel og afældig. Han maatte derfor lade sine Sønner føre Krigen. Den ældste hed Hektor og var en tapper og ædel Helt. Paris var derimod hverken vis eller tapper, men opholdt sig helst hos Kvindene.

Ogsaa Guderne deltog i denne Krig, dels ved ligefrem at kæmpe med i Slaget, oftest dog ved at opmuntre og beskytte Heltene. Afrodite, Ares og Apollon vare paa Troernes Side. Hera og Athene holdt med Grækerne. Da disse vare landede, trak de deres Skibe op paa Stranden og opslog Telte. Murene om Byen vare imidlertid saa høje og stærke, at Grækerne ikke kunde bestige dem. Kun naar Troerne gjorde Udfald, havde Heltene paa begge Sider Lejlighed til at maale sig med hverandre. De almindelige Krigere kæmpede til Fods, men Høvdingerne paa smaa tohjulede Stridsvogne, der kørtes af en Vognstyrer. Man havde nemlig endnu ikke lært at ride. Lykkedes det at dræbe en Fjende, med-

tog Sejrherrn hans Vaaben og Rustning som Krigsbytte.

I ti Aar maatte Grækerne ligge for Troja. I de lange Tider, der hengik mellem Slagene, hændte det ofte, at en Høvding udfordrede en anden i Fjendens Lejr til at møde ham i Tvekamp. Viste det sig saa, at de vare hinanden jævnbyrdige, skiltes da ad uden Vrede og efter at have vekslet Gaver. Ellers søgte Grækerne at forkorte Tiden med Musik og Sang, Kamplege og Vædekørsel. Levnedsmidler fik de ved at hærge det omliggende Land. Mændene dræbtes, og Kvinder og Børn førtes bort som Slaver. — Paa et saadant Plyndringstog var Akilles kommen i Besiddelse af den skønne Briseis, som han fik meget kær og tog til sin Hustru. Agamemnon havde paa lignende Maade vundet sig en Hustru, Kryseis, hvis Fader var Præst ved et Apollonstempel. Forgæves tilbød Præsten Løsepenge og kostbare Gaver for at faa sin Datter tilbage. Agamemnon vilde ikke udlevere hende, og nu henvendte Præsten sig til Apollon, mindede ham om de mange Ofre, han havde bragt ham, og bad om, at Grækerne maatte blive straffede. Apollon hørte hans Bøn. Væbnet med sin Sølvbue satte han sig paa et Bjerg, og i ni Dage fløj hans Pile gennem den græske Lejr, hvor hvert Menneske eller Dyr, der rantes, døde af Pest. Da Grækerne fik at vide, hvad der var Skyld i Ulykken, begav Akilles sig til Agamemnons Telt og forlangte, at han skulde sende Kry-

seis bort. Agamemnon nægtede det, undtagen Akilles ogsaa vilde give Afkald paa Briseis. Folket trængte paa, og Enden blev, at begge Høvdinge maatte sende deres Hustruer bort; men Akilles blev saa vred, at han nægtede at kæmpe mere, og denne Beslutning fik vigtige Følger.

Det gik nemlig stærkt tilbage for Grækerne, efter at Akilles havde nægtet at deltage i Kampen. Hans Ven Patroklos søgte vel at overtale ham til atter at hjælpe sine Landsmænd, men forgæves. Derimod var han villig til at laane Patroklos sin Rustning og sine Vaaben, og dette hjalp ogsaa noget, thi da denne nu trængte voldsomt ind paa Troerne, antog disse ham for Akilles og bleve slaaede med Forfærdelse. Kun Hektor vovede, opmuntret af Apollon, at træde ham i Møde. Guden slog selv Hjelmen af den tapre Græker, hvorefter Hektor fældede ham med sin Lanse. Men den døende Patroklos tilraabte ham: »Fryd dig ikke, Priamos's Søn. Akilles vil hævne min Død; og for hans Haand skal du falde!«

Da Akilles hørte, at hans Ven var falden, havde han gerne straks styrtet sig i Kampen for at hævne hans Død, men nu savnede han sine Vaaben. Ved sin Moders Hjælp fik han dog Hefæstos til at smede sig nye, og nu ilede han frem i Spidsen for Grækerne. Alt flygtede for ham, kun Hektor søgte at holde Stand, og dog blev ogsaa han greben af Forfærdelse, da den rasende Akilles stod for ham. Tre Gange løb

han omkring Trojas Mure, inden han fik Mod til at vende sig mod Forfølgeren, men i samme Øjeblik faldt han ogsaa, dødeligt truffen af den-nes Lanse. Efter at Akilles havde taget hans Rustning, bandt han Liget fast til sin Stridsvogn, og medens den gamle Kong Priamos og hans Hustru stod paa Trojas Mure og jamrede højt over det skrækelige Syn, kørte Akilles i rasende

Fart til Grækernes Lejr med Liget slæbende efter Vognen. Guderne havde dog besluttet, at en Helt som Hektor skulde nyde en hæderlig Begravelse. Derfor opmuntrede de Kong Priamos til at begive sig til Akilles's Telt og bede om at faa Sønnens Lig udleveret, og Akilles's Sind formildede de, saa han indvilligede deri. Da den gamle lod frembære Gaver af skønne Klæder og gyldne Kar, og da han omfavnede Akilles's Knæ og kyssede den Haand, som havde dræbt hans Søn, idet han bad

ham frygte Guderne og have Medlidenhed med hans graa Haar, da traadte Taarerne i Heltens Øjne. Han lod Liget vadske, hylle i kostbare Klæder og føre til Troja. Her rejstes et stort Baal, hvorpaa det lagdes med rige Gaver. Hele Natten lyste Flammerne, og da Morgenrøden brød frem, blev Gløderne slukkede med Vin.

Men ogsaa Akilles stundede mod sin Død. Oraklet havde forkyndt den, og uden Frygt imødesaa han sin Skæbne. Det var Apollon, der styrede Paris's Pil, saa den traf Akilles i Hælen, det eneste Sted, hvor han kunde saares. Hans Død vakte almindelig Sorg blandt Grækerne. Efter at Liget var brændt, blev Asken blandet med Patroklos's, og begge Venner fik, som de havde ønsket, en fælles Grav.

Trojas sidste Time nærmede sig. Efter Athenes Raad lavede Grækerne en stor Hest af Træ, og tredive af de tapreste Helte skjulte sig i dens Bug. Derpaa brændte man Teltene og sejlede Skibene om bag en Ø. Da nogle af Troerne vovede sig uden for Portene, saa de kun det store Dyr, men Grækerne syntes at være sejlede hjem. Der blev nu Tale om, hvad man skulde gøre med den mærkelige Hest. Nogle havde Lyst til at føre den ind i Staden; men Præsten Laokoon fraraadede at modtage nogen Gave af Grækerne og mente, de skulde hellere brænde den straks. Da lod Athene to mægtige Slinger skyde op af Havet, hvilke omslyngede og dræbte Laokoon tillige med hans to Sønner,

medens de forfærdede Trojanere saa derpaa. Straks vare alle paa det rene med, at denne Straf sendtes Laokoon for hans slette Raad. Man gav sig i Færd med at rive en Del af Muren ned,

hvorefter Hesten ad denne Vej førtes ind i Staden, og nu begyndte Festglæden. Men om Natten, da alle laa i dyb Søvn, kom Skibene tilbage. Samtidig listede de skjulte Grækere sig ud af Hestens Bug, overmandede Portvagten og forenede sig med deres fremstormende Venner. Et frygteligt Myrderi begyndte, samtidig med at Byen blev

stukken i Brand. Snart var den en Askehob, og kun faa Trojanere reddede Livet; men Grækerne sejlede hjem med et rigt Bytte.

Odysseus's Hjemrejse. Af alle de græske Helte, der vendte hjem fra Troja, var der ingen, der maatte flakke saa længe om og udstaa saa mange Farer paa Vejen som Odysseus. Poseidon blev nemlig ikke træt af at forfølge ham, men ved Athenes Bistand og sin egen Snildhed slap han lykkelig ud af alle Farer og naaede omsider hjem til sin Ø Ithaka, hvor hans Hustru Penelope og Sønnen Telemakos ventede ham.

Engang kom Odysseus til en Ø, der var beboet af Kykloper. Efter at have medtaget Levnedsmidler og en stor Vinsæk gik han i Land med sine Folk. De kom til en stor Hule, hvor de gik ind. De kunde nok se, den var beboet, men for Øjeblikket var der ingen hjemme. Ved Aftenstid indfandt Kyklopen sig med sine Geder, som han havde vogtet ude paa Øen. Han var forfærdelig stor og havde kun eet Øje, der sad midt i Panden. Da han kom ind og blev Grækerne var, spurgte han: »Hvem ere I, og hvor komme I fra. Ere I Sørøvere?« Odysseus svarede, at de vare Grækere, der vendte hjem fra Troja, men havde forvildet sig, og nu vilde de bede ham om at vise dem Gæstevenskab en kort Tid. Polyfemos, saaledes hed Kæmpen, gav intet Svar derpaa, men greb i Stedet et Par Grækere og knuste dem mod Klippevæggen, hvorpaa

han satte sig hen og aad dem. Da han var færdig med sit Maaltid, lagde han sig paa sit Leje og faldt snart i en dyb Søvn. Odysseus begyndte nu at tænke paa, hvorledes han skulde slippe bort med sine Folk. De saa straks, at Stenen, som Kyklopen havde væltet for Hulens Indgang, var saa stor, at de ikke kunde rokke den. Det gik altsaa ikke an at dræbe ham, medens han sov.

Da Polyfemos vaagnede næste Morgen, malerede han først sine Geder, hvorpaa han atter aad et Par Grækere og drak en Spand Mælk til. Derpaa drev han Faarene og Gederne til Græsgangen, men glemte ikke først at vælte den store Sten for Indgangen. Den Dag havde Grækerne travlt med at tildanne en stor Træstamme, som de fandt i Hulen. De huggede den spids i Enden og gemte den derpaa i Gødningen. Da Polyfemos kom hjem om Aftenen og atter havde ædt et Par Grækere, traadte Odysseus hen til ham med et stort Krus Vin, som han bad ham prøve i Stedet for Mælken. Saadan noget havde Kæmpen aldrig smagt før. Han blev umaadelig glad ved Vinen og bad om at faa mere. Samtidig spurgte han Odysseus om, hvad han hed, og lovede at give ham en smuk Gæstegave for den dejlige Drik. »Jeg hedder Ingen«, svarede Odysseus, »men glem nu ikke dit Løfte«. — »Det skal jeg visselig ikke«, svarede Kæmpen, »af eder alle skal du være den sidste, jeg æder. Dette skal være min Gæstegave til dig.« Odys-

seus vedblev dog at skænke Vin, og snart orkede Polyfemos ikke at drikke mere; han faldt beruset om, og et Øjeblik efter sov han fast. Odysseus og hans Mænd tog nu Træstammen, og efter at have gjort den glødende i Ilden borede de den ned i Kæmpens Øje. Polyfemos sprang op, kastede Stangen til Side, hylede af Smerte og begyndte at famle omkring efter Grækerne, men disse havde nu skjult sig i Hulens Kroge, saa han fik ikke fat paa dem. Han vedblev imidlertid at brøle saa højt, at hans Venner og Naboeer snart samlede sig uden for Hulen og spurgte, hvad han fejlede. »Ingen har blindet mig, Ingen vil dræbe mig«, svarede Polyfemos. — »Nuvel«, sagde Kykloperne, »naar ingen gør dig Fortræd, maa du ikke saadan skraale op og forstyrre vor Nattero.« Dermed gik de bort.

Om Morgenen, da Hjorden begyndte at bræge for at komme ud, væltede Polyfemos Stenen fra Indgangen, hvorpaa han satte sig ved Siden af for at passe paa, at ingen Græker slap ud med Faarene. Odysseus havde imidlertid haft travlt med at binde disse sammen tre og tre. Under Bugen af hver af de midterste hang der en Græker, og Odysseus selv klamrede sig fast under den stærkeste Vædder. Saaledes slap de alle bort i god Behold. De skyndte sig ned til deres Skib og vare snart langt ude paa Havet.

Paa den næste Ø, de kom til, boede Vindenes Gud Æolos. Han modtog dem venligt. Da Odysseus endelig fik Lov til at drage bort

igen, sagde Æolos ham, hvad Vej han skulde sejle, og gav ham tillige alle Modvindene med i en stor Sæk, for at de ikke skulde hindre hans Rejse. Naturligvis maatte Odysseus passe godt paa, at de ikke slap ud. Snart var han i Nærheden af sit Hjem. Da var der en af Mændene, som af Nysgerrighed aabnede for Sækken, medens Odysseus sov. Vindene for brølende ud. Odysseus vækkedes ved Masternes Knagen og Mændenes Raab, og Skibet drev igen bort fra Ithaka.

Odysseus kom ogsaa forbi den Ø, hvor Sirenerne boede. Det var kvindelige Væsener, der ved deres bedaarende Sang søgte at lokke Søfolk til deres Ø. Naar Skibet stødte, omkom Folkene i Bølgerne eller døde af Sult paa Øen. Odysseus lod imidlertid sine Folks Øren stoppe med Voks, og selv lod han sig binde til Masten og undgik saaledes Faren.

Da de sejlede gennem det smalle Vand, som kaldes Messinastrædet, gjaldt det om at styre forsigtigt. Thi paa den ene Side lurede Skylla, et frygteligt Uhyre med seks Hundehoveder, paa den anden Side fandtes en Malstrøm, der hed Karybdis. Her hvirvlede Vandet stadig rundt og trak Skibene ned i Dybet, naar de kom for nær. Odysseus slap dog lykkelig igennem.

Medens han saaledes flakkede om, plagedes hans Hustru af en Flok paatrængende Bejlere. De foreholdt Penelope, at hendes Mand sikkert var omkommen, og bad hende derfor vælge en af dem til Husbond. Indtil dette skete, tog de

alle Ophold i Huset, levede hver Dag i Sus og Dus, forødte Odysseus's Gods og behandlede Telemakos uforskammet. Da Odysseus endelig landede, forklædte han sig som en gammel Tigger og vandrede saaledes til sin Kongsgaard. Kun hans gamle Hund, der nu var Døden nær, kendte ham og slikkede venligt hans Haand. Han hilsede Penelope fra hendes Mand og trøstede hende med, at denne snart vilde vende tilbage, men hun turde ikke fæste Lid til hans Ord, og Bejlerne kastede Ben efter ham.

Den næste Dag lod Penelope tolv Økser stille op i en Række. Derpaa lod hun Odysseus's vældige Bue hente og erklærede for Bejlerne, at den af dem, som kunde spænde Buen og paa een Gang skyde gennem alle Øksehullerne, skulde blive hendes Mand. Den ene efter den anden forsøgte at spænde Buen, men ingen mægtede det. Da traadte Tiggeren ved Døren frem og bad om Lov til at prøve. De lo ad ham, men ikke ret længe, thi med et vældigt Ryk spændte Odysseus Buen, og efter at have sendt en Pil gennem Øksehullerne rev han Tiggerpjalterne af Kroppen og vendte sig mod Bejlerne. Telemakos greb et Sværd og stillede sig ved sin Faders Side, og snart vare alle Fjender besejrede. Penelope genkendte sin Husbond, og Folket glædede sig over atter at have deres gamle Hersker.

Sparta.

Spartanerne fortalte, at deres Samfundsordning stammede fra en gammel Lovgiver ved Navn Lykurg, som skal have levet ved Aar 888 f. Kr. De regeredes af to Konger og et Gammelmandsraad af 28 Oldinge samt Folkeforsamlingen, hvor enhver fri Mand kunde møde. Gammelmandsraadet havde den største Indflydelse. Det regerede i Regelen meget forsigtigt, og Lovene bleve sjælden forandrede. En saadan Styrelse, hvor nogle faa, helst af de bedste, have Magten, kaldte Grækerne et Aristokrati. Ellers gik Lykurgs Love især ud paa at gøre alle lige samt opdrage Mændene til dygtige Krigere. Staten blandede sig i alt. Naar et Barn var født, indfandt nogle Mænd sig for at bestemme, om det skulde leve eller ikke. Vor det svagt eller vanført, gav de Ordre til at sætte det ud paa Bjergene, for at det kunde omkomme. Var det derimod sundt og velskabt, fik Forældrene Lov at beholde det, dog ikke længere end til det syvende Aar, hvis det var en Dreng. Saa toges han bort fra Hjemmet for at opdrages under Statens Tilsyn og fik nu kun sjælden Lov til at besøgesine Forældre. Undervisningen bestod mest af ordnede Lege, Gymnastik og Vaabenøvelser. Drengenes Klædedragt var en tynd Kjortel; ingen Hue og ingen Sko. Haaret bares kort afklippet. Demaatte kun

enkelte Dage i Aaret bade og salve sig. Om Natten laa de paa Straa eller Siv uden noget Tæppe. Føden var mager og knap, men de maatte nok hjælpe paa den ved at stjæle lidt, naar de kunde komme godt fra det. Det øvede nemlig Snildheden, men bar de sig klodset ad og bleve grebne, fik de Straf. En Gang aarlig piskedes de offentlig. Dette kaldtes Svøbeproven, og den, der klagede sig mindst, blev rost som Sejrhærrer. De vænnedes til at at give korte, bestemte Svar (*lakoniske Svar* efter Landskabet Lakonien, i hvilket Sparta laa) og til at vise Ærbødighed mod ældre. Foragt for Lasten søgte man at indgyde dem ved en Gang om Aaret at lade Slaverne beruse sig i deres Paasyn. Ved 20 Aars Alderen indtraadte de i Hæren.

Saaledes opnaaede Spartanerne at vænne de unge til Tarvelighed og Haardførhed, gøre dem stærke og udholdende samt give dem Afsky for Lasten og Agtelse for Alderdommen. Den boglige Undervisning lagdes der mindre Vægt paa, og mange lærte aldrig at læse og skrive. Derimod hørte Musik til de foreskrevne Skolefag. Pigernes Undervisning lignede meget Drengenes. Gymnastik var Hovedfaget, og Spartas Kvinder ansaas for at være de kraftigste og skønneste i Grækenland.

Alle Spartanere skulde bo i Byen. Udenlandsrejser maatte ikke foretages uden Tilladelse, og Udvandring var strengt forbudt. Borgerne vare fritagne for ethvert Arbejde, og dog vare

de sikre nok paa deres Underhold, thi hele det omgivende Land var delt ligelig imellem dem. Det dyrkedes af Heloter, som afgav den største Del af Udbyttet til deres Herrer i Staden. Disse Jordejendomme maatte hverken sælges, deles eller skænkes bort. Uddøde en Slægt, faldt Ejendommen tilbage til Staten. Klæder og Boliger skulde være tarvelige, Guld og Sølv maatte Spartanerne ikke eje, og Handel søgte Staten at hindre, bl. a. ved at lave Jernpenge, som Nabofolkene ikke holdt af at modtage. Spartanerne skulde overhovedet holde sig borte fra fremmede og kun tænke paa at opfylde deres Pligter som Soldater og Borgere. Mændenes Liv hengik under en militær Tvang, og det tillodes dem ikke at være ret meget hjemme hos Hustru og Børn; navnlig maatte de ikke spise hjemme, men skulde spise sammen paa Soldatervis. Af Retterne er særlig den sorte Suppe bekendt. Den tillavedes af Blod, Kød, Eddike og Salt og spistes til Bygbrød. Kun Spartanere fandt den velmagende,

Ude paa Landet boede Heloterne. Det var livegne Bønder, der ikke havde det stort bedre end Slaver. Deres Herrer maatte dog ikke dræbe eller sælge dem, men heller ikke frigive dem. Dette kunde kun Staten gøre. Heloterne maatte nok samle Formue, hvis de kunde bringe mere ud af Jorden, end de skulde svare i Afgift. I Krigstider lod man dem stundom kæmpe med, og hvem der da udmærkede sig, kunde

vente at blive frigiven. Købte Slaver fandtes der ikke mange af i Sparta.

Efter at have ordnet Samfundet paa denne Maade forlod Lykurg Landet, men først tog han det Løfte af Spartanerne, at de ikke vilde forandre hans Love, førend han kom tilbage. Han blev dog borte og døde i fremmed Land; men forinden havde han befalet, at hans Lig skulde brændes, og Asken kastes i Havet, for at end ikke den mindste Del af ham skulde komme hjem og fritage Spartanerne for at holde deres Løfte.

Lykurg naaede den Del af sin Hensigt, der gik ud paa at gøre Spartanerne til dygtige Krigere. De overvandt alle deres Naboer og tvang dem til at staa under sig, og i fire Hundrede Aar trængte ingen Fjende saa langt ind i deres Land, at Spartas Kvinder fik Røgen fra en fjendtlig Krigslejr at se. Men det var ikke en Samfundsordning, der fremmede Kulturens Udvikling, og Sparta kom ikke til at udmærke sig ved store Tænkere, Digttere eller Kunstnere saaledes som Athen.

Spartas Indbyggerantal anslaaes til knap 400,000. Deraf vare i den bedste Tid de 10,000 Spartanere. Senere bleve Lykurgs Love mindre strengt overholdte; den militære Tugt slappedes; der blev rige og fattige; Riget forfaldt, og Spartanernes Antal gik da ned til under tusinde. Altid udgjorde de kun et lille Mindretal af Befolkningen og vare nær-

mest at betragte som en lidet talrig Kriegerstand, der holdt den øvrige Befolkning i Trældom.

Athen.

Naar i senere Tider de gamle Grækere ere blevne beundrede saa meget, er det særlig Athenerne, man har tænkt paa. Medens Sparta mest lignede en Lejr med en Krigerskare, der saa ned paa Haandværk og Handel, Lærdom og Kunst, fremstod der i Athen en Borgerstand, som udfoldede den største Dygtighed i Fredens Sysler. Ogsaa Athenerne førte deres Statsordning tilbage til en stor Lovgiver, nemlig Solon, der levede ved Aar 600 f. Kr. Regeringen førtes her af ni Arkonter (Regenter), som valgtes for et Aar ad Gangen, men den største Magt havde Folkeforsamlingen, der omtrent en Gang om Ugen samledes paa Athens Torv, og hvor enhver fri Borger kunde møde og afgive sin Stemme. Den vedtog Love, valgte Embedsmænd og tog Bestemmelse om Krig og Fred. En saadan Regeringsform, hvor Hovedindflydelsen laa hos Borgernes Flertal, kaldte Grækerne et Demokrati.

Ligesom Jøderne havde ogsaa Solon forstaaet, at i Familien og i Arbejdet findes de rigeste Kilder til menneskelig Lykke. Derfor gik hans Love

ud paa at fremme det gode Familieliv. Alle Dreng skulde gaa i Skole. Uformuende Forældre maatte lade deres Børn lære et Haandværk. Forsømte de dette, vare Børnene ikke pligtige til at underholde dem, naar de bleve gamle. Blandt Forseelser, der medførte Tab af borgerlig Ære og Rettigheder, vare: Mishandling af Forældre og Vægning ved at yde dem Understøttelse, naar de trængte, og Børnene havde noget at yde af. Det var ingen let Sag at holde Arbejdet i Ære paa en Tid, da Slaveriet bidrog saa stærkt til at gøre det foragtet, men efter Solons Love kunde Lediggang straffes lig med Tyveri. Sparta havde forbudt sine Borgere at arbejde. Athen gjorde det til en Pligt. Denne Modsætning forklarer meget i disse Rigers senere Skæbne.

Med Rette følte Athenerne sig stolte af Solons Love. De indridsedes paa Trætavler, som opstilledes paa Borgen, for at Folket altid kunde have dem for Øje. I Tidens Løb modtog de dog mange Tilføjelser, hvoriblandt Bestemmelsen om Potteskaarsdommen (Ostrakismen) er en af de mærkeligste. Denne Lov gik ud paa, at en Mand kunde landsforvises for ti Aar, naar 6000 Borgere stemte for det. Navnet hidrørte fra, at den stemmende skrev sit Navn paa et med Voks overtrukket Potteskaar eller en Muslingskal, som derpaa nedlagdes i en Urne. Straffen var ikke vanærende og anvendtes kun, naar Manden mistænktes for at ville svinge sig op til Enehersker

eller Tyran, som Grækerne kaldte det. Under Solons vise Love tog Athen et stort Opsving. Snart fik Folket Lejlighed til under Perserkrigene at vise, hvad det duede til, og det bestod Prøven smukt.

Perserkrigene.

Da Perserne havde udvidet deres Herredømme til Middelhavet, stødte de paa den Række græske Plantestæder, der laa paa Lilleasiens Vestkyst. Disse vilde ikke godvilligt underkaste sig, men søgte Hjælp hos deres Frænder i Europa, og Hjælpen kom ogsaa godt nok, men den nyttede intet. De bleve overvundne og maatte finde sig i at staa under Perserne, hvis Konge paa denne Tid hed Darios. Han var imidlertid bleven meget forbitret paa Grækerne, fordi de havde vovet at hjælpe Stæderne. Desuden havde Perserne nu, da de vare komne i Besiddelse af Fønicien og de græske Stæder, faaet en Flaade, hvilket de ikke tidligere havde haft, saa de kunde let komme over til Grækerne. Inden Darios begyndte Krigen, vilde han dog opfordre dem til at overgive sig godvilligt. Hans Sendebud mødte derfor frem og forlangte Jord og Vand til Tegn paa Underkastelse. Der var flere græske Stater,

som ikke turde afslaa deres Forlangende, men Athenerne og Spartanerne kastede dem i deres Brønde, idet de sagde: »I forlange Jord og Vand. I skulle faa begge Dele.« Efterretningen om, hvorledes Sendebudene vare blevne behandlede, gjorde ikke Darios mildere stemt, og saa snart han var færdig med at ruste sig, stævnedes den persiske Flaade mod Attikas Kyster (490). Hæren gik i Land og tog Stilling paa Marathon-sletten, fem Mile fra Athen. Her havde man gjort alt for at møde Fjenden saa mandstærk som muligt, men trods alle Anstrengelser blev der kun en lille Skare at sende mod Persernes store Overmagt. Der var blevet sendt Bud til Spartanerne om et komme snarest muligt, og de vare ogsaa villige nok; men efter en gammel Lov turde de kun rykke ud ved Fuldmaane, hvorfor det vilde tage nogen Tid, inden de kunde komme. Skønt Athenerne saaledes stod ene over for en tidobbelt Overmagt, besluttede de dog at gaa angrebsvis til Værks. Og Lykken følger den kække. Med uimodstaaelig Magt gennembrød de Persernes tætte Skarer. En Mængde Fjender faldt, og Resten flygtede til Skibene. Grækernes Tab var 192 døde. Endnu medens Forfølgelsen stod paa, ilede en af dem til Byen for at være den første, der overbragte Sejrsbudskabet. I fuldt Løb naaede han Torvet og raabte: »Glæder Eder, Athenere, vi have sejret!« hvorpaa han styrtede død om. Denne Dag fejredes længe i Athen.

Darios betragtede det som en stor Skam, at han var bleven overvunden af det lille Grækerfolk, og der blev gjort Forberedelser til et nyt Tog, men under disse døde han. Sønnen Xerxes fortsatte dog Faderens Rustninger. Denne Gang skulde Hæren gaa over Land, hvorfor den samledes ved Hellesponten, og det lignede mere en Folkevandring end et Krigstog, da de tallose Skarer rundt omkring fra det store persiske Rige vare samlede. Krigerne vare forskellige i Udseende, Sprog og Klædedragt, og de fulgtes af en tallos Flok af Kvinder, Børn og Købmænd. Xerxes selv forbavsedes, da han betragtede disse Skarer, og han følte sig stolt ved Tanken om at være Herre over dem allesammen. Han fik Lyst til at lade dem tælle, hvilket dog ikke kunde ske paa sædvanlig Maade. Men saa lavede man en Indhegning, der kunde rumme 10,000 Mand, og denne blev fyldt og atter tømt 170 Gange. Da var hele Hæren maalt, og Storkongens Videbegærlighed tilfredsstillet; men han blev dog sørgmodig ved at tænke paa, at om hundrede Aar vilde maaske ikke eet Menneske af denne uhyre Flok være i Live. Hvad om han havde vidst, at Halvdelen af dem vilde være døde inden eet Aar! Perserne begyndte nu at lave en Bro over Hellesponten; men Storm og Strøm ødelagde den, hvorover Xerxes blev saa forbitret, at han lod Havet piske og Lænker nedsænke i det. Derpaa lavede man to nye Broer af Skibe, der lagdes i Række, og i syv Dage og Nætter gik Hæren

over og bevægede sig nu ned mod Grækenland lig en uhyre Græshoppesværn, der aad alt op paa Vejen.

Medens hverken Skove eller Bjerge kunde standse den fremtrængende Fjende, opstillede Grækerne sig i Passet ved Termopylæ, som var det Sted, hvor de troede, de bedst kunde forsvare sig. Her fandtes paa den ene Side en stejl Bjergvæg, og paa den anden Side Havet. Der var saaledes ikke Plads for Perserne til at benytte deres store Hærmasser. Grækernes Hær talte 8000 Mand, hvoraf 300 vare Spartanere, og den spartanske Konge Leonidas havde Overansførselen. Xerxes blev meget forundret, da han hørte, at Grækerne havde besluttet at gøre Modstand. En Spejder, som han udsendte, kom tilbage med den Beretning, at de endogsaa syntes at være ved godt Mod, thi nogle anstillede Kamplege, og andre smykkede sig, og da en enkelt forsagt ytrede, at Persernes Pile vilde kunne formørke Solen, saa talrige vare de, fik han det lystige Svar: »Saa meget desto bedre; vi komme da til at kæmpe i Skygge.« Nu brød Perserne frem, men kunde daarligt komme til for hverandre; deres Spyd vare ogsaa kortere end Grækernes. Af og til vendte disse sig som for at flygte, da fulgte Perserne dem under høje Raab; men pludselig vendte Grækerne om og nedlagde en Mængde, medens deres eget Tab var ubetydeligt. Saaledes forløb flere Dage, og Xerxes vidste ikke, hvad han skulde gribe til. Da meldte en græsk

Forræder sig hos ham og tilbød at føre en Afdeling Persere over Bjerget ad en Fodsti, som han kendte. De kunde da tillige angribe Grækerne i Ryggen, og det vilde være ude med dem. Og saaledes skete det. Da Leonidas saa, at alt var tabt, sendte han den største Del af Hæren bort for ikke at opofre den til ingen Nytte; men selv blev han tilbage med sine Spartanere, thi deres Love forbød dem at forlade en Post, der var dem betroet. De fandt alle Døden efter først at have dræbt en Mængde Fjender. Grækerne oprejste senere et Gravminde paa Stedet med følgende Indskrift: »Fremmede Vandrere, naar til Sparta du kommer, da fortæl dem, at her vi faldt, lydende Fædrenes Lov.«

Vejen laa nu aaben for Perserne. Snart stod de for Athen, som var bleven forladt af Indbyggerne og nu blev afbrændt. Athenerne havde ikke været med ved Termopylæ, thi som Grækenlands bedste Søfolk var deres Plads paa Flaaden, der skulde hindre Perserne i at gøre Landgang paa Peloponnes. Mange af dem havde været misfornøjede med, at de skulde overgive deres Stad uden Sværdslag, men Oraklet havde erklæret: »Athen skal forsvares ved Træmure«. For denne Afgørelse bøjede de sig og gik om Bord paa Flaaden, der nu laa i Bugten ved Salamis. Kvinder og Børn bragtes i Sikkerhed paa Peloponnes. Grækerne havde vel ikke nær saa mange Skibe som Perserne, men til Gengæld vare de dem langt overlegne i Sømandsdygtighed.

Derfor nølede Perserne ogsaa med at angribe. Grækerne fik det indrettet saa snildt, at Slaget kom til at staa inde i et smalt Sund, hvor de store persiske Skibe hindrede hverandre indbyrdes. Da saa tilmed Vinden op paa Dagen rejste sig, kunde de persiske Skibe endnu mindre klare sig over for de smaa græske Fartøjers hurtige Angreb. Følgen blev, at ved Aftenstid vare Perserne drevne paa Flugt, og næste Morgen var der ikke et fjendtligt Skib at se (480).

Efter Nederlaget ved Salamis tabte Xerxes rent Modet. Han frygtede for, at den græske Flaade skulde afskære ham Tilbagevejen over Hellesponten, og skyndte sig derfor hjem med den største Del af Hæren. Resten blev slaaet Aaret efter i et stort Slag oppe i den nordlige Del af Landet, hvor Grækerne endelig vare komne fuldtallige til Stede. Levningerne af den persiske Hær trak sig tilbage over Hellesponten, og dermed havde Landkrigen Ende.

Tilbage stod endnu at befri Øerne og de lilleasiatiske Stæder. Denne Opgave kunde kun løses ved Hjælp af Flaaden, og det blev derfor Athen, som kom til at føre an i den følgende 30aarige Søkrig, og som høstede Æren for det gode Udfald, den endelig fik. De persiske Flaader bleve fortrængte fra de græske Have, og Stæderne befriedes for Persernes Herredømme. Athen, der førte Kampen, medens de andre Stater ydede Penge, blev i denne Tid Midtpunktet i et Forbund, som omfattede Attika, Øerne og

Kolonierne. Samtidig søgte Sparta at vinde en lignende Herskerstilling over Staterne paa Peloponnes.

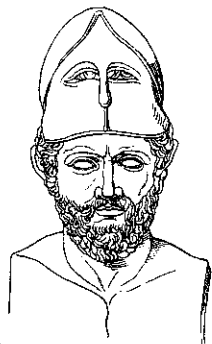
Perserkrigene vare saaledes lykkeligt tilendebragte trods det daarlige Sammenhold, der tit havde været mellem Grækerne, naar enkelte Stæder af Frygt for den mægtige Fjende slet ikke turde kæmpe, eller Spartanerne vægrede sig ved at staa under atheniensiske Førere og omvendt. Naar Krigen alligevel faldt saa godt ud, var det, fordi Grækerne vare frie Mænd, der kæmpede for et Fædreland, medens Modstanderne nærmest lignede Trællehobe, der ofte maatte drives frem ved Piskeslag. I at lægge og udføre snilde Planer vare Grækerne ogsaa deres Modstandere meget overlegne. De vare langt dygtigere Sømænd, og Persernes talrige Rytteri egnede sig ikke til Kamp i et Bjergland. For Europas Civilisation vare disse Krige af største Betydning. Med Grækerne sejrede Frihed og Fremskridt paa alle Omraader, og der sattes en Bom for østerlandsk Kongevælde, Stilstand og Vankundighed, som maaske ellers kunde have fundet Indpas med Perserne.

Perikles og hans Tid.

Efter at Perserkrigene ere endte, har Athen sin Glanstid. Forbundsfællerne enedes om at overlade det Anlørselen i Krig, og Athen bestemte, hvor stort Mandskab tillige med Skibe og Penge enhver af dem skulde yde til det fælles Forsvar. Snart mente Forbundsfællerne dog, at de stod sig bedst ved kun at yde Penge og lade Athen om at skaffe Mandskab og Skibe. De kunde da lægge al deres Flid paa Industri og Handel. Men derved afvæbnede de sig selv, medens Athens Stridskræfter øgedes, og inden ret længe udviklede Forholdet sig saaledes, at de fra ligeberettigede Forbundsfæller bleve skatskyldige Undersaatter. Samtidig foretog Athenerne mange Forandringer i Solons Love. Disse gik især ud paa at give alle Borgere lige Rettigheder, saa selv den fattigste fik samme Indflydelse og Adgang til Embederne som den rige. Det skulde være en Slags Belønning for deres Tapperhed i Perserkrigene. De fleste Embedsmænd udtoges nu ved Lodtrækning, tjente kun et Aar og fik ingen Løn. Efter Embedstidens Udløb maatte de aflægge strengt Regnskab. En saadan Ordning kunde til Nød gaa an, saa længe Staten ikke var større end mangel på Købstadkommune i vore Dage. Desuden bleve Borgerne tidlig i Folkeforsamlingen vænnede til at beskæftige sig med Statssager. Før havde det

kun været de velhavende, der mødte. De fattige og de, som boede paa Landet, udebleve sædvanlig, og i Oldtiden kendte man ikke til at vælge en Tingmand, som kan repræsentere flere Borgere. Nu betaltes der Dagpenge for at møde, og derved fik Folkeforsamlingen efterhaanden et andet Udseende. Ogsaa Soldaterne fik nu Sold, hvilket ikke tidligere havde været Tilfældet. Endelig uddeltes der ved de store Fester Penge til

de fattige, for at de kunde overvære Skuespillene i Teatret, og Byen smykkedes med prægtige Templer og Kunstværker. Dette var den Brug, Athen gjorde af Forbunds-fællernes Penge.

Ingen bidrog saa meget til denne Udvikling som Perikles. Han var af en rig og anset Familie. I sin Ungdom havde han haft de bedste Læ-

rere, og tidlig viste han Tapperhed i Krigen. Da nu de dygtige Mænd, der havde ført an i Kampen mod Perserne, efterhaanden gik bort, blev det Perikles, som traadte i deres Sted. Ved sin Veltalenhed og vindende Fremtræden forstod han saaledes at beherske Folkeforsamlingen, at den altid samtykkede i hans Forslag. Han var en forsigtig Mand og traadte ikke meget frem. Mindre betydelige Sager lod han sine Venner besørge, saa at man vel overalt mærkede hans

Haand, men saa den ikke. Kun naar det drejede sig om vigtige Ting, førte han selv Ordet. Han besteg aldrig Talerstolen uden først at have bedt Guderne om, at intet uforsigtigt Ord, som kunde skade den gode Sag, maatte undslippe ham. I sin Optræden var han rolig og værdig. Da en uforstandig Mand engang overfaldt ham paa Torvet med Haan og Skældsord, tav han stille dertil, og da Manden vedblev at forfølge ham til hans Husdør, og det imidlertid var blevet mørkt, befalede Perikles en af sine Slaver at lyse ham hjem med en Fakkell, hvilket var en Opmærksomhed, man plejede at vise kære Gæster. Perikles holdt ikke af støjende Fornøjelser, men han vilde gerne se gode Venner hos sig, som han da samtalede med om Kunst og Filosofi. Blandt hans Venner ere særlig Fidias og Sokrates blevne berømte.

Ved at smykke Staden med prægtige Temppler og Billedstøtter vilde Perikles ære Guderne og opdrage Folket til at sætte Pris paa god Kunst. Heri understøttedes han mægtigt af Fidias, der betragtes som Oldtidens største Kunstner. Til Athens gamle Borg Akropolis, som laa paa en Klippe og var omgivet af Mure, blev der bygget en prægtig Indgang, og indenfor paa Borgpladsen opførtes det skønne Tempel Parthenon, som blev Athenernes Stolthed. Da det var færdigt, vedtog de, at Lastdyrene, som havde slæbt de svære Marmorblokke derop, til Belønning skulde nyde de bedste Græsgange for Resten af

deres Levetid. I dette Tempel, hvor Lyset faldt ned gennem en Aabning i Taget, stod Fidias's mægtige Statue af Athene. Den var 50 Fod høj og lavet af Guld og Elfenben. Omtrent samtidig med Parthenon opførtes et lignende prægtigt Tempel i Olympia, hvor Legene holdtes. Her op-

stillede Fidias et andet af sine Mesterværker, nemlig en Statue af Zeus, som fremstilledes siddende paa en Trone. Efter Værkets Fuldendelse skal Kunstneren have bedet Guden give et Tegn paa, om Arbejdet var ham til Behag. Straks slog Lynet ned i Jorden foran Billedet, og med dette Tegn var Fidias tilfreds. Han skulde dog ikke faa Lov til at ende sine Dage i Fred.

Misundere anklagede ham for at have tilvendt sig en Del af det Guld, som han havde faaet udleveret til Athenes Billedstøtte. Efter Perikles's Raad havde han imidlertid været forsigtig nok til at lave Guldbeklædningen saaledes, at den kunde tages af og vejes. Derved gendrev han let Beskyldningen. Men nu fremkom en Anklage for Gudsbespottelse. Paa Gudindens Skjold, der var smykket med Kampscener, skulde han nemlig have afbildet sig selv og sin Ven Perikles. Denne Beskyldning var det vanskeligere at gendrive, og den gamle Kunstner blev kastet i Fængsel, hvor han døde.

Perikles's Omsorg for sit Folk strakte sig over alle Omraader. Han mente, at et sorgfrit Udkomme bidrager til at gøre Menneskene bedre, og derfor søgte han at ophjælpe Næringsvejene. Rundt omkring grundedes en Mængde nye Kolonier, hvortil mange fattige Borgere udvandrede og snart bleve velstaaende Folk. I trange Aar uddeltes store Kornmasser gratis, men kun til Borgere. Krøblinge, der ikke kunde sørge for sig selv, forsørgedes af Staten, ligesom ogsaa faldne Krigeres Børn. Bygningen af Templer og Skibe skaffede Arbejde til mange Hænder. Det gav rigtignok ogsaa Staten store Udgifter, men Skatkammeret blev dog stadig rigere, og den almindelige Velstand tiltog. Fremmede fandt ingen Steder saa god en Modtagelse som i Athen, hvor de endogsaa kunde faa Borgerret, naar de opførte sig godt. Men

denne lykkelige Tid varede kun, saa længe som Perikles levede. Efter hans Død traadte Mangerne ved det uindskrænkede Folkeherredømme mere og mere frem. — Man regner, at Athen og Attika med tilhørende Øer paa denne Tid have haft en Befolkning af 90,000 Borgere, 45,000 fremmede og frigivne samt 400,000 Slaver. Regnes Kolonierne med, var Athen Hovedstaden i et Rige paa henimod 15 Millioner Indbyggere.

Den store Hær og Flaade fremkaldte Krigslyster og Erobringsplaner hos Folket, men saadant var Perikles en afgjort Modstander af. Det var ikke denne Storhed, han ønskede sin Fædrene stad. Derimod vilde han gerne samle alle Grækere i et stort Forbund og skikkede Sendemænd til de forskellige Stater for at indbyde dem til et Møde i Athen. Forslaget strandede dog paa Spartas haanlige Afslag. Her blev man mere og mere misundelig paa Athens voksende Magt og Indflydelse, og det var tydeligt, at en Krig forestod. Denne saakaldte peloponnesiske Krig udbrød i Aaret 431 og vedvarede med nogle Afbrydelser til 404. Sparta var stærkest til Lands, Athen til Søs. Medens Athen plyndrede paa Spartas Kyster, gik en spartansk Hær ind i Attika og belejrede Athen. Perikles tillod Landbefolkningen at søge ind i Staden med deres Familier og hvad Ejendom, de kunde medføre. De maatte slaa sig ned i Templerne og paa Torvene, men Byen blev forfærdelig overfyldt, og dette har vel bidraget sin Del til den Pest,

der udbrød, medens Fjenden laa uden for Murene. I sin Fortvivlelse knurrede Folket mod Perikles's Foranstaltninger. Til disse Bryderier kom, at hans Sønner døde af Pesten, og endelig blev han ogsaa selv angreben og døde. Han var da en Mand paa 70 Aar. Nogle Venner, der sad ved hans Leje, troede, at han allerede havde tabt Bevidstheden, og udtalte deres Beundring over hans sjældne Dyder og store Bedrifter; men pludselig faldt den døende dem i Talen med de Ord: »I berømme mig for Gerninger, som jeg ene kan takke min Lykke for. I glemme det vigtigste, nemlig at ingen atheniensisk Borger nogen Sinde har behøvet at anlægge Sørge dragt for min Skyld.« Dermed døde han.

Paa Spartanerne havde Pesten den Virkning, at de maatte ophæve Belejringen. Athenerne kom snart til at savne Perikles, ikke mindst da en veltalende Eventyrer forledte dem til at foretage et ubesindigt Tog til Sicilien, hvilket faldt uheldigt ud. Efter mange Omskiftelser endte Krigen med en afgjort Sejr for Spartanerne, som lod Athens Mure nedrive under Fløjtespil. Desuden mistede det alle sine Forbundsfæller.

Sokrates

var Søn af en Billedhugger og skal i sin Ungdom selv have drevet denne Kunst. Senere stu-

derede han, hvad lærde og vise Mænd indtil den Tid havde tænkt og troet paa, men han gjorde sig just ikke store Tanker om sin egen Lærdom. Derfor blev han meget forundret, da Oraklet erklærede ham for den viseste Græker. Han kunde dog ikke tro, at Oraklet havde taget fejl, og ved nøjere Eftertanke udfandt han ogsaa, hvorledes det forholdt sig med hans Visdom. Den bestod i, at han alene vidste, at vi saa godt som intet vide, medens derimod de fleste Mennesker

dengang som vel endnu gik og bildte sig ind, at de forstod og vidste Besked om en hel Del, som de i Virkeligheden ingen Forstand havde paa. De kendte ikke deres Begrænsning; de manglede Selvkritik; men dette var just, hvad Sokrates havde nok af, og nu

kom han til at se det som sit Kald i Verden at vække Selvkritikken hos andre. Derfor indbefattede han hele sin Lærdom i de Ord: »Kend dig selv!« Desuden er det saaledes, at naar Menneskene faa Øje paa deres mangelfulde Indsigt, fremkaldes tit derved Lysten til at faa bedre Underretning. Denne Trang vilde Sokrates vække hos sine Lærlinge, eller, som han udtrykte det: han vilde hjælpe dem at føde Tanker.

Sokrates holdt ikke Skole og skrev ingen Bøger, men Dag efter Dag færdedes han paa Torvet og lignende Steder, hvor mange Folk kom

sammen. Her søgte han at indlede Samtaler, især med unge Mænd, og havde en egen Evne til at fængsle deres Opmærksomhed. Han lod gerne, som om han søgte Belæring hos dem, og forstod da i Samtalens Løb at vise, hvor meget de manglede i at vide fuld Besked om Ting, som de dog havde troet, de kendte saa godt. En ung og fornem Mand var tidlig optraadt som Taler i Folkeforsamlingen, skønt han ingen Forstand havde paa Statssager. Sokrates, gav sig i Samtale med ham og sagde: »Du tænker nok paa at styre vor Bys Anliggender. Det er en smuk Gerning, og hvis du mægter den, kan det bringe dig Ære og dine Medborgereres Taknemmelighed.« Den unge Mand følte sig smigret og fortsatte gerne Samtalen. Men nu begyndte Sokrates at udspørge ham om, hvorledes det stod til med Stadens Indtægter og Udgifter. Manden maatte bekende, at derom vidste han ingen Besked. Saa spurgte Sokrates ham ud om Forsvarsvæsenet og bad om Lov til at se de Optegnelser, som han sikkert havde gjort. Den unge Mand maatte tilstaa, at han ingen Oplysninger havde søgt og ikke var inde i den Sag. Heller ikke om andre Ting var han bedre underrettet, og Samtalen endte da med, at Sokrates viste ham, hvor farligt det er at give sig af med noget, man ikke forstaar sig paa.

Sokrates var ingen smuk Mand, og hans Venner sammenlignede ham spøgende med en Satyr. Hans Kone Xantippe er bleven bekendt for sin

Arrighed, som han dog fandt sig i med stor Kold-sindighed. Da hun saaledes engang efter at have skældt ham Huden fuld endte med at slaa en Spand Vand efter ham, ytrede han blot: »Jeg tænkte nok, at der fulgte Regn med saadan en Torden.« Sit Ægteskab kaldte han en Skole, i hvilken han lærte Selvbeherskelse.

Der var mange, der ikke forstod Sokrates, men ansaa ham for en Særling. Andre fattede Had til ham, fordi han frit udtalte sine afvigende Anskuelser. Han var saaledes en Modstander af den Skik at vælge Embedsmænd ved Lodkastning, da man dog ikke vælger en Bygmester eller Styrmand paa den Maade. Sokrates troede oprigtigt paa Guderne og forsømte ikke at ofre til dem, men han ansaa dem for langt fuldkomnere, end Folk ellers troede, de vare. Han paa-stod ogsaa, at en indre, guddommelig Stemme advarede ham, naar han stod i Begreb med at gøre noget urigtigt.

I Aaret 399 f. Kr. blev der indgivet en Anklage mod Sokrates, som gik ud paa, at han forførte Ungdommen og ikke troede paa Guderne. En af hans Disciple har bevaret os den Forsvarstale, som han holdt for Retten. Han gendrev Beskyldningerne og paaviste, at han havde været en nyttig Borger, der snarere fortjente, at Staten forsørgede ham paa hans gamle Dage. Det hjalp dog intet, og Sokrates dømtes til at tømme Giftbægeret. Der hengik nogle Uger, inden Dommen fuldbyrdedes, og denne Tid anvendte han til

Samtaler med sine Disciple. En af dem tilbød at være ham behjælpelig med at flygte, men Sokrates afslog det. Den sidste Dag talte han med dem om Døden, og en spurgte, hvorledes han vilde begraves. »Som I selv ønske«, svarede Sokrates, »hvis I da virkelig have mig, og jeg ikke undviger fra Eder.« De saa spørgende paa ham, og han vedblev: »I tro, at mit Lig vil være den samme Sokrates, som her taler til Eder, men ham kan man ikke begrave. I bære kun hans Le-geme bort, han selv er hos de salige Aander.« Nu blev Giftbægeret bragt ind, og han tømte det roligt. Selv Fangevogteren græd. Da Sokrates mærkede, at Døden nærmede sig, vendte han sig til en af sine Venner og sagde: »Jeg har lovet Æskulap at ofre ham en Hane; glem ikke at betale denne Gæld for mig.«

Kultur og Levevis.

Klædedragten var omtrent ens for Mænd og Kvinder og bestod kun af to Stykker, Kjortel (Kiton) og Kappe. Kjortlen havde ingen Ærmer, og dens øverste Del bestod af et Forstykke og et Rygstykke, der hæftedes sammen paa Skuldrene ved Hjælp af Spænder; for Bekvemmeligheds Skyld ofte kun paa den venstre. Den holdtes sammen ved et Bælte om Livet. Længden var forskellig, idet Hverdagskjortlen var kort,

Festkjortlen lang. Stoffet var Uld eller Linned. Hjemme i Huset og ved Arbejdet brugte man kun Kjortel, men naar man gik ud, bares Kappen, et firkantet Stykke Tøj, som man vikiede om sig paa en bestemt Maade. Det var et meget smukt Klædningsstykke, naar det bares med Anstand. Stoffet var Uld,

og Farven gerne hvid. Knap- per og Lommer kendtes ikke. Hjemme i Huset gik man barfodet, paa Gaden brugtes Sandaler eller Støvler. Strøm- per og Benklæder vare ukendte, og Hovedbedækning anvendtes kun paa Rejser samt af Søfolk og Arbejdere. Mændene havde gerne en Stok i Haanden, og paa Gaderne lod Kvinderne sig ledsage af en Slavinde, der holdt en Solskærm over dem.

Athens Udscende.

De offentlige Bygninger vare i Regelen pragtfulde, men Privathusene tarvelige. Det ansaas nemlig for upassende, om en Borger i denne Henseende prøvede at kappes med Staten. Gaderne vare

snævre og krumme og uden Brolægning. Til daglig kastedes meget Snavs uden for Døren, og kun naar et Festtog skulde passere Gaden, gjordes den ordentlig ren. Det gamle Athen saa derfor ingenlunde ud som vore Dages København, men snarere som Kairo. Husene vare ikke over to Etager høje, og den nederste var uden Vinduer. Naar man havde banket paa Gade-

døren, aabnedes den af en Slave, og man traadte nu ind i et stort Rum (Peristylen), der var aabent foroven og omgivet af Søjlegange. Her var Familiens sædvanlige Opholdssted, og her stod gerne et Alter. Paa Siderne laa Kamre, hvis Døre vendte ud til Peristylen. Vinduerne havde ikke Glasruder, da disse vare for kostbare.

Athens Torv var Stedet, hvor Folk samledes for at høre og fortælle nyt. Det var omgivet af skyggefulde Buegange med Siddepladser. I Nærheden laa Badestuer og Barberstuer, hvor ogsaa mange søgte til, derimod ansaas det for uanstændigt at besøge Værts- og Spillehuse.

Man stod op med Solen, vadskede sig og indtog et Maaltid, der bestod af Brød og Vin. Derpaa begav Haandværkeren sig til sit Arbejde, og den mere velstaaende Borger gik ofte paa Jagt, thi denne Fornøjelse dyrkedes meget. Ved Hjælp af Hunde jog man Dyrene — Vildsvin, Hjorte og Harer — i opstillede Net. Ogsaa Rettens Pleje og Moderne i Folkeforsamlingen krævede megen Tid. Hovedmaaltidet indtoges henimod Aften, og man gik tidlig til Ro.

Børneopdragelsen. I Athen var det vel tilladt at udsætte Børn, men det skete sjælden. De udsatte Børn bleve ofte optagne af Folk, som fødte dem op for senere at sælge dem som Slaver. Naar Drengene bleve gamle nok til det, sendtes de i Skole. Her lærte de at skrive paa Trætavler, der vare overtrukne med Voks. Griffelen var en Benpren. Naar de vare blevene flinke til at skrive paa Vokstavle, fik de Lov til at øve sig paa det kostbare Papyrus. Ved Læseøvelser benyttede man Skriftruller, som Læreren enten selv havde forfærdiget eller dikterede sine Elever. Indholdet var hentet fra Homer og andre Digtere, og lange Stykker maatte læres udenad. Rimeligvis har Læse- og Skrivefærdighed i Oldtiden været mere

udbredt i Attika end i vore Dage. Historie, Geografi og Naturkundskab var saa godt som ukendt. Derimod anvendtes der megen Tid paa at lære Drengene at spille paa Lyre og synge; men det vigtigste Fag var dog Gymnastikken, der blev fortsat til langt ind i Mandsalderen. Øvelserne vare Springen, Løben, Brydning, Spydkastning o. fl. Deltagerne vare nogle. Før Brydningen indgnedes Kroppen med Olie, hvorefter man overdryssede sig med fint Sand. Dette i Forbindelse

med Rummets Sandgulv samt Sved og Støv frembragte et tykt Lag Smuds paa Huden, hvorfor der efter Gymnastikken fulgte en Afskrabning med et skeformet Jern, og derefter tog man et varmt Bad. Det stadige Syn af unge, nøgne Legemer udviklede Skønhedssansen og bidrog til, at der fremstod talrige fortrinlige Billedhuggere, som frem-

stillede det menneskelige Legeme med en Skønhed, der aldrig senere er overgaaet. Som det er vor Skoles Hovedformaal at opdrage gode Mennesker, ansaa Grækerne det for Skolens Hovedgerning at udvikle Skønhedssansen, idet de mente, at det skønne omtrent falder sammen med det gode. Ved Undervisningen maa vi dog som paa alle andre Omraader huske at skelne mellem Borgerne og Slaverne. De sidste fik naturligvis ingen Skolegang. Heller ikke Pigerne gik i Skole. Hvad disse skulde lære, bibragtes dem hjemme. Det var især Haandarbejde; men i de bedre Huse lærte de vel ogsaa at læse og skrive.

Kvinderne holdtes i Athen næsten lige saa af-

sondrede som nu til Dags i Østerlandene. Det var derfor sjældent, de unge lærte hinanden at kende inden Ægteskabet. Dette var noget, som Forældrene aftalte og ordnede. Til Brylluppet indbødes Slægt og Venner. Dagen begyndte med Ofring, og senere fortæredes Kød ved Bryllupsbordet. Naar det blev Aften, begav de nygifte sig til deres fremtidige Hjem. De kørte paa en Vogn, forspændt med Okser eller Heste, og bagefter kom Bryllupsgæsterne til Fods, syngende Bryllupsangen til Klangen af Fløjter og Lyre. Nærmest efter Vognen gik Brudens Moder med en Fakkell i Haanden, som hun havde tændt ved Husets Arne. Saaledes medførte Bruden Hjemmets hellige Ild til den nye Bolig. — I velhavende Huse kom Hustruen sjældent ud. Hun skulde gerne ligne Skildpadden, der heller ikke forlader sin Bolig. Hun besørgede Husvæsenet, spandt og vævede. Stue-luften gjorde Kvinderne blege, hvorfor de sminkede sig. Haar og Øjenbryn farvedes sorte.

Maaltider og Drikkelag. Til daglig have Mand, Hustru og Børn vel spist sammen, men Bryllupper vare de eneste Gilder, hvortil Kvinder indbødes. Selskabelige Sammenkomster af Mænd vare derimod hyppige. Deltagernes Antal skulde helst være ikke flere end Musernes og ikke færre end Gratiernes. Naar Gæsterne ankom, modtog Slaver deres Sandaler og vaskede deres Fødder. Ved Bordet laa de to og to sammen paa et Slags Sofaer (Bordsenge). Man laa paa venstre Side, idet man støttede sig paa Albuen og havde højre Haand fri. Efter at en Slave var gaaet omkring med Vand til Haandtvæt, blev Maden sat frem paa smaa, lave Borde. Den var skaaren i Stykker i Køkkenet, thi Kniv og Gaffel brugtes ikke. Man afførrede Fingrene paa Brødet, og efter Maaltidet vaskede man igen Hænderne. Maden var tarvelig. Kødretterne vare de samme, som vi kende. Olie anvendtes meget, men Rugbrød gjaldt for at være Barbarkost.

De bedre stillede spiste Hvedebrød, og de fattige Bygbrød eller snarere en Grød, der tilberedtes af Bygmel. Grøntsager benyttedes meget, og de gamle Grækere havde samme Forkærlighed for Løg som Sydboerne i vore Dage. Man havde Ost, men ikke Smør. Honning traadte i Stedet for Sukker, og blandt Kagerne indtog Honningkager, ofte formede som Dyr og Mennesker, en fremragende Plads.

Naar Gildemaaltidet var forbi, begyndte Drikkelaget (Symposion). Slaver omdelte Kranse til at sætte i Haaret samt vellugtende Salver til Indgnidning, ligesom Værelset duftede af Røgelse. Nogle Draaber Vin hældtes paa Gulvet som et Drikoffer til Guderne, hvorefter en Sang til Bakkus's Pris blev afsungen. Man drak af flade Skaale, og Vinen blandedes stærkt med Vand. Underholdningen bestod af Taler og Sange. Man priste Fædrelandet, Vinen, Venskabet, Lykken, Kærligheden osv. Ofte gik Lyren rundt, og enhver foretog efter Tur en Sang, eller Varten lod hente Sangerinder til at underholde hans Gæster. Naar Gildet var til Ende, kom de ventende Slaver for at lyse deres Herrer hjem med Fakler.

Sygdom, Død og Begravelse. I Sygdomstilfælde søgte man Læger, som dog næppe kunne have været synderlig dygtige, da man endnu kendte saa lidt til Menneskelegemets Bygning. Der var ogsaa mange, der rejste til et Æskulaptempel. Her lagde den syge sig til at sove, og Guden kunde da enten vise sig for ham i Drømme og tilkendegive, hvilket Middel der skulde bruges, eller ogsaa straks helbrede ham, saa at han vaagnede frisk og sund. Folk, der gav sig af med at hekse Sygdomme bort, havde ogsaa god Søgning.

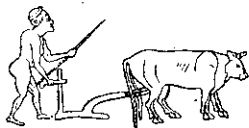
Naar Døden var indtraadt, salvedes Legemet med Olie og vellugtende Vande, hvorefter det hylledes i et hvidt Ligklæde. Om Hovedet lagdes en Krans af

Blomster eller Laurbærblade. Saa stillede Slægt og Venner sig om Baaren og sang Klagesange. Begravelsen fandt, som endnu i sydlige Lande, hurtig Sted. Jordfæstelse og Ligbrænding vare omtrent lige almindelige. Havde den afdøde været velhavende, sættes Kisten ofte ind i en udhulet Klippegrav. Denne udstyredes da med Vaser, Billeder af Ler (Terrakottafigurer), Lampen osv., for at den dodes Bolig kunde se venlig og hyggelig ud, og saadanne Gravkamre have leveret de fleste Oldsager. Krigeren fik sine Vaaben med, Barnet sit Legetøj, Hustruen sin Ten og Smykker. Paa Graven oprejstes et Mindesmærke med den afdødes Navn og ofte tillige et Billede, der viser os ham, saaledes som han færdedes i Livet, eller vi se den sidste Afsked, f. E. et lille Barn, der kryber hen til sin døde Moder. Paa den afdødes Fødsels- eller Dødsdag vedblev man længe at ofre ved Graven.

Slaverne. I ældgamle Tider havde Sejrrherren dræbt den overvundne Fjende. Nu tog han Løsepenge af ham, hvis det var en Høvding, eller solgte ham, hvis det var en simpel Kriger, der ingen Penge kunde skaffe, og begge Parter havde Fordel af Forandringen. Talrige Slavehandlere fulgte Hærene for at købe Fanger af Generalen, naar Feltslag vare holdte, eller Byer indtagne, og man betænkte sig ikke engang paa at sælge Landsmænd, hvilket der let blev Anledning til under de mange Smaakrige, som de græske Stater førte med hverandre. Slavehandlerne traadte ogsaa i Forbindelse med Sørøvere, der ofte bragte de værdifuldeste Varer. I den ældre Tid ansaas Sørøveri ikke for uhæderligt, og det hørte aldrig helt op. De fleste Slaver vare Barbarer fra Sorte-

havskysterne og Lilleasien. I Athen afholdtes Slavemarked den første i hver Maaned. De, der kostede mest, vare dem, der havde lært noget, f. E. et Haandværk, samt smukke Slavinder. En Mølleslave kunde købes for 40 Kr., men der var ogsaa Slaver, der kostede 800 Kr., hvortil kommer, at Pengenes Værdi dengang var mindst fem Gange saa høj som nu. Sjældent var en Borger saa fattig, at han ikke ejede mindst een Slave, og i rige Huse fandtes mange. Alle de gamle Folk havde Slaver, men de behandlede dem meget forskelligt. Bedst havde de det hos Jøderne, hvor de frigaves hvert syvende Aar. Men ogsaa Athenere behandlede i Regelen deres Slaver mildt, ofte vel som man nu behandler Tyende. Mishandlede en Slave, kunde han søge foreløbig Tilflugt i et Tempel og senere fordrø at blive solgt til en anden. Bedst stillede vare Tempel- og Statsslaverne, f. E. Politibetjentene, der fik anvist Bolig samt Penge til Kost og Klæder.

Landbrug, Haandværk og Handel. Landarbejdet nød stor Anseelse fra gammel Tid af, da selv Konger gik bag Ploven. Denne blev oftest trukken af Okser, som dreves frem med en Pigkæp, men da Ploven var daarlig og klodset, brugtes Hakken meget. Harve kendtes ikke, og i Stedet for Le benyttede man en Krumkniv.

(Segl). Tærskningen foretoges ved Hjælp af Okser eller Heste, der traadte Kornet af. — Hnsdyrerne vare de samme, som vi holde. Hesten benyttedes dog ikke meget paa Grund af Landets Bjergfuldhed. Man brød sig ikke om Komælk, men Faareavl var vigtig, fordi man mest klædte sig i Uld. Bønderne gik i Faareskindspelse.

Den Adskillelse, som nu findes mellem Kunst og Haandværk, kendtes ikke i

Oldtiden, men Haandværkerne søgte at gøre deres Fremhringelser tiltalende ved smukke Former og Farver. Hvad der har været forfærdiget af Træ,

har Tiden fortrædet ligesom de talrige Malerier, Grækerne uden Tvivl have besiddet; men af deres Lervarer og Metalarbejder er meget tilbage. Ikke blot flydende Varer, men ogsaa Korn opbevarede man i Kar af brændt Ler, og Grækerne bleve tidlig meget dygtige til at forfærdige saadanne. De største kunde være saa høje som en Mand og gravedes ofte ned i Jorden lige til

Mundingen. Mindre Lerkar, der udmærke sig ved deres skønne Former og dekorative Bemaling, kaldes Vaser og opstilledes til Pryd i Stuerne. De lavedes vel af Haandværkere, men Tegnningerne paa dem synes ofte at være Gengivelser af Kunstværker, som ikke mere findes. De ældste Vaser ere røde med sorte Figurer; men senere gik man over til at male røde Figurer paa sort Grund, og dermed naar Vasefabrikationen sit Højdepunkt. I Italien og Sydrusland er der fundet en Mængde græske Vaser, hvilket viser, hvor livlig Udførselen af denne Vare har været.

I Grækenland er der ikke fundet mange Guldsmykker fra den historiske Tid, da Folket ikke havde Raad til en saadan Luksus. Derimod har man gjort store Guldfund i Sydrusland. Det er hovedsagelig græske Arbejder, og de vise, paa hvilket højt Trin Guldsmedekunsten har staaet. De fundne Stykker have enten tilhørt indfødte Høvdinger eller rige græske Kolonister i det fjerne Land.

Skønt Handel var en Hovednæringsvej, vare Købmændene, særlig Smaahandlerne, dog lidet ansete. I Almindelighed var Skipperen tillige Handelsmand, idet han købte Varerne paa en Plads og solgte eller omtuskede dem paa en anden. Megen Fordel bragte de talrige Kolonier, hvor Grækerne i lang Tid vare ene om at handle med Barbarerne. De vigtigste Indførselsartikler vare Korn, Huder og Hør fra Sydrusland; ædle

Metaller fra Ural og Armenien; Røgelse, Krydderier og ædle Stene fra Arabien og Indien; Papyrus og Korn fra Ægypten og Elfenben fra andre Egne i Afrika; samt endelig den mest efterspurgte af alle Handelsvarer, Slaver, som købtes fra alle Lande. Hvad havde nu Grækerne at give i Bytte for alle disse Ting? Af Naturprodukter væsentlig kun Olie og lidt Honning; det vigtigste var deres ypperlige Haandværksfrembringelser, som kunstigt smedede Vaaben, Guldsmedearbejde og Vaser, der alle Vegne fandt villig Afsætning og betaltes dyrt.

Fester, Lege, Skuespil og Digtning. Alle Gymnastikopvisninger og Teaterforestillinger afholdtes til Ære for Guderne. De vare altsaa religiøse Festligheder og derfor forbundne med Oftring. Denne fandt Sted tidlig paa Dagen, hvorefter fulgte Sang, Dans, Gymnastik eller Skuespil, og Dagen endte med et Offermaaltid.

Den største Fest i Athen var Panathenæerne (alle Atheneres Fest), som hvert fjerde Aar ved Midsommerstid fejredes til Ære for Byens Skytsgudinde. Her var Vædekørsel, Gymnastik, musikalske Vædekampe og dertil naturligvis store Oftringer. Mest Opsigt vakte Optoget den sidste Dag, som Fidias har fremstillet i Parthenonfrisen. Først kom Præster og Embedsmænd sammen med Koloniernes Afsendinge, alle i Festdragt. Saa kom Jomfruer med Offerredskaber og Røgelseskar. Dernæst Offerdyrene,

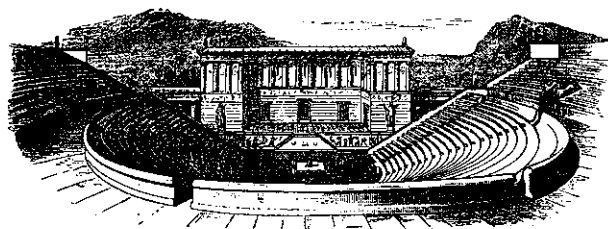
Køer og Faar, hundrede i Tallet og smykkede med Kranse og Baand. Derefter Borgere ude fra Landet med Knortekæp og Oliegrene i Hænderne. Saa Firspandene, som vare optraadte ved Vædekørslen. Dernæst det smukkeste af det hele: Ynglingenes Tog til Hest. Til sidst fulgte Afdelinger af Hæren samt Sejrherrerne i de foregaaende Dages Vædekampe. Naar Toget paa sin Vej til Templet var draget igennem Hovedgaderne, foretoges den store Of-

ring. Kødets fordeltes blandt Folket, og et rigeligt Festmaal sluttede Dagen.

Berømtest blandt Legene vare de, som afholdtes ved Olympia hvert fjerde Aar ved Midsommerstid. Hertil strømmede Deltagere fra alle Stater, og alle Fejder udsattes, medens de varede. Købmænd indfandt sig for at gøre Forretninger, Digtere for at oplæse deres Værker, kun Kvinder og Barbarer vare udelukkede. Festen varede i 5 Dage, hvoraf den første og den sidste anvendtes til Ofring, Optog og Festmaalstider. Glans-

punktet var Vædekørslen med Firspand. Vognen var let, havde to Hjul og en lille Vognfading, der fortil var kredsrund og bagtil aaben. Prisen for Sejrherrerne var af simpleste Art, kun en Olivenkrans til at sætte paa Hovedet, men den skattedes overordentlig højt. Naar Sejrherreren vendte tilbage til sin Stad, modtoges han som en Konge. Ofte nedreves et Stykke af Stads-muren, for at han kunde drage igennem Aabningen, naar han holdt sit Indtog. Man vilde

derved antyde, at en Stad med slige Borgere ingen Mure behøvede. Fra 776 f. Kr. opskreves Sejrherrernes Navne. Dette Aar blev Udgangspunktet for Grækernes Tidsregning, og fire Aar kaldtes en Olympiade.

Da Teaterforestillingerne stedse vare knyttede til en religiøs Fest, holdtes de kun til bestemte Tider af Aaret og altid om Dagen. Teatret var uden Tag og delt i tre Afdelinger, Tilskuernes Plads, Korets Plads og Scenen. Tilskuerpladsen var gerne anlagt op ad en Bakkeseide, saaledes i

Athen op ad Akropolisskrænten. Sæderne kunde da udhugges i Klippen, og hele Anlægget blive billigere end de store Underbygninger, som Romerne anvendte. Fra Tilskuerpladsen havde man tit Udsigt over Havet, hvis friske Vinde kunde være meget velkomne midt paa Dagen. Hele Gulvet var forbeholdt Koret. Et saadant Teater kunde rumme indtil 50,000 Tilskuere.

Skuespillene vare enten Sørgespil (Tragedier) eller Lystspil (Komedier), og Personerne faa. Kvindroller spilledes af Mænd, og Skuespillerne bar altid Maske. For at gøre Skikkelsen høj og anselig brugte man i Tragedien Koturner, d. v. s. Sko med meget høje Korksaaler. Koret udgjordes af Dilettanter og var meget talrigt. Det dansede og udførte Vekselsange, der ledsagedes af Lyre og Fløjte. Ved den græske Dans er at mærke, at den kun tjente til at forlyste Tilskuerne, og Mænd og Kvinder dansede aldrig sammen. Den lignede da heller ikke vore Runddans, men bestod af værdige, afmaalte Bevægelser efter Musikken. Da Teaterforestillinger vare en Del af Gudsdyrkelsen, søgte man at gøre Adgangen dertil saa let som muligt. Kvinder og Børn maatte kun overvære Tragedier.

En talrig Skare af Digttere bidrog til at sprede Glans over det gamle Grækenland. Her skal kun omtales den ældste og berømteste, Homer. Han skal have levet omkring ved Aar 900 f. Kr., og syv af Stæderne paa Lilleasiens Kyst stredes om den Ære at være hans Fødested.

Homer var blind og drog fra By til By for at foredrage sine Sange paa Torve og andre Steder, hvor mange Folk kom sammen. Hans Sange bleve senere samlede i to Bøger, Iliaden og Odysseen, som vi endnu have. I Iliaden besynges den trojanske Krig, i Odysseen Odysseus's Omflakken paa Hjemrejsen.

Kong Filip af Macedonien og Taleren Demosthenes i Athen.

Overalt i Grækenland indtraadte der hurtig en Tilbagegang. De Fester og Skuespil, der tidligere havde været en Dyrkelse af Guderne og en Vederkvælgelse efter Arbejdets og Krigens Besværligheder, vare nu nær ved at optage Folkets meste Tid. Den gamle Tarvelighed i Mad, Boliger og Klædedragt forsvandt, og stygge Laster bleve almindelige. De flestes Tragten gik ud paa at faa saa stor en Part som muligt af Skuespilpengene og Godtgørelsen for at møde i Folkeforsamlingen eller sidde i Retten, men Arbejdet forsumtes. Personer, der kun udmærkede sig ved Tungefærdighed, men ellers vare uduelige, beherskede ofte Folkeforsamlingen og forledte den til mange daarlige Foranstaltninger. Samtidig tiltog Tvedragten mellem Smaastaterne, hvilket førte til uophørlige Krige; men Borgerne vare nu blevne for magelige til selv at kæmpe som i gamle Dage og foretrak at føre Krigene ved fremmede Lejetropper. Mange unge udvandrede fra deres eget fattige Land, for om muligt at svinge sig

op andetsteds. De gik især til Persien, hvor de i stort Antal tog Tjeneste i Hæren og snart kom til at kæmpe mod deres eget Fædreland.

Nord for det egentlige Grækenland laa Macedonien. Her stod Folket endnu langt tilbage, og Grækerne saa ned paa dem som Barbarer. Men ved den Tid, da det begyndte at gaa tilbage i Athen og Sparta, hævdede Macedonien sig stærkt, og deri var navnlig Kong Filip Skyld. Han havde tilbragt sin Ungdom i Grækenland; men samtidig med, at han tilegnede sig Grækernes Dannelse, lærte han ogsaa deres Svagheder at kende, og denne Kundskab forstod han at drage Nytte af, da han var bleven Konge i Macedonien. Det første, han tog fat paa, var at uddanne en dygtig Krigshær. Soldaterne vænnedes til lange og anstrengende Marcher. En Anfører blev afskediget, fordi han benyttede varme Bade; to andre fordi de havde ført en Sangerinde ind i Lejren. Hærens Kerne kaldtes Falanksen. Den bestod af 16,000 Mand Fodfolk, som opstilledes i 16 Rækker bag hverandre og vare bevæbnede med 12 Alen lange Spyd. De bageste støttede Spydene paa de foranstaaendes Skuldre, saa at Spidserne dannede et Tag, der til Dels afværgede Pileskud. Denne Hæropstilling kom til at gavne Filip meget, thi i aaben Mark var Falanksen uimodstaaelig. Ogsaa i andre Henseender søgte han at fremme sit Folks Udvikling, bl. a. ved at indkalde lærde og Kunstnere.

Det varede ikke længe, inden Filip havde undervundet flere barbariske Nabofolk samt mange af Athens nordlige Kolonier. Nogle rige Guldgruber, som han erhvervede, kom ham til god Nytte, thi han var lige saa snild, som han var tapper, og en stor Mester i at anvende Bestikkelse. Han plejede at sige: »Der er ingen Fæstningsmur saa høj, at jo et Æsel, belæst med Guld, kan komme over den.« Nu ventede han kun paa en gunstig Lejlighed til ogsaa at overfalde Grækerne, men til Uheld for ham var der i Athen en Mand,

Taleren Demosthenes, der gennemskuede og i lang Tid forstod at hindre hans Planer.

Demosthenes var Søn af en Vaabensmed, der havde et stort Værksted og ejede mange Slaver. Faderen døde tidlig, og uærlige Formyndere tilegnede sig Størstedelen af Sønnens Arv. Som Dreng var han svagelig og kom ikke godt ud af det med sine Kammerater, der spottede ham og gav ham Øgenavne. I sit sekstende Aar hørte han en berømt Taler og undredes over den Magt, som Ordet kan have over Mennesker. Han besluttede at ville være Taler og lærte Historien og Digternes Værker udenad, samtidig med at han tog Undervisning i Talekunsten. Da han troede, han var dygtig nok, traadte han op i Folkeforsamlingen, men det første Forsøg faldt ynkeligt ud. Folk hørte ikke efter, hvad han havde at sige, men peb og lo ad hans sæere Fagter og uskønne Maade at bære Kappen paa. Hans Stemme var svag; han kunde ikke udtale Bogstavet R og forstod ikke at forme Sætningerne saa smukt, som hans kræsne Tilhørere forlangte. Demosthenes skammede sig over sit Uheld, men var alligevel sikker paa, han havde Ord at sige, som hans Landsmænd vilde staa sig ved at agte paa. De ydre Mangler maatte kunne overvindes, og han vilde overvinde dem. Derfor gik han ofte ned til Havet og øvede sig i at overdøve Bølgenes Larm. Han tog Smaastene i Munden og tvang sig til at tale tydeligt trods denne Hindring. Undertiden løb han op ad et Bjerg, medens han med høj Røst fremsagde Vers. Og hans Udholdenhed sejrede, endogsaa i den Grad, at han blev Oldtidens største Taler. Det var ikke Smigerord, Demosthenes bragte sit Folk: »I glæde Eder, naar man roser Eders Fædres Bedrifter og nævner deres Sejre«, sagde han, »men læg vel Mærke til, at Eders Fædre udførte ikke disse Bedrifter, for at I skulle beundre dem, men meget mere for at I skulle efterligne dem! Men I ere svækkede, Athenere, I have mistet den gamle Kraft og ere kun Eders

Lederes Tjenere. I ere tilfredse, naar man uddeler Skuespilpenge og magert Oksekød til Eder; men den kan aldrig føde store Tanker, der selv lever i Afhængighed og Elendighed.»

Nogle Folk i Nordgrækenland havde ved denne Tid krænket Helligdommen i Delfi. De havde nemlig tilegnet sig Jorder, som tilhorte Templet og brugtes til Græsning for Offerdyrene, og senere havde de røvet Tempelskattene, som de anvendte til at leje Krigsfolk for. Templets sædvanlige Vogtere kunde ikke magte dem og vare uforsigtige nok til at paakalde Kong Filips Hjælp, og ham var det en stor Glæde at efterkomme Opfordringen. Demosthenes havde indtrængende fraraadet at søge Hjælp hos Filip og forudsagde, hvad det vilde føre til. Han talte saa heftigt, at man senere har kaldt en Tordentale en Filippika. Alligevel fik Filip Lov at tugte Tempelroverne og benyttede da ogsaa Lejligheden til at bemyndige sig Nøglen til Grækenland, nemlig Termopylæpasset, hvor han anlagde en Fæstning. Nu fik Athenere Øjnene op og begyndte at ruste sig for at drive ham bort. Demosthenes rejste omkring og opmuntrede de andre Stater til at gaa med i Kampen for deres Selvstændighed. Flere af dem sluttede sig ogsaa til Athen, men Sparta holdt sig tilbage. Demosthenes selv gjorde Tjeneste blandt Fodfolket. Ved Kæronea mødte de den macedoniske Falanks (338), men denne og Filips Dygtighed som Anfører vandt en fuldstændig Sejr.

Filip benyttede sin Sejr med Klogskab og Maadehold. Kort efter mødtes han i Korinth med Afsendinge fra alle Stæderne undtagen Sparta. Her kundgjorde han, at det var hans Agt at gøre et Tog mod Arvefjenden, Perserne. Dette syntes Grækerne godt om, man valgte ham til Overanfører, og alle Stæder gik ind paa at stille Tropper. Et Aars Tid gik med Rustninger. Endelig var man færdig. Oraklet blev raadspurgt og svarede: »Offerdyret er bekranset; Alteret

er færdigt; Offerpræsten venter.» Man fandt Svaret godt, men det var som altid tvetydigt, og snart viste det sig, at Offerdyret var ikke Persien, men Kong Filip selv. Inden han afrejste til Asien, vilde han holde sin Datters Bryllup, og der skulde i den Anledning opføres Skuespil. Filip vilde vise, at han stode paa Grækernes Troskab, og lod derfor Livvagten blive tilbage, medens han til Fods begav sig til Skuespilhuset. Da var der en Morder, som styrtede frem af Mængden og gennemborede ham med sin Dolk (335).

Aleksander den Store.

Der fortælles, at Filip af Macedonien paa een Dag modtog tre gode Efterretninger: Hans Felt herre havde overvundet Fjenderne, hans Heste havde vundet Prisen ved de olympiske Lege, og hans Hustru havde født ham en Søn. Denne Søn var Aleksander. Kong Filip meldte hans Fødsel til Datidens viseste Mand, Aristoteles, med følgende Ord: »Vid, at jeg har faaet en Søn, og derfor takker jeg Guderne, men mest dog fordi han er kommen til Verden, medens du levede. Jeg haaber, at han, opdragen og undervist af dig, skal blive mig og mit Rige værdig.« Saa blev Aristoteles da hans Lærer, og Drengen viste tidlig usædvanlige Evner. Han var ikke ret gammel, da han kunde det meste af Homers Digte udenad og bestandig sov med en Afskrift

af dem under Hovedpuden. Især var Akilles hans Yndlingshelt og Forbillede, som han haabede engang at komme til at ligne. Ærgerrigheden viste sig tidlig hos ham. Naar der kom Efterretning om, at Faderen havde vundet en ny Sejr, kunde han græde over, at der intet

blev tilbage for ham at erobre. En Gang havde Kongen købt en dejlig Hest, som hed Bukefalos, men den var saa vild, at ingen kunde komme op paa den.

Aleksander lagde

Mærke til, at den var bange for sin egen Skygge, og bad om Lov til at prøve en Gang. Han stillede den derpaa lige mod Solen, og idet han lod sin Kappe glide af sig, svang han sig pludselig op paa Hesten, der nu fór af Sted med

ham som en Stormvind; men da han noget efter kom tilbage, kunde han tumle den, som han vilde. Hans Fader omfavnede ham stolt, idet han udbød: »Min Søn, søg dig et andet Rige; for dig er Macedonien for lille!«

Da Kong Filip var død, tog Sønnen straks fat paa at udføre hans Planer mod Persien. I Korinth modtog han de græske Staters Hylding. Her aflagde han ogsaa et Besøg hos den under-

lige Vismand Diogenes. Denne mente, at Mennesket er lykkeligst, naar det har saa faa Fornødenheder som muligt. Derfor boede han i en Tønde og ejede kun et Bæger til at drikke af, men da han engang saa en Dreng drikke af sin hule Haand, kastede han Bægeret bort, fordi han saa, at det var unødvendigt. Diogenes's Tale behagede Aleksander, og han spurgte til sidst Vismanden, om han kunde gøre ham nogen Tjeneste. »Jo«, svarede Diogenes, »du kunde gaa lidt af Vejen, at Solen kan skinne paa mig.« Kongen blev ikke vred over det stolte Svar, men udbød: »Var jeg ikke Aleksander, vilde jeg nok være Diogenes!«

Det persiske Rige regeredes ved denne Tid af Darius Kodomannus, som var en skikkelig, men svag Mand. Der var intet Sammenhold mellem de mange undertvungne Folkeslag, som han raadede over, og da Grækerne kom, betragtedes de mange Steder som Befriere. Aleksander var tilmed saa klog, at han altid søgte at vinde de overvundnes Venskab og navnlig viste Agtelse for deres Religioner. I Aaret 334 gik han over Hellesponten med 30,000 Mand Fodfolk og 5,000 Ryttere. Perserhæren stod bag Floden Granikus. Aleksander angreb i Spidsen for sine Folk, men en Perser kløvede hans Hjelm, og han vilde være bleven dræbt, hvis ikke Klitus var styrtet frem og havde gennemboret Fjenden. Klitus blev selvfølgelig Kongens Ven; hvad Løn han fik, skulle vi senere høre.

Efter denne Sejr laa Lilleasien aaben for Aleksander. De græske Kyststæder bleve befriede, og han aflagde et Besøg i Gordium. Her havde i gamle Tider boet en Konge, der gjorde sig berømt ved en kunstig Knude, som han lavede paa sin Vognstang, og Sagnet gik, at den, som kunde rede Knuden op, skulde herske over Asien, men hidtil var det ikke lykkedes for nogen. Aleksander løste Opgaven ved at hugge Knuden over med sit Sværd. — Imidlertid havde Perserne atter samlet sig ved Issus, hvor Aleksander angreb dem (333). Han viste her det samme forvovne Mod som ved tidligere Lejligheder, idet han trængte frem lige til Perserkongens Vogn. Darius og Hæren flygtede, men hans Moder, Hustru og Døtre faldt i Hænderne paa Aleksander, der behandlede dem med stor Artighed. Kort efter sendte Darius Fredsforslag. Han tilbød at afstaa Landet Vest for Halys. Aleksander afslog Tilbudet. Saa kom der et nyt, hvori Darius tilbød alt Landet Vest for Eufrat. »Jeg tog derimod, hvis jeg var Aleksander«, udbrød Feltherren Parmenio. — »Jeg med, hvis jeg var Parmenio«, svarede Aleksander og afslog ogsaa dette Tilbud.

I Stedet for at forfølge Perserhæren ind i Asien drog Aleksander derefter ned langs Kysten gennem Fønicien og Jødeland til Ægypten. Hans Hensigt var at sikre sig Kystlandene, for at ikke Perserne skulde udruste en Flaade og med denne angribe Grækenland, medens han var fra-

værende. Ved Tyrus blev han opholdt i syv Maaneder. Byen laa paa en Ø og var omgivet af høje Mure. Indbyggerne forsvarede sig med den største Tapperhed, men Byen blev dog indtaget og ødelagt og rejste sig aldrig mere. Forbitret over den lange Modstand lod Aleksander de fleste Indbyggere sælge som Slaver, hvilket indbragte ham mange Penge. Paa Toget gennem Jødeland besøgte han Jerusalem, hvor man ingen Hindringer lagde ham i Vejen. Han gik ind i Templet og undredes over ikke at finde noget Gudebillede. I Ægypten modtoges han som Befrier, thi der havde man altid hadet Perserne. Han ofrede til de ægyptiske Guder og lod Folket beholde dets egne Love og Indretninger. Ved Nilens Munding anlagdes Byen Aleksandria, der snart blomstrede op og afløste Tyrus som det østlige Middelhavs største Handelsstad.

Nu tænkte Aleksander paa igen at opsøge Perserkongen. Han traf ham paa Sletterne Øst for Tigris, og de prøvede atter Styrke med samme Udfald som før. Darius maatte flygte og blev kort efter dræbt af en Underkonge. Aleksander besatte Hovedstæderne Babylon og Persepolis, hvor han fandt uhyre Skatte. I Persepolis holdt han Gilde, og da alle vare drukne, foreslog en græsk Danserinde, at man skulde brænde Paladset af til Ære for Aleksander og til Hævn for, hvad Perserne tidligere havde øvet i Grækenland. Aleksander fandt Spasen god, og

den blev udført. Han fortrød det vel hurtig, men alligevel for sent. — Det sidste Tog gjaldt Indien, hvor han trængte frem lige til Indusfloden, men her nægtede Soldaterne at følge ham længere, og han besluttede at vende om. Forinden lod han oprejse tolv Altere, saa høje som Taarne. Paa disse anstilledes der rige Ofringer som Tak til Guderne, fordi de havde ført ham saa vidt. I Indien døde Bukefalos, der havde baaret ham i saa mange Slag, og en nyanlagt Stad fik Navn efter den.

Efter at være vendt tilbage til Babylon tog Aleksander fat paa at ordne sit uhyre Rige. Især bestrebte han sig for at faa Persere og Grækere til at enes og blive som eet Folk. Selv antog han persisk Klædedragt og giftede sig med Darius's Datter. Dem af hans Soldater, som vilde tage sig persiske Hustruer, lovede han en stor Medgift. 10,000 fulgte Opfordringen, og Kongen lod de mange Bryllupper ledsage af store Festligheder. Underkonger og andre persiske Embedsmænd, som han troede, han kunde stole paa, lod han beholde deres Embeder, og han optog unge Mænd af Landets mægtigste Familier blandt sine nærmeste Omgivelser. Sine gamle Krigere sendte han hjem med rige Belønninger, og dette lokkede atter mange unge Grækere til Hæren i Asien.

I de senere Aar havde Aleksander ofte hængivet sig til Drik og anden Overdaadighed. Han blev lunefuld og var ikke langt fra at fordre

guddommelig Tilbedelse. Smigrere gjorde deres til at ødelægge ham. Engang da de ved et Drikkegilde roste ham over alle Grænser, tog hans gamle Ven Klitus til Genmæle og sagde, at en god Del af Æren for, hvad der var udrettet, tilkom Hæren. Aleksander blev herover saa forbitret, at han gennemborede ham paa Stedet. Den usunde Levevis, der især blev farlig i et Klima som Persiens, taalte han ikke ret længe. Han blev angreben af en heftig Feber og døde pludselig (323) kun 33 Aar gammel. — Aleksander var en af de største Hærførere, der har levet, snild til at udkaste Planer og modig til at udføre dem. Han besad en mærkelig Evne til at vinde sine Soldaters Hengivenhed. Under anstrengende Marcher delte han alle Besværlighederne med dem. Engang da de drog gennem en Ørken, led Folkene meget af Tørst. En Rytter bragte Aleksander en Hjelm, fyldt med Vand, som han havde fundet, men Kongen kastede det i Sandet. Han vilde ikke drikke, førend Folkene ogsaa kunde slukke deres Tørst. Men disse, der havde set det forefaldne, strammede sig atter op, idet de raabte: »Vi ere hverken trætte eller tørstige; vi ere ikke engang dødelige, saa længe vi have en saadan Konge!«

Efter Aleksanders Død delte hans Hærførere det store Rige imellem sig. Derved opkom tre Stater, nemlig Macedonien, der tillige beherskede Grækenland. Syrien, der raadete over

Landene i Asien og havde Antiokia til Hovedstad, samt Ægypten, hvis Hovedstad blev Aleksandria.

Den vigtigste Følge af Aleksanders Tog blev, at græsk Oplysning og Dannelse pludselig spredtes over store Dele af Asien og Afrika. Saa mange Grækere udvandrede til disse Lande, hvor de troede hurtigere at kunne gøre deres Lykke end hjemme, at man snart traf dem alle Vegne og i alle Stillinger. De vare Soldater, Haandværkere, Købmænd og Embedsmænd. Græsk blev overalt i Østerlandene Bogsprog og de dannedes Talesprog, ja selv Mønterne havde græske Indskrifter, og Kongefamilierne i Antiokia og Aleksandria vedbleve at være græske, lige til Rømerne kom og tog disse Lande. Det var dog særlig i Aleksandria, at græsk Kultur blomstrede stærkt op. Denne By arvede straks Tyrus's store Handel og tilrev sig snart det meste af Athens. Den blev et Oplagssted, hvor Varer fra tre Verdensdele strømmede til og ombyttedes. Den voksende Velstand sammen med Kongernes Kærlighed til Videnskab og Kunst bidrog til, at Aleksandria blev et Lærdomssæde, der endogsaa snart overgik Athen.

Da Budskabet om Aleksanders Død naaede Athen, besluttede man her at prøve en ny Opstand mod Macedonien, og Demosthenes var som tidligere Sjælen deri. Det hele mislykkedes dog, og ved Fredsslutningen forlangte den nye macedoniske Konge, at Demosthenes skulde udleveres. Han havde søgt Tilflugt i et

Tempel, men Soldaterne opdagede ham, og han bad da blot om Udsættelse, til han havde nedskrevet sit Testamente. Denne Bøn blev ham tilstaaet. Man saa ham fremtage SkrIVEREDSKABER og føre Spidsen af Penen til Munden, hvorefter han bedækkede sit Hoved. Soldaterne troede, det var af Frygt for Døden, og lo af ham. Men da han lidt efter vilde rejse sig for at gaa ud af Templet, vaklede han, faldt om og var død. Penen havde været dypet i en stærk Gift.

Athen genvandt aldrig mere sin Selvstændighed. Dets Herskerrolle var udspillet. Den stærke Udvandring svækkede Landet, og Handelsvirksomheden flyttede til Aleksandria, men som Lærdomssæde vedblev Byen endnu i Aarhundreder at have Betydning. De rige Rømere rejste længe dertil for at studere, og først da Konstantinopel (Byzans) havde rejst sig, traadte Athen helt i Skygge.

udbreddt deres Herredømme og Kultur over alle Landene omkring Middelhavet. Om Roms Grundlæggelse fortæller Sagnet følgende:

Romerne. Rom under Kongerne.

Oprindelig var Italien ligesom Grækenland delt imellem mange Smaastammer (Etrusker, Latiner, Samniter o. fl.). De havde omtrent samme Sprog og Religion, men laa i stadige Fejder med hverandre. I Syditalien og paa Siciliens Østkyst boede mange græske Kolonister. De italiske Folk levede hovedsagelig af Agerbrug og Kvægavl. De drev ingen Søhandel, men Etruskerne vare dygtige Haandværkere. Alle lærte de meget af Grækerne i Syden, ligesom de ogsaa optog deres Religion, men de gav Guderne andre Navne. I Aaret 753 f. Kr. skal Staden Rom være bleven anlagt ved Tiberens Bred, men dens ældste Historie er kun Sagn. Indbyggerne i denne By vare vældige Krigere, der efterhaanden undertvang alle Naboerne, saa at Romerne til sidst bleve Herrer over hele Italien. Saa kom Turen til Naborigerne, og paa Kristi Tid havde de

Italien.

I Latium regerede Kong Numitor, men han blev fordreven af sin Broder, der dræbte hans Søn og gjorde hans Datter, Rhea Sylvia, til Vestalinde. Hun giftede sig hemmeligt med

Krigsguden Mars og fødte ham Tvillingsønnerne Romulus og Remus. Tronraneren blev herover saa forbitret, at han lod Moderen drukne og Drengene sætte ud paa Tiberen i et Trug. Men Mars glemte ikke at beskytte sine Børn. Truget drev i Land, og Drengene søgte Tilflugt hos en Ulvinde, der kærligt tog sig af dem og gav dem Die. Snart bleve de fundne af en Hyrde, der tog dem med hjem og opfostrede dem. De bleve stærke og modige Mænd, og da de fik at vide, hvem de stammede fra, samlede de en tapper Skare, hvormed de kom deres Morfader til Hjælp og genindsatte ham paa Tronen. Til Belønning skænkede han dem og deres Folk et Stykke Land ved Tiberens Bred, som de straks omgav med Mure; men da Staden stod færdig, bleve de uenige om, hvem der skulde raade i den, og Romulus slog sin Broder ihjel. Saaledes blev han Enehersker og kaldtes Konge. For hurtig at skaffe Byen en talrig Befolkning gjorde han den til et Fristed for Røvere og fredløse; men endnu savnede de Kvinder, og da de forlangte Naboernes Døtre til Hustruer, bleve de haanligt afviste. Romulus tog da sin Tilflugt til en List. Han anstillede en stor Fest med Kampeleje og indbød Naboerne til at overvære den. De vare nysgerige nok og indfandt sig i Mængde med Kvinder og Børn; men som Legene vare bedst i Gang, gav Romulus sine Mænd et Tegn, hvorpaa disse styrtede ind mellem Tilskuerne, greb hver en

Pige og skyndte sig at bringe hende i Sikkerhed. Saaledes endte denne Fest, men Gæsterne vare meget forbitrede, da de drog hjem, og snart vendte de mandstærke og rustede tilbage. Alle-rede stod Hærene over for hinanden, da en Del af de røvede Kvinder kom ud og stillede sig imellem dem, idet de forestillede deres Fædre og Brødre, at de vare vel tilfredse med deres Lod og ønskede ikke at vende tilbage. Følgen heraf var, at der blev sluttet Fred og Forbund mellem de stridende Parter, og saaledes fik Rom sin første Udvidelse. — Romulus regerede i mange Aar, og hans Udgang af Verden var lige saa vidunderlig, som hans Fødsel og Barndom. Da han engang var ved at ofre til Guderne, omhylledes han pludselig af en tæt Sky og forsvandt; men senere aabenbarede han sig for en troværdig Mand og forudsagde Roms Storhed samt paabød, at man skulde dyrke ham som Gud.

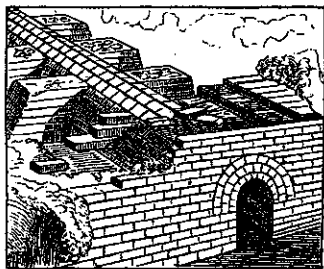
Under de følgende Konger udvidedes og befæstedes Staden yderligere. Den var bygget paa syv Høje, og Dalene imellem dem udtørredes ved Hjælp af underjordiske Kanaler (Kloakker), af hvilke den største staar endnu. Den er hvælvet og saa høj, at et Hølæs kan køre derind. Materialet er Tufstene, som ere sammenføjede uden Kalk, men alligevel ligge saa faste, at Værket synes at være uforgængeligt. Kunsten at bygge en Hvælving skal være opfundet af Etruskerne og kendtes ikke af Grækerne. Paa en af Højene

byggedes Borgen Capitolium som et sidste Tilflugtssted, naar alt andet maatte opgives. Her byggedes ogsaa Jupitertemplet for de tre fornemste Guddomme. Et andet berømt Gudehus var Janustemplet, hvis Porte skulde være lukkede i Fred og staa aabne, naar Landet havde Krig, og de stod næsten altid aabne.

Engang kom en gammel Kone, kaldet Sibylle, til én af Kongerne og tilbød at sælge ham ni Bogruller, i hvilke man kunde læse Roms hele

Fremtid; men Prisen, hun forlangte, var saa urimelig høj, at Kongen afslog Tilbudet. Hun kastede da de tre Bøger paa Ilden og forlangte derpaa samme Betaling for Resten. Kongen blev betænkelig, men syntes dog ikke,

han kunde slaa til, og Konen kastede saa atter tre Bøger paa Ilden, medens hun stadig forlangte den oprindelige Pris for de øvrige. Nu blev Kongen bange og skyndte sig at købe dem, hvorefter Konen forsvandt. Men de sibyllinske Bøger overgaves til Præsterne og raadspurgtes altid senere, naar noget vigtigt stod for Døren. — Romerne troede, at Guderne ved Tegn til-

kendegav deres Tilfredshed eller Mishag med Menneskenes Handlinger. De havde derfor Tegnsudlæggere (Augurer), der spaaede af Fuglenes Flugt, Sol- og Maaneformørkelser, Tordenvejr og Offerdyrenes Indvolde. Med Hæren fulgte altid et Bur med hellige Høns, og det var et meget daarligt Varsel, naar disse nægtede at æde.

Den syvende og sidste af Roms Konger hed Tarkvinus Superbus (den overmodige). Medens Romerne belejrede en nærliggende Stad, hændte det, at Kongens Søn, Sekstus, en Aften var sammen med de øvrige Feltherrer. De kom til at tale om deres Hustruer, og hvad disse nu tog sig for. Enhver holdt sin for den bedste, indtil endelig Collatinus for at afgøre Striden foreslog, at de skulde begive sig til Rom for at se, hvad de bestilte. Som sagt saa gjort. Da viste det sig, at nogle af dem havde travlt med at pynte sig, andre vare gaaede i Byen for at sladre, men Collatinus's Hustru, den skønne Lukretia, sad mellem sine Piger og spandt. Sekstus blev saa indtagen i hende, at han besluttede at vende hendes Sind fra Collatinus, og da dette ikke lod sig gøre, vanærede han hende. Lukretia fortalte det skete til sin Mand og bad ham om at hævn hendes Skændsel, hvorefter hun stødte sig en Dolk i Brystet. Hans Ven Brutus drog Dolken ud og bar Liget hen paa Torvet, hvor han fremviste det for Folket, medens han i veltalende Ord opfordrede det til at jage den ugu-

delige Kongefamilie ud af Landet, og saaledes skete det (510).

Republikkens ældste Tid.

Efter Kongemagtens Afskaffelse regeredes Rom af to Konsuler, der valgtes for et Aar. Collatinus og Brutus bleve de første. Ved Siden af Konsulerne stod et Raad paa mindst 300 Medlemmer; det kaldtes Senatet og bestod af de rigeste og mest ansete Borgere. Senatet raadede over Pengevæsenet og havde egentlig den største Magt. Der var ogsaa en Folkeforsamling, hvor alle Borgere kunde møde. Den valgte Konsuler og andre Embedsmænd samt vedtog Love, men den havde ingen Ret til at stille Forslag. Naar Landet var i Fare, valgte Senatet en Diktator, der regerede enevældigt i seks Maaneder. Alle Embedsmænd valgtes for et Aar, og da de ingen Løn fik, holdt man sig gerne til rige Folk. Naar deres Tjenestetid var omme, aflagde de Regnskab, og de, som havde beklædt høje Poster, indtraadte i Senatet som livsvarige Medlemmer. Ulemperne ved den korte Tjenestetid modvirkedes noget ved, at Skrivere og andre Hjælpere ikke vekslede saa hyppig.

De romerske Borgere vare delte i to Stænder, nemlig Patricierne (Adelen), der vare Efterkommere af Byens ældste Familier, og Plebejerne (Alnuen), der nedstammede fra indvandrede eller undertvungne Nabofolk. De to Stænder holdtes saa strengt adskilte, at de ikke engang maatte gifte sig sammen. De, der slet intet ejede, kaldtes Proletarer. Slaver var der endnu ikke mange af. Patricierne vare faa i Antal, men sad inde med al Magten og ejede det meste af Jorden. Oprindelig vare de ene om at sidde i Senatet og beklæde de højere Embeder, og naar efter en lykkelig Krig store Stykker af den erobrede Jord uddeltes, fik de det meste. Den stadige Krigstjeneste hvilede haardt paa Plebejerne. De fik nemlig ingen Løn, og da de ikke havde Raad til som Patricierne at holde Tjenestefolk, forsøgte de deres smaa Jordbrug. Saa maatte de gøre Gæld, men Renterne vare høje, og Gældslovene strenge. En Skyldner, der ikke betalte, kunde sælges som Slave. Til sidst tabte Plebejerne Taalmodigheden og bleve enige om at udvandre til det hellige Bjerg, som laa tre Mile fra Rom. Her vilde de bosætte sig og grunde en ny Stad. Nu bleve Patricierne bange og sendte en Mand ud for at underhandle med dem. Han begyndte med at fortælle en Historie: »Det hændte engang, at Lemmerne bleve vrede paa Maven, fordi de mente, den levede af deres Arbejde uden selv at bestille noget. De nægtede derfor at tjene den længere. Men Følgen blev, at Mennesket blev

sygt og vilde være død, om ikke Maven og Lemmerne igen var blevne enige.« Plebejerne forstod Historien og gik ind paa at vende tilbage, imod at de fik Lov at vælge nogle Embedsmænd, som kaldtes Almuetribuner, og som skulde have Ret til at nedlægge Forbud (Veto) mod Love, der kunde skade deres Standsfæller, samt mod Anklager og Overgreb af patriciske Embedsmænd. Dette var Plebejernes første Sejr, og i Løbet af et Aarhundrede lykkedes det dem at tilkæmpe sig den ene Rettighed efter den anden. De fik Adgang til alle Embeder. De satte igennem, at den ene Konsul altid skulde være en Plebejer, og Ægteskabsforbudet hævedes. Forgæves paa-stod Patricierne, at den gamle Ordning var indstiftet af Guderne og ikke turde forandres. De nye Tider krævede nye Samfundsformer, og Patricierne maatte give efter, fordi de vare de færreste og svageste.

Romerne vare fremfor alt et Krigerfolk. Enhver Borger var Soldat, og de vare i høj Grad tapre og langt mere øvede end Nabofolkene. Blev de slaæede, optoges Kampen igen med fornyet Kraft, og de helmede ikke, før Sejren var deres. Den strenge Mandstugt i Hæren er berømt. I en Krig med Latinerne havde Konsulen befaleet, at ingen maatte indlade sig i Kamp med Fjenden uden efter Ordre. Hans egen Søn var imidlertid bleven udfordret af en latinsk Rytter, der tilmed havde haanet ham. Han indlod sig i Tyvekamp med Fjenden, dræbte ham og vendte

under Kammeraternes Jubel tilbage med hans Rustning; men Faderen lod sin Søn gribe og henrette uden at ænse Hærens Forbønner. Han fik derfor Tilnavnet den strenge. Anførerne sparede ikke sig selv. I samme Latinerkrig hændte det en Nat, at begge Konsulerne drømte ens. De saa nemlig en Skikkelse, som forkyndte dem, at i den forestaaende Kamp skulde det ene Folks Anfører og det andet Folks Hær gaa til Grunde. De aftalte derfor, at den, hvis Hærafdeling veg, skulde gaa i Døden. Slaget begyndte, og Decius Mus blev trængt tilbage, men da han mærkede, at Turen var til ham at dø, styrtede han sig ind imellem Fjenderne og bragte derved en saadan Forvirring i deres Rækker, at Romerne vandt. Som Strengheden vare ogsaa Tarvelighed og Ærlighed oprindelig fremherskende Træk i Romernes Karakter.

Under deres sejrige Fremtrængen naaede Romerne endelig de græske Kolonier i Syditalien. Disse stod højt over dem i Oplysning og Dannelselse, men Forfinelse og Vellevnet havde tidlig svækket deres Kraft. I Sybaris drev man Mageligheden saa vidt at det forbødes at holde Hæner i Staden, for at de ikke skulde forstyrre Morgensøvnen. Ved Romernes Nærmelse søgte Kolonierne med Tarent i Spidsen Hjælp hos deres Landsmænd i Grækenland og fik den ogsaa, idet Kong Pyrrhus af Epirus kom over til dem med en Hær og tyve Krigselefanter. Han havde kun ringe Tanker om de Barbarer, han

skulde kæmpe med, og vandt ogsaa flere Sejre, men den sidste var saa dyrekøbt, at han maatte udbryde: »Vinder jeg saadan en Sejr igen, er det ude med mig.« Han søgte nu at indlede Fredsunderhandlinger og skikkede Sendebud til Rom. De traf Konsulen i hans Bolig, hvor han var i Færd med at tillave sig en Ret Roer, men da de søgte at vinde ham ved Gaver, afslog han dem med de Ord: »Jeg vil hellere herske over rige Folk end selv være rig.« Kong Pyrrhus maatte opgive Kampen og sejle hjem til sit Rige, men Tarent overgav sig til Romerne (272). Dermed var Halvøens Erobring fuldendt, og Romernes Herredømme strakte sig nu fra Grænsefloderne Arno og Rubico i Nord til Messinastrædet i Syd. Italiens Folkemængde antages ved denne Tid kun at have været to Millioner Mennesker, fremmede og Slaver indbefattede.

Kampen for Verdensherredømmet.

Ved Aar 300 f. Kr. havde Carthago bemægtiget sig næsten al Handelen paa de vestlige Middelhavslande. Til Værn for sine Interesser holdt Staden en stor Krigsflaade og talrige Lejetropper, thi Borgerne gik ikke selv i Krig, men foretrak at passe deres Forretninger. Stadens Rigdom var stor. Dens Karavaner drog gennem Ørkenen til Landene ved Niger, hvor de tilbyt-

tede sig Guldstøv, Strudsfjer, kostbare Træsorter og Slaver. Handelen i Spanien indbragte Masser af Sølv; men paa Sicilien havde de en haard Kamp at bestaa med de græske Kolonier, især Syrakus. Grækerne fik Hjælp fra Moderlandet, og Carthagerne maatte nøjes med den vestlige Del af Øen. I Afrika havde de underlagt sig de omliggende Egne, som de lod dyrke af de indfødte og Slaver, af hvilke enkelte Rigmænd ejede flere Tusinde. Regeringsformen var aristokratisk, idet de rige Familier sad inde med al Magten.

Første puniske Krig (264—241). Da Romerne havde udvidet deres Herredømme til Messinastrædet, kunde de ikke undgaa at støde sammen med Carthagerne eller Punerne (Pøner = Fønicier), som de ogsaa kaldtes. Det faldt dem ikke vanskeligt at slaa Carthagerne paa Sicilien, thi disse vare ikke særlig stærke til Lands. Derimod havde de en mægtig Krigsflaade, hvad Romerne iuldstændig savnede. For ogsaa at blive deres Modstandere voksne paa Havet besluttede Romerne at bygge en Flaade. Skibstømmer havde de nok af, og da der paa samme Tid strandede et carthagisk Skib, tog de dette til Mønster. I den Tids Søkampe gjaldt det især om at bore de fjendtlige Skibe i Sænk med Skibssnabelen, men da Romerne vare helt uøvede i Søvæsenet, opfandt de en Kampmaade, hvorved Søslagene kom til at ligne Kampe til Lands. Den bestod i, at

de sejlede tæt ind paa Fjenden. Ved Hjælp af Broer med Hager kom de over paa hans Skibe og nedhuggede saa Besætningen. Paa denne Maade lykkedes det dem flere Gange at slaa Carthagerne, der til sidst opgav alt Haab om at vinde. Ved Fredsslutningen afstod de Sicilien samt betalte en stor Sum Penge.

Anden puniske Krig (218—201). Carthagerne saa godt, at Rom vilde blive dem en far-

lig Medbejler. Snart fandt de dog i Spanien en Erstatning for, hvad de havde mistet i Italien, idet de satte sig i Besiddelse af Kystlandet lige til Ebro. De anlagde Ny Carthago (Carthagerne), tvang Folkene i det indre af Landet til at svare Skat, og Han-

delen og Sølvminerne ydede dem rigt Udbytte. Paa denne Tid fremstod Hannibal, der skulde blive en af de største Krigere, Historien omtaler. Hans Fader var Feltherre og havde tidlig indprentet Sønnen, at Rom var Arvefjenden, som det frem for alt gjaldt om at besejre. Hannibal længtes efter at komme til at maale sig med Romerne, og da han var bleven Hærfører i Spanien, fik han let Krigen til at bryde ud. Hans Plan var at føre en Hær gennem Frankrig over

Alperne til Italien, hvor han haabede, de undertvungne Folk vilde slutte sig til ham. Bestigningen af de snedækkede Alper med Heste og Elefanter og under fjendtlige Anfald af Nabofolkene var næsten at regne for umulig, men lykkedes dog. Overgangen varede i femten Dage, og Halvdelen af Hæren gik tabt. Romerne kom ikke tidsnok til at modtage ham ved Nedstigningen. Hans Hær fik derfor Tid til at komme til Kræfter, og da Slaget endelig stod Nord for Po, maatte Romerne vige. Kort efter slog han den anden Konsul Syd for Floden, og dermed var Troen paa Roms Uovervindelighed brudt. Folkene i Norditalien betænkte sig ikke mere paa at slutte sig til ham, og Hæren var utaalmodig efter at rykke Syd paa, hvor den ventede rigt Bytte. Et tredje Hovedslag leveredes med samme Udfald, og Vejen til Rom laa aaben. Men Hannibal var lige saa klog og forsigtig, som han var tapper. Han kendte Stadens Styrke og valgte at gaa til Syditalien for om muligt ogsaa at bringe Folkene der til Frafald.

I Rom tabte man intet Øjeblik Fatningen. En Diktator udnævntes, nye Hære udrustedes, og ved alle Midler søgte man at formilde Gudernes Vrede. Hannibal fik heller ingen Glæde af Tøget til Syditalien. Hans Hær fandt vel rigt Bytte, men Befolkningen turde ikke rejse sig mod Rom. Diktatoren Fabius undgik bestandig Slag. Engang lykkedes det ham at indespærre Hannibal i en Bjergegn, men han slap bort om Natten ved

at lade en Mængde Okser med brændende Ris-
knipper paa Hornene drive ind inod de romerske
Forposter. Romerne troede, at det var hele Han-
nibals Hær, og rykkede frem mod Okserne,
medens Carthagernes Hovedstyrke drog bort ad
en anden Vej. I Rom forstod man ikke ret Dik-
tatorens forsigtige Krigsførelse. De kaldte ham
»Nøleren« (Cunctator), og da hans Embedstid var
omme, blev han afløst af to Konsuler. Af dem
var navnlig den ene stemt for en kraftigere Krigs-
førelse, og stolende paa sin Overmagt angreb han
Hannibal ved Cannæ (216), hvor denne stod i
en fortrinlig Stilling. Her led Romerne deres
største Nederlag. De bleve fuldstændig omrin-
gede, og henved 50,000 skulle være faldne. Car-
thagernes Tab var langt ringere. Hannibal kunde
hjemsende tre Skæpper Guldringe, som man
havde pillet af Fingrene paa de rige Romere,
hvis Lig dækkede Valpladsen; men dette blev
ogsaa hans sidste Sejr. Endnu vovede han ikke
at gaa imod Rom, ja tilbød endogsaa Fred.

Ved denne Tid viser Romernes Kraft sig i
den største Vælde. Skønt en Fjerdedel af Bor-
gerne vare faldne, medens den ene Halvdel af
Landet stod i Oprør, og den anden Halvdel var
ødelagt, afslog de dog Fjendens Fredstilbud.
Senatet takkede den slagne Konsul, fordi han
ikke mistvivlede om Stadens Fremtid. Fabius
sattes atter i Spidsen for Hæren. 8,000 Slaver
indkøbtes og sendtes i Marken med Løfte om
Friheden, hvis de vare tapre. Og nu vendte

Krigslykken sig. Hannibal savnede Støtte hjemme-
fra, thi Kræmmerne i Carthago vilde hellere have
tilsendt Bytte, end de vilde give Penge til nye
Lejetropper. Han var saaledes henvist til at hjælpe
sig selv i Fjendens Land. Romerne begyndte deri-
mod at gaa angrebsvis frem, især efter at de i
Scipio havde faaet en Anfører, der skulde blive
Hannibals jævnbyrdige Modstander. Først slog
han Hannibals Broder, Hasdrubal, i Spanien.
Denne gik derpaa med en Hær til Italien, men
efter at være kommen over Alperne blev han
atter slaaet, og Romerne kastede hans Hoved ind
i Hannibals Lejr. Da denne saa det, udbrød
han: »Nu kender jeg Carthagos Skæbne.« Nogle
Aar efter gik Scipio med en Hær til Afrika for
at angribe Carthagerne i deres eget Land og
tvinge Hannibal til at forlade Italien. Han gjorde
hurtig Fremgang, og Carthagerne saa ingen an-
den Redning end at kalde Hannibal hjem. Denne
forlod Italien, hvor han havde opholdt sig i fem-
ten Aar, men nu ingen Udvej saa til at naa sit
Maal, Roms Indtagelse. Det sidste afgørende
Slag stod ved Zama (202). Der fortælles, at forud
for Slaget havde Hannibal en Samtale med Sci-
pio. Han bad ham betænke Lykkens Ustadighed
og tage Lære af den Mand, der engang truede
Rom og nu saa sig nødt til at bønfalde ham for
at redde sit Fædreland. Han tilbød, at Rom
maatte beholde alle dets Erobringer, men Scipio
var ubevægelig og ønskede, at Vaabnene skulde
raade. Hannibal tabte Slaget, og Carthago maatte

bede om Fred. Det mistede alle Besiddelser uden for Afrika, skulde udlevere sine Krigsskibe, betale en stor Sum Penge og love aldrig at føre Krig uden Roms Tilladelse.

I Rom var Glæden stor, over at dets mægtigste Modstander var slaaet til Jorden. Det var nu ikke længer tvivlsomt, hvem der skulde beherske Verden, men for Folkenes Frihed og Fremskridt fik det den største Betydning, at græsk-romersk Kultur sejrede over den fœnisciske eller asiatiske. Scipio blev modtagen som en Halvgud, man gav ham Tilnavnet Afrikanus og oprejste hans Billedstøtte alle Vegne. Men ude i Landet glemtes sent de femten Aar, Hannibals vilde Krigere fra Afrika og Spanien havde ligget der. Stæderne vare plyndrede og brændte. Befolkningen var tagen stærkt af. Store Strækninger henlaa udyrkede. Talrige mindre Jordbrugere havde maattet forlade der Ejendomme, og der opstod aldrig mere nogen Gaardmandsstand. Hungeren drev mange til i Forening med bortrømte Slaver at søge til Bjerge og Skove, hvor de dannede Røverbander, som plagede dem, der endnu havde noget at miste.

Syrien og Grækenland erobres. Efter Fredsslutningen tog Hannibal kraftig fat paa at bringe sin Fædrene stad paa Fode igen, men dette taalte Romerne ikke. De forlangte ham udleveret, hvorfor han flygtede til Syrerkongen i Antiokia, der just laa i Strid med Romerne.

Hannibal vilde overtale ham til, at han skulde overlade ham en Flaade og en Hær, hvormed han igen vilde prøve sin Lykke i Italien. Men Syrerkongen agtede ikke paa den erfarne Feltherres Raad. Han vilde føre Krigen efter sit eget Hoved, hvilket kun førte til, at han blev slaaet, maatte erkende Roms Overhøjhed og love at udlevere Hannibal (189). Denne flygtede atter, men Romerne forfulgte ham overalt, og da han ikke mere saa nogen Udvej til at redde sig, tog han Gift (183).

I Grækenland herskede som sædvanlig Splid mellem Staterne, idet de sydlige vare utilfredse med Macedoniens Overherredømme. Efter Romernes gamle Regel: del og hersk (*divide et impera*) støttede de en Tid lang de misfornøjede, og da de endelig mente, at Frugten var tjenlig til at plukkes, fandt de let et Paaskud til at blande sig i Stridighederne. I Aaret 146 kom Grækenland under Rom, men forinden var det blevet hærget af romerske Hære. Flere Hundrede Tusinde Mennesker solgtes som Slaver. Skibsladninger af Kunstværker førtes til Italien, og Erobreren af Aleksander den Stores Rige (Æmilius Paulus) fik Lov til at holde sit Indtog (Triumf) i Rom, saaledes som Senatet plejede at tillade hjemvendte Sejrherrer det. Festen varede i tre Dage, og i denne Tid vare alle Templer behængte med Kranse og duftede af Røgelse. Den første Dag fremførtes 250 Vogne, fulde af røvede Billedstøtter og Malerier. Den anden Dag

vare Vognene belæssede med Rustninger og Vaaben og efterfulgtes af 3,000 Mand, der i aabne Kar bar møntet Sølv til en Værdi af 10 Mill. Kr. samt Masser af Sølvkar. Den tredje Dag aabnedes Toget af 120 Offerdyr med forgyldte Horn og smykkede med Baand og Kranse. Efter dem kom Mænd med Guldmønter og Guldkar. Saa kom den besejrede Konges Vogn med hans Diadem og Vaaben. Bagefter hans Børn, som grædende Ledsagere holdt til at strække Hænderne ud mod Folket. Endelig Kongen selv, nedslaaet, simpelt klædt og fulgt af Tjenere og Venner, der begræd hans ulykkelige Skæbne. Derpaa Sejrrherren, siddende paa sin Vogn, iført en guldbroderet Purpurkaabe og med en Laurbærkrans paa Hovedet. Bagefter fulgte Hæren, ligeledes smykket med Laurbær. Festen sluttede med et Offer paa Capitolium.

Erobringen af de østlige Riger med deres gamle Kultur fik stor Betydning for Rom. Italien fyldtes med røvede græske Kunstværker og Industrifrembringelser. De romerske Haandværkere lærte hurtig at efterligne de græske, og de gjorde det meget godt, men de opfandt lidet nyt og drev det sjælden videre end deres Læremestere. Men det blev ikke derved. Italien fyldtes med græske Slaver, og da de i Regelen vare bedre oplærte end Romerne, kom mange af dem til at indtage betroede Stillinger i fornemme Huse som Lærere for Børnene, Regnskabsførere o. l. Unge videlystne Romere drog til Skolerne i Athen og Alexandria for at studere, og saaledes udbredtes græsk Dannelse og Tænkemaade mere og mere blandt Roms

højere Stænder. De ældre saa skævt til alt dette. De frygtede for, at gammel romersk Tarvelighed, Retskaffenhed og Vaabendytighed skulde forsvinde, og deres Frygt var ikke ugrundet. Den græske Dannelse var ofte forenet med Forfinelse og Usædelighed, og den Masse Penge, der ved de store Erobringer strømmede til Staden, bidrog mægtigt til, at Lediggang og Vellevnet tiltog. Saaledes blev det alligevel Grækenland, der paa en Maade erobrede Rom.

Blandt Ynderne af den græske Dannelse kan nævnes Scipio Afrikanus. Hans Anskuelser bragte ham Fjender, og Misundere manglede han vel heller ikke. Man beskyldte ham for at have tilvendt sig en Del af Byttet paa Toget til Asien og ikke at have holdt strengt nok paa Krigstugten i Hæren. Scipio mødte for Dommerne med en Sejrskrans paa Hovedet, men i Stedet for at svare paa Anklagen vendte han sig til det forsamlede Folk og sagde: »Paa denne Dag sejrede jeg i Afrika over Hannibal. Lad os gaa til Capitolium og takke Guderne!« Folket fulgte ham, og der blev intet af Anklagen. Misfornøjet trak han sig tilbage til sine Landgodser, hvor han døde samme Aar som Hannibal.

Tredie puniske Krig (149—146). Carthago blomstrede op igen. Landdistriktet dyrkedes som en Have, og i Byen herskede Liv og Handelsrøre. Saaledes saa der ud, da en gammel Romer ved Navn Cato besøgte den. Han huskede fra sin Ungdom Hannibalskrigens Rædsler og blev overtydet om, at skulde Rom føle sig sikker, maatte Carthago ødelægges. Denne Overbevisning forfægtede han med en Ihærdighed, som har gjort hans Navn berømt. I mange Aar endte han alle sine Taler i Senatet — lige meget

hvad Talen ellers drejede sig om — med de Ord: »For Resten mener jeg, at Carthago bør ødelægges.« Hans Betragtning vandt omsider Indgang, og et Paaskud til Krig var let at finde. Carthagerne gjorde alt for at afvende Roms Vrede; men da man til sidst forlangte, at de skulde flytte deres Stad to Mile ind i Landet, opgive Handelen og for Fremtiden leve af Agerbrug, besluttede de at værgе sig til det yderste. Saa blev Byen indesluttet af Romerne, men det blev en langvarig Belejring, thi Modstanden var fortvivlet. Til sidst trængte Romerne ind i Staden. I en Uge rasede Kampen i Gaderne, og Branden, som fulgte, varede i fjorten Dage. Store Rigdomme førtes til Rom, og Hovedmassen af de overlevende solgtes som Slaver. Selv den romerske Feltherre skal være bleven rørt ved at se Ødelæggelsen. Han fremsagde et Vers om Troja, og da man spurgte ham, hvad han vilde sige dermed, svarede han, at han frygtede, det engang vilde gaa hans egen Fædrestad paa lignende Maade.

Indre Tilstande.

Slaverne. Under Roms sidste Erobringskrige var Slavernes Antal tiltaget stærkt ved Salget af Krigsfanger, hvilket indbragte Staten store Summer. I Rom holdtes store Slavemarkeder.

Her fremstilledes de med bundne Hænder og et Bræt om Halsen, hvorpaa deres Fødested, Alder og Egenskaber stod skrevet. Meldte en Køber sig, maatte Slaven løbe, tale og lade sig undersøge som et Dyr. Hans Alder, Sundhed og Kræfter vare nogenlunde lette at bedømme; men vanskeligere var det at se, om han var drikkelig, løgnagtig, tyvagtig, trættekær eller havde andre skjulte Fejl, for hvilke Købmanden ikke saa gerne indestod.

Romerne behandlede deres Slaver haardt, og navnlig havde Landslaverne det strengt. Byslavernes Stilling var i Regelen langt bedre, bl. a. fordi de ofte holdtes som en Art Luksus. Selv i mindre velstaaende Huse havde man tre, fire Slaver, og i rige Huse kunde Antallet stige til flere Hundrede. Ved Indgangen stod Dørvogteren, der lukkede op for den fremmede, og i Huset vrimlede det af Kokke, Køkkentjenere, Bagere, Opvartere, Badekarle, Fakkeltbærere og mange flere Slags Tjenere. Til en standsmæssig Fremtræden hørte, at Herren, naar han gik paa Gaden, var ledsaget af flere Slaver, som vare beredte til at adlyde hans mindste Vink. I store Huse kunde Slaverne blive selvraadige og vanskelige at styre. Derfor fandtes, foruden den betroede Hovmester, der førte Tilsyn med hele Husvæsenet og selv var Slave, tillige en Tugtemester, som besørgede Afstraffelser, der oftest bestod i Pisk, men ogsaa tit i Bortsendelse til et Fængsel. En frygtet Straf var at blive sendt til

Møllen for i nogen Tid at trække Kværnen. Ondskabsfulde Herrer kunde lade en Slave kaste i Fiskedammen til Føde for Murænerne, et Slags Aal, som Romerne holdt meget af, og som man mente fik en finere Smag, naar de fodredes med Menneskekød. Fornemme Damer vare sædvanlig forsynede med en lang Naal for straks at kunne tilføje deres Slavinder en Tugtelse. Disse maatte ved Herskerindens Paaklædning møde med bare Skuldre og Arme for lettere at kunne modtage Tugtelsen.

De talrige Slaver, der beskæftigedes i Værksteder eller ved Opførelsen af Bygninger, havde det naturligvis strengere end. Husslaverne. Alle kunde de dog gaa frit omkring i Byen, og mange havde Tilladelse til at være gifte, men Herren kunde til enhver Tid skille Ægtefællerne ad eller sælge Børnene. I mange Huse var der god Lejlighed til at tjene Drikkepenge eller have andre Smaaandtægter, og talrige Slaveværtshuse gav nem Anledning til atter at blive Pengene kvit. Men der var ogsaa mange Slaver, som møjsommeligt lagde Skilling til Skilling for engang at kunne købe sig fri eller i det mindste sikre sig en anstændig Begravelse og en Mindesten. En fornuftig Herre saa gerne, at hans Slave var sparsommelig. Døde han, var Herren nemlig hans Arving, og naaede han at spare saa meget sammen, at han kunde købe sig fri, fik Herren derved Midler til at købe en ung og kraftig Mand i Stedet for en gammel og udslidt. Et helt lille

Tidsbillede, om end trist nok, læse vi i en Hurtigløbers Gravskrift, der melder at »... han løb af alle Kræfter, løb i seks Aar og fire Maaneder og døde paa sin Frigivelsesdag.«

Slaverne vare for Oldtiden, hvad Maskinerne ere for vor Tid, og end ikke de klogeste Mænd kunde dengang tænke sig, af de kunde undværes. Den vise Græker Aristoteles skriver saaledes et Sted: »Naar Væverstolene selv væve, og Citherne selv spille, behøve hverken Arbejdsgiverne Arbejdere, eller Herrerne Slaver, men hvornaar sker det?« Manden har tydeligt nok ikke anet, at den Dag vilde komme, da Vinden, Vandet eller Dampen skulde drive Væven, og Maskinerne gøre Slaver overflødige. Men har der end været en Tid i Samfundets Udvikling, da det maa siges, at Slaver vare uundværlige, saa medførte denne Ordning dog saa mange Ulemper, at den til sidst maatte ophøre af sig selv. Slavearbejdet fortrængte det frie Arbejde og ødelagde Haandværkerstanden. En Mand, som ikke selv havde lært noget Haandværk, men ejede Kapital, kunde nemlig købe et Antal oplærte Slaver, holde en Værkfører og paa denne Maade drive et Slags Fabrik. Vi høre saaledes om en Skjoldfabrikant i Athen, der beskæftigede et Antal af 120. I Rom var der Entreprenører, som paatog sig alle større Byggearbejder og lod dem udføre ved Slaver. Endelig giver Slavearbejde forholdsvis lidet Udbytte, fordi det ophæver den arbejdendes Selvinteresse. I Rom regnede man, at en Slave kun

gjorde halvt saa meget Arbejde som en fri Mand. Værre endnu er det, at det svækker Agtelsen for Medmennesket, gør Arbejde til en Skam og lader en lille Part af Befolkningen tilegne sig Frugterne af den større Dels Arbejde og Savn. Det maatte ogsaa nødvendigvis øve en skadelig Indflydelse, at saa stor en Del af Befolkningen var Barbarer, som i mange Henseender stod uhyre lavt. Af disse og flere Grunde blev Slaveriet en Hovedaarsag til saavel Grækenlands som Roms hurtige

Tilbagegang. Sammen med Kristendommen kunde det ikke bestaa. Slavernes Kaar mildnedes straks betydelig, og snart omformes den hele Ordning til det langt mildere Livegenskab eller Vornedskab, som hersker Middelalderen igennem.

Landbruget. Under Krigen med Hannibal og i den nærmest følgende Tid forsvandt de mindre Jordbrugere i Italien. Fjendens Plyndringer og Mændenes Fraværelse som Soldater lagde Gaardene øde. Der til kom, at Stormændene efter Krigen begyndte at drive deres Ejendomme udelukkende ved Slaver, hvorfor de kunde sælge Kornet billigere end de mindre Jordbrugere, der anvendte lønnet Hjælp, naar de ikke selv besørgede alt Arbejdet. En anden Aarsag til Kornets Prisfald var, at Regeringen lod store Masser opkøbe paa Sicilien og

i Udlandet for at sælge det til den fattige Hovedstadsbefolkning for halv Pris; senere uddeltes det endogsaa gratis. Under disse Forhold foretrak mange Bønder at sælge deres Gaarde til Stormændene og selv flytte til Byen, hvor de uden at bestille synderligt kunde leve af Kornuddelingene og fornøje sig ved Fester og Lege, som stadig bleve hyppigere. Saaledes blev næsten al Jorden samlet under store Gaarde, der i meget lignede senere Tiders amerikanske Plantager. Paa Grund af de daarlige Redskaber fordredes vel flere Arbejdere, end man nu vilde behøve, men Slaverne kostede heller ikke meget at holde, thi de fik daarlig Føde. Om Natten indespærredes de i Bygninger, der lignede Fængsler, og ofte maatte de arbejde med Lænke om Benene. Ved den mindste Forseelse anvendtes barbariske Straffe.

Statsstyrelsen. Efter de store Erobringer befandt Roms Pengevæsen sig i en blomstrende Tilstand paa Grund af Skatterne, der strømmede ind fra de undertvungne Lande. Men Tiden viste, at disse Penge fik en daarlig Anvendelse, thi de tjente kun til at opelske et talrigt og udygtigt Proletariat, der intet gad bestille og blev meget farligt, fordi det udgjorde Flertallet i Folkeforsamlingen, som bl. a. valgte Embedsmændene. Alle Embeder vare vel ulønnede, men der var alligevel et stærkt Kapløb om at komme i Besiddelse af dem. Naar nemlig en Konsul fra-

traadte, fik han gerne en Provins at bestyre. Hvem der havde beklædt en anden høj Post i Rom, fik bagefter en tilsvarende Stilling i Provinserne, og her glemte de sjælden at benytte Lejligheden til at berige sig ved at udsuge Befolkningen paa det ubarmhertigste. Der opstod nu i Rom en Embedsadel af rige og mægtige Familier, som forstod at dele de bedste Bestillinger imellem sig og holde saadanne ude, som ikke hørte til Kredsen. En Tid holdt de godt sammen og skiftedes til at herske og skrabe til sig. For at saa mange som muligt i det mindste een Gang kunde komme til Fadet, undgik man at genvælge til det samme Embede, men alle maatte begynde med et lavere for efterhaanden at rykke op til de højere. Dygtighed og Retskaffenhed spurgtes der kun om, naar Staten var i ligefrem Fare.

Det kunde dog ikke undgaas, at der maatte fremstaa klartskuende og retsindige Mænd, der saa, hvorledes Embedsadelen satte sin egen Fordel over Statens, og som derfor søgte at indskrænke Senatets Magt til Bedste for Folkeforsamlingen. Dette lykkedes ogsaa. Folkeforsamlingen fik mere at sige, men Staten vandt intet derved, thi just nu søvnedes den velhavende, arbejdende og fornuftige Middelstand, som skulde have været Folkets Kerne, men desværre ikke mere fandtes eller var i hurtig og ustandselig Tilbagegang. Det Folkevælde, man tilstræbte, blev kun et Pøbelherredømme, og et saadant er i ingen Henseende at foretrække for selv det mest herske- og have-

syge Adelsvælde. Hvor uægte Mængdens Frisind var, viser sig maaske klarest, da der blev foreslaaet, at Befolkningen ude paa Landet og i Provinsbyerne ogsaa skulde have Borgerret, d. v. s. Ret til at møde i Folkeforsamlingen og stemme. Forslaget forkastedes med den Begrundelse, at saa vilde Landbefolkningen strømme til ved Kornuddelingerne og fortrænge de gamle Borgere fra deres Pladser i Teatrene og ved Legene.

For at komme frem ad Embedsvejen var det nødvendigt at have Venner i Senatet, som sad inde med Retten til at foreslaa Kandidaterne. Men det gjaldt ikke mindre om at staa sig godt med Folkeforsamlingen, der valgte. Denne lod sig lettest vinde ved Kornuddelinger, store Bæspisninger og Teaterforestillinger. Cæsar lod saaledes — rigtignok efter at han var kommen til Magten — Folket bispise ved 22,000 Borde rundt omkring i Byen. Hvert Sted laa to Fade med Vin, hvoraf enhver kunde tage efter Behag. Tilstrømningen var da ogsaa saa stor, at flere blev trykkede ihjel. Embedsansøgerne maatte i nogen Tid før Valget flittig omgaas Folket, vise sig venlige og nedladende og helst kende Navn paa saa mange som muligt. Man saa dem derfor færdes paa Torve og lignende Steder, hvor mange kom sammen. De vare kendelige paa en særegen hvid Toga (deraf deres Navn *candidati*, Hvidkapper) og den forbindtlige Maade, hvorpaa de gik og trykkede Folk i Haanden. Unge Mænd af Roms bedste Familier nedlod sig til dette Tig-

geri, og en ihærdig Ansøger krøb ikke blot i Paladset, men ogsaa paa Gaden.

Embedsadelen formaaede dog ikke i Længden at bevare Sammenholdet, men der opstod Partier iblandt dem, nemlig et aristokratisk, der holdt paa det gamle, og et demokratisk, der støttede sig til Folkeforsamlingen. Ærgerrige og voldsomme Mænd vilde ikke vente, til deres Tur kom, ikke nøjes med deres Del af Byttet og ikke give Slip paa Magten, naar de først fik den i Hænde. Ved Hjælp af Folkeforsamlingen kom de i Besiddelse af de saa meget eftertragtede Statholderposter, og efter Embedstidens Udløb holdt de sig ved Magten ved Hjælp af den Lejehær, de havde faaet til at dæmpe Uroligheder i deres Provins eller bekæmpe Fjender paa Grænsen. Naar der samtidig fremstod flere saadanne ærgerrige Mænd, kæmpede de om Magten, og i et Aarhundrede hjemsøges Rom af ødelæggende Borgerkrige, der til sidst ende med Republikkens Undergang og Indførelsen af det enevældige Kejserdømme.

Borgerkrigene.

Pompejus og Cæsar. Pompejus tilhørte en rig, men ikke adelig Familie. Han havde tidlig vist sig som en tapper Feltherre, der i sjælden

Grad bavde Lykken med sig. Da han nu ogsaa var ærgerrig, kom han let paa den Tanke at ville svinge sig op til Enehersker. Mængden vandt han ved sin Gavnildhed og de prægtige Lege, han gav, da han første Gang blev Konsul. De varede i femten Dage, og over tusinde vilde Dyr, mest Løver, optraadte. Sørøveriet havde paa denne Tid taget stærkt Overhaand i hele Middelhavet. Mange fornemme Folk bleve tagne til Fange og maatte betale høje Løsepenge for at slippe fri. Røverne slog sig sammen og dannede store Flaader, der overfaldt og plyndrede Søstæderne, og Rom truedes med Dyrtid og Hungersnød, fordi de opsnappede Kornskibene. I denne Nød vidste man ikke bedre end at lade Pompejus prøve, om han kunde gøre Ende paa dette Uvæsen, og han løste Opgaven hurtig og med Kraft. Han opsøgte Røverne i deres Smuthuller, fangede og dræbte mange Tusinde af dem og brændte deres Skibe. Nu kunde Handel og Samkvem atter foregaa trygt, og ingen Mand i Rom var saa yndet af de næringsdrivende som Pompejus. De betragtede ham som den bedste Ordenshaandhæver, Staten længe havde haft. Efter Sørøverkrigen blev han sendt til Asien, hvor indfødte Fyrster hvert Øjeblik rejste Folkene mod det romerske Aag. Ogsaa her havde han Lykken

med sig, idet han underlagde sig Lilleasien og Syrien lige til Euftrat. Han belejrede Jerusalem og skal have indtaget Staden en Sabbatsdag, da Jøderne ikke turde kæmpe. Ved et Besøg i Tempellet blev han højlig fortørnet og forarget over, at der ingen Gudebilleder fandtes.

Pompejus stod ved denne Tid paa sin Lykkes Højde. I Rom havde Rygtet travlt med at berette om hans Sejre, og Folket glædede sig over det mageløse Held, der fulgte dets Yndling; men Senatet var betænkeligt og spændt paa, hvorledes han vilde optræde, naar han vendte tilbage. Det var nemlig før hændet, at en sejrrig General havde ført sin Hær lige fra Fjendens Land og mod Rom for at opkaste sig til Enehersker. Vilde Pompejus nu gøre ligesaa? Ingen kunde vide det. Senatorerne aandede derfor lettere, da han efter at være landet i Italien straks opløste sin Hær, takkede Soldaterne for deres Tapperhed og lovede at drage Omsorg for, at hver af dem fik et Stykke Jord. Nu turde Senatet nok tilstaa ham en Triumf, og hans Indtog i Rom efter fem Aars Fraværelse var glimrende. Paa store Tavler læste man, at han havde indtaget tusinde Borge, erobret ni Hundrede Stæder og forøget Statens Indtægter med mange Millioner aarlig. Tre Hundrede Fanger af fyrstelig Æt gik i Silkedragter foran hans Vogn, der straaledede af Guld og Ædelstene. Selv foregav han at være iført Aleksanders Rustning. Folket jublede ham i Møde og kaldte kam den

Store, hvilket han syntes godt om. Kun Senatet forholdt sig køligt, og næppe var Triumfen forbi, før det nægtede at godkende hans Foranstaltninger i Asien og anvise Jord til hans Soldater. For silde angrede Pompejus, at han havde afskediget sin Hær. Han saa nu ingen anden Udvej til at besejre Senatet end for en Tid at forbinde sig med en anden ærgerrig Mand, der nærrede lignende Planer som han selv. Denne Mand var Cæsar.

Cæsar var nogle Aar yngre end Pompejus og et af de rigest begavede Mennesker, der nogen Sinde have levet: han var kundskabsrig, veltalende, tapper og dertil langt klogere end Pompejus. Han tilhørte en rig Familie af den Kreds, der plejede at beklæde de højeste Embeder. Han sparede ikke paa Lege for at gøre sig yndet af Folket og havde sin egen Fægteskole med talrige Gladiators, som optraadte i glimrende Rustninger; en enkelt Gang ikke mindre end 320 Par samtidig. Sligt kildrede Mængden, men var langt fra at fryde de gamle Senatorer, der godt vidste, at saadan en Bande ogsaa kunde bruges til andet end at more Folket, nemlig i de Gadekampe, som ofte fandt Sted ved Embedsvalg. Ved sin ødsle

Levevis paadrog Cæsar sig en Gæld paa mange Millioner, og da han engang skulde tiltræde et Embede i Spanien, blev han en Tid lang holdt tilbage af sine Kreditorer og slap først bort, da en god Ven gik i Kaution for ham. — Pompejus og Cæsar indgik nu en Overenskomst om, at de skulde hjælpe hinanden til at komme i Besiddelse af de højeste og mest indbringende Poster, og for at Venskabet kunde blive rigtig godt og varigt, giftede Pompejus sig med Cæsars Datter, Julia. Cæsar blev Konsul, og Aaret efter udnævntes han til Statholder i Gallien (Frankrig), hvilken Stilling han beklædte i ti Aar. Pompejus blev Konsul for anden Gang, hvorefter han fik Spanien at bestyre. Men i Stedet for at begive sig til sin Provins, som Loven bød, vedblev han at bo i Rom for bedre at kunne beherske Senatet og skade Cæsar, thi han mærkede snart, at denne vilde vokse ham over Hovedet, og Venskabet mellem dem kønedes hurtigt, især efter at Julia var død. I Gallien laa der et stort Arbejde for Cæsar. Hidtil havde kun den sydlige Del staaet under Rom, men Cæsar tog straks fat paa at undertvinge hele Landet lige til Rinen og Kanalen. Efter mange Kampe bleve de talrige Stammer besejrede, og et rigt Land lagt ind under Rom, samtidig med at en vid Mark aabnedes for romersk Kultur. Men for Cæsars Fremtidsplaner var det ikke af mindst Vigtighed, at han i disse Aar samlede og uddannede en Hær, der kunde hjælpe ham til Overherredømmet, naar

den Tid kom. I Rom vakte de store Landvindinger selvfølgelig Glæde, og Cæsars Ry tiltog stærkt. Kun Pompejus og Senatet vare urolige over hans voksende Magt og begyndte at tænke paa Midler til at styrte ham. Endelig sendte de Ordre til, at han skulde afskedige sin Hær, som nu efter Landets Erobring var unødvendig. Cæsar svarede, at dertil var han villig, naar Pompejus vilde gøre ligesaa med sin Hær i Spanien. Da Pompejus nægtede dette, besluttede Cæsar straks at gaa imod Rom, og med de berømte Ord: »Terningen er kastet (*jacta est alea*)!» overskred han Grænsefloden Rubico (49).

Pompejus havde i Øjeblikket Senatet paa sin Side, men manglede en Krigshær. Han havde vel ved en tidligere Lejlighed ladet de stolte Ord falde, at han, om det gjaldt, skulde stampe Legioner frem af Jorden; men nu foretrak han dog sammen med sine Venner at begive sig til Grækenland for der at samle en Hær. Cæsar kom saaledes i Besiddelse af Rom uden Kamp. Dernæst besluttede han først at gaa til Spanien for, som han sagde, at slaa en Hær uden Anfører. Senere vilde han gaa til Grækenland og slaa en Anfører uden Hær. Det første lykkedes fuldtud. Det sidste syntes ikke at skulle slaa til, thi Pompejus havde i Mellemtiden samlet en Hær, der var Cæsars langt overlegen, og hans Venner vare saa sikre paa Sejren, at de allerede aftalte, hvorledes Embederne i Rom skulde deles. Cæsar vandt dog ogsaa her en afgørende Sejr, og Pom-

pejus flygtede til Ægypten. Her stredes paa denne Tid to Søkende, Ptolomæus og Cleopatra, om Regeringen. Da Pompejus landede, besluttede Ptolomæus at lade ham dræbe for derved at erhverve sig Cæsars Yndest og maaske Bistand. Legemet blev liggende paa Stranden, indtil medlidende Venner brændte det, men Hovedet blev frembaaret for Cæsar, da denne kort efter indtraf til Landet. Han kunde ikke undgaa at blive bevæget ved Tanken om den menneskelige Storheds Usikkerhed og Mindet om deres fordums Venskab. Det stygge Mord kom ikke til at gavne Ptolomæus, men derimod forstod hans Søster saaledes at indtage Cæsar ved sin Skønhed, at han afgjorde Striden til hendes Fordel. I de nærmest paafølgende Aar lykkedes det ham at besejre den Modstand, der endnu paa forskellige Steder rejstes imod ham. I Asien gik det saa let, at han kunde sende Senatet den korte, men fyndige Melding: »Jeg kom, saa og vandt (*veni, vidi, vici*).«

Efter at være vendt tilbage til Rom lod Cæsar sig udnævne til Diktator for Livstid med Ret til at lade denne Magt gaa i Arv til sine Efterkommere. Han antog vel ikke Kongenavn, men viste dog paa flere Maader, at han vilde betragtes og æres som enevældig Hersker. Siddende paa en Trone af Guld modtog han Senatet uden at rejse sig, og ved højtidelige Lejligheder bar han ikke Konsulens sædvanlige hvide Toga med Purpurbræmmen, men derimod en rigtig Konge-

kaabe helt af Purpur. Overfor tidligere Modstandere viste han stor Mildhed. Hans Venner lønnes med rige Gaver, og Mængdens Forlystelsesyge tilfredsstilledes ved glimrende Fester. Hver af hans Soldater fik, da de hjemsendtes, en stor Pengegave, foruden at der tildeltes dem Jord rundt omkring i Provinserne. Ogsaa til Proletarerne i Rom uddeltes der Jord. Derved blev man i Stand til at nedsætte de stadige Kornuddelinger, og de nystiftede Kolonier bleve blandt Barbarerne Planteskoler for romersk Kultur. Stæderne i Provinserne fik et vidtgaaende Selvstyre, og man søgte at standse Udsugelserne. Senatets Magt indskrænkedes, saa det kun blev en raadgivende Forsamling, og samtidig optoges fra nu af dygtige Mænd fra Provinserne deri. Et Antal lærde Mænd bleve satte til at udarbejde et Kort over Riget, og en ny Beregning af Tiden (den juleske Kalender) indførtes, idet man gik over til det ægyptiske Solaar paa 365 Dage og 6 Timer (som Russerne endnu have) i Stedet for det tidligere Maaneaar paa 356 Dage.

Men Cæsar skulde ikke leve og se sine mange Planer udførte. Han tænkte paa at angribe Partherne, der boede i Asien Øst for Euxtrat. De sibyllinske Bøger, som man raadspurgte, erklærede, at Partherne kun kunde overvindes af en Konge, og derfor troede mange i Rom, at han vilde lade sig paasætte Diademet. Der fandtes dog endnu mange, for hvem de store Fædres Republik stod med en hellig Glans, og som ikke

roligt vilde finde sig i, at Cæsar antog Kongenavn. En Sammensværgelse stiftedes, i hvilken to Mænd ved Navn Cassius og Brutus vare de mest fremragende. Brutus var meget afholdt for sin Retsindighed, og Cæsar betragtede ham næsten som sin Søn. Men han var en af dem, som Republikkens Undergang havde smertet dybest. Heller ikke manglede der hemmelige Opfordringer til ham om at styrte Eneherskeren. Paa sin Embedsstol fandt han Indskrifter som: »Du sover, Brutus!« eller »Du er ikke den rette Brutus!« Alt dette bestemte ham til at træde op mod sin Velgører, og det blev besluttet, at Cæsar skulde falde den 15. Marts. Der fortælles, at en Spaamand havde advaret ham for denne Dag, men Cæsar, der aldrig frygtede Faren, begav sig alligevel til Senatet. Undervejs mødte han Spaamanden og udbrød: »Nu er da den 15. Marts kommen.« — »Men endnu ikke forbi«, svarede denne. De sammensvorne, der bar Dolke under deres Kapper, stillede sig i Senatet omkring hans Stol, medens en Mand traadte frem for at bede om Naade for sin landsforviste Broder. Da Cæsar afviste ham, greb Manden fat i hans Kappe. Dette var de sammensvornes aftalte Tegn til at styrte sig over ham med deres Dolke. I Begyndelsen værgede han sig, men da han saa Brutus blandt Angriberne, udbrød han: »Ogsaa du, min Søn!« hvorpaa han indhyllede sig i sin Kappe og faldt om, bedækket med Saar (44).

Antonius og Oktavian. Efter Cæsars Mord løb de sammensvorne omkring i Byen og fremviste de blodige Dolke i Haab om, at Folket skulde synes godt om deres Daad og rejse sig til Kamp for Friheden; men de bleve skuffede. Derimod var der en anden, som forstod at benytte det gunstige Øjeblik til egen Fordel. Denne Mand var Cæsars Medkonsul Antonius. Man vedblev nemlig endnu i lang Tid at vælge Konsuler, skønt de ingen som helst Indflydelse havde ved Siden af Eneherskeren. Antonius havde da heller ikke haft noget at sige i Cæsars Levetid, men nu gjorde han et kækt Forsøg paa at indtage hans Plads. Han bemægtigede sig Statskassen og Cæsars efterladte Formue, hvorved det blev ham let at købe Tilhængere. Cæsars Begravelse lod han fejre med stor Højtidelighed. Baaren opstilledes paa Torvet, og Antonius holdt Lig-talen. I veltalende Ord skildrede han den dodes Fortjenester og endte med at oplæse hans Testamente, hvori der stod, at hans Lysthaver ved Tiberen skulde skænkes Folket til offentlige Forlystelsessteder, og hver Mand skulde have en Sum Penge. Da han til Slutning fremviste Cæsars blodige Kappe, kendte Folkets Rørelse og Forbitrelse mod Morderne ingen Grænser. I en Fart stablede man Borde og Bænke op omkring Baaren og antændte derpaa det hele, saa det dannede et mægtigt Ligbaal, paa hvilket Kvinderne kastede deres Smykker og Soldaterne deres Sværd. Da Ilden var udbrændt, løb Mængden gennem Staden med

Fakler i Hænderne for at dræbe Morderne og stikke deres Huse i Brand. De havde imidlertid søgt Sikkerhed paa Borgen og forlod snart efter Byen. Men Antonius omgav sig med en stærk Livvagt, udstedte Love og kunde sætte alt igennem alene ved at sige, at saadan var det bestemt i Cæsars Papirer.

Saaledes stod Sagerne, da Cæsars Plejesøn, Oktavian, kom hjem fra Grækenland, hvor han havde studeret. Antonius modtog ham overmodigt og nægtede at udlevere hans Arv. Oktavian, der foruden stor Forstand var i Besiddelse af en mærkelig Evne til at beherske og forstille sig, lod, som om han fandt sig i Tilsidesættelsen. Han vandt Folket ved prægtige Lege og viste Senatet stor Ærbødighed. Dette blev hurtigt ked af Antonius's Herredømme, erklærede ham for Statens Fjende og satte Oktavian i Spidsen for Hæren. Han var dog klog nok til ikke at stole alt for fast paa Senatets Gunst, og efter først at have besejret Antonius foreslog han ham senere, at de skulde slaa sig sammen og dele Magten, ligesom Pompejus og Cæsar tidligere havde gjort, og saaledes skete det (43). Med deres forenede Hære gik de mod Rom for at udrydde deres fælles Modstandere og ved at plyndre de rige skaffe Penge til Krigen mod Cassius og Brutus, der vare i Færd med at samle Folk i Grækenland. 300 Senatorer og 2000 Rigmænd bleve proskriberede. Det vil sige, deres Navne offentliggjordes paa Proskriptionslister, og der udsattes en Pris af 10,000

Kr. paa hvert Hoved. Deres Ejendomme tilfaldt Staten. Den høje Belønning gjorde, at der ikke manglede Folk til at opsøge og forfølge de ulykkelige. De frygteligste Scener forefaldt. Ryggeløse Sønner forraadte deres Fædre, Hustruer deres Mænd, og Slaver deres Herrer; men der forekom ogsaa Eksempler paa rørende Troskab og Opoffelse, som da en Slave lod sig dræbe, iført sin Herres Klæder. Værst vare Antonius og hans onde Hustru, der ingen større Glæde kendte, end naar man bragte dem Hovedet af en gammel Uven.

Imidlertid havde Cassius og Brutus samlet en stor Hær i Grækenland, men da den afgørende Kamp stod, bleve de slaade og mistede dermed al Tro paa Republikkens Fremtid, hvorfor de begge dræbte sig. Sejrherrerne delte Riget saaledes, at Antonius fik de østlige og Oktavian de vestlige Lande at bestyre. I Lilleasien hengav Antonius sig til det vildeste Levned. I en By holdt han sit Indtog som Bakkus, medens Mænd og Kvinder omsværmede ham som Satyrer og Bakkantinder. Den ulykkelige Befolkning udsugedes paa det grusomste. Medens han opholdt sig her, lod han den ægyptiske Dronning Cleopatra indstævne til at møde og forsvare sig, fordi hun havde understøttet han Fjender. Hun kom sejllende op ad en Flod paa et forgyldt Fartøj med Aarer af Sølv og Sejl af Purpur. Selv laa hun i Bagstavnen som den af Havet opstigende Afroditte, medens Drengene, der forestillede Kærlighedsguder, tilviftede hende Kølighed. Hun havde

ikke forregnet sig. Antonius var taabelig nok til at lade sig narre og følge med til Ægypten, hvor han i den Grad glemte, han var en Romer, at han erklærede Cleopatra for sin retmæssige Hustru og lod hende raade for alt. Oktavian hørte med Tilfredshed om Antonius's Daarskaber, og da det endelig gik saa vidt, at han bortskænkede romerske Provinser til Cleopatras Børn, fandt Oktavian, at Tiden var kommen til at bryde med ham. Han fik let Senatet til at fratage ham Statholderskabet og erklære Cleopatra Krig. Antonius prøvede at mande sig op til kraftig Modstand. Han samlede en Hær i Vest Grækenland samt en stor Flaade, der skulde føre den over til Italien. Oktavian besatte Italiens Østkyst, og begge Modstandere iagttog i nogen Tid hinanden over Adriaterhavet. Endelig gav Oktavian sig til at overføre sin Hær til Grækenland. Derved mødtes Flaaderne ved Forbjerget Actium, og her stod den afgørende Kamp (31). Straks i Begyndelsen af Slaget flygtede Cleopatra med de ægyptiske Skibe, og da Antonius saa dette, fulgte han efter hende. Landhæren ventede i nogen Tid paa sin Anfører og gik saa uden Sværds slag over til Ægypten. Antonius tog Livet af sig. Cleopatra gjorde et forgæves Forsøg paa at bedære Oktavian. Men da hun fik at vide, at hun var bestemt til at pryde hans Indtog i Rom, dræbte ogsaa hun sig selv ved et Slangebid eller, som nogle sige, med en forgiftet Naal. Oktavian bemægtigede sig hendes umaadelige

Skatte, og Ægypten lagdes ind under Rom. Dermed vare alle Landene om Middelhavet samlede til eet Rige, og Republikken havde løst sin Opgave. Men nu vare ogsaa dens Dage talte, idet de uundgaelige Følger indtraadte, nemlig det militære Enevælde eller Kejserdømmet. Frihedens Dage vare forbi; men i Virkeligheden havde det jo aldrig været Frihed for mere end en lille Flok, en enkelt Samfundsklasse.

Kejserdømmet.

Augustus. Oktavian var klog nok til ikke at afskedige sin Hær, før han var sikker paa, at hverken Senatet eller nogen enkelt Mand kunde tage Magten fra ham. Han var ved denne Tid 34 Aar og styrede fra nu af Rom i 43 Aar. Denne lange Regeringstid benyttede han til at hefæste Enevælden og vænne Folket til denne Regeringsform, og det lykkedes ham saa godt, at ingen ved hans Død tænkte paa at vende tilbage til Republikken. Han gjorde aldrig noget Forsøg paa at blive kaldt Konge, men tog Lære af Cæsars Skæbne. Han elskede vistnok Magten, men brød sig ikke om dens ydre Kendetegn. Derimod lod han sig vælge til Rigsfeltherre (Imperator) for Livstid med Ret til at lade denne Værdighed gaa i Arv til sine Efterkommere. Han fik derved Eneraadighed over Hæren, men

han viste sig aldrig i Krigerdragt. Ligeledes lod han sig vælge til Konsul, Almuetribun og Ypperstepræst. Paa denne Maade forenede han i sin Person alle de øverste Embeder og kom følgende i Besiddelse af hele Magten. Alle de gamle

Embeder lod han nemlig bestaa, men de bleve kun Skygger og Navne uden Betydning. Heller ikke glemte han at

raadspørge Senatet ved alle vigtige Lejligheder, men nogen Forpligtelse til at følge dets Raad følte han ikke. Til sin egen Sikkerhed oprettede han

en Livvagt (Prætorianerne), som bestod længe og ofte senere fik Hovedindflydelsen ved Kejservalgene. Rom befandt sig vel under Enevælden. Man gav ham Hædersnavnet Augustus (den ærværdige), under hvilket

han er bleven bekendt i Historien. Janustemplet stod lukket i lange Tider. Kun paa Grænserne holdtes Hære, for at Barbarerne ikke skulde gøre Indfald i Riget. Provinserne delte han saaledes, at han selv raadede over dem ved Grænserne, særlig ved Rinen og Eufrat, men i de andre, der

vare rigere, lod han Senatet besætte Statholderposterne, kun vaagedes der strengt over, at Befolkningen ikke blev udsuget eller mishandlet saaledes som tidligere. Velstanden tog da ogsaa stærkt til overalt, og i de store Byer, der opstod i de nyligt erobrede Lande, særligt i Gallien, kunde Indbyggerne glæde sig ved et udstrakt Selvstyre. Da Provinserne saaledes fik større Selvstændighed, blev Rom ikke mere som før Staden, der raadede over alle de andre Landsdele, men det blev nu en almindelig Hovedstad, som ikke havde større Rettigheder end enhver anden By i Riget. Den antages i Kejsertiden at have haft over en Million Indbyggere.

Augustus gjorde alvorlige Forsøg paa at forbedre Sæderne i Rom ad Lovgivningens Vej, men det hjalp intet, og han høstede ingen Tak for sine Bestræbelser. Fraadseri og Lediggang med alle de Laster, som deraf følge, tog mere og mere Overhaand, og medens Provinserne paa alle Omraader vare i den glædeligste Fremgang, blev Hovedstaden mere og mere et Sted, hvor Fylder og Usædelighed herskede. I Henseende til Litteraturen var det en Blomstringstid, som man endog har kaldt Guldalderen.

Omtrent en Gang hvert tiende Aar frasagde Augustus sig alle sine Embeder, nedlagde Regeringen og sagde, at han ønskede at henleve Resten af sit Liv som Privatmand. Men Folket besvor ham hver Gang om at blive ved at regere, hvilket han da ogsaa altid gik ind paa. Dette

Komediespil bidrog heller ikke lidet til at forøge hans Magt. I sit huslige Liv var han ikke lykkelig. Han havde saaledes den Sorg, at alle de, som han havde bestemt til at følge sig, døde, før han selv. Da han laa paa sit yderste og mærkede, at Døden nærmede sig, bad han om et Spejl og lod sit Haar ordne. Derpaa blev hans Hof kaldt ind, og da de nu stod omkring hans Leje, sagde han: »Hvad synes I, har jeg ikke spillet Livets Drama vel!« Han fremsagde derpaa Slutningsordene af et græsk Skuespil, hvilke opfordrede til at klappe i Hænderne.

Augustus og hans Efterfølgere bar Familienavnet Cæsar, og derved kom Folket snart til at betragte det som Navnet paa deres Værdighed. Det er fra dette Ord, Benævnelsen Kejser stammer. Han døde i Aaret 14 efter Kristi Fødsel. Det var nemlig under hans Regering, at Guds Søn blev Menneske og vandrede her paa Jorden.

Fire Kejsere. Augustus's Stedsøn Tiberius var allerede henimod de tres, da han besteg Tronen. Han var af Natur mørk og tavs. Augustus havde aldrig kunnet lide ham, og Tiberius vidste godt, at han ogsaa var ilde lidt af Folket. Dette i Forbindelse med hans medfødte Mistænksomhed gjorde ham med Alderen mere og mere onskabsfuld. Ellers var han ikke nogen daarlig Regent, og navnlig var han meget sparsommelig. Sine sidste ti Aar henlevede han paa Øen Capri, hvor han havde bygget sig et mægtigt Slot. Hertil strømmede Skarer af Angivere, som altid kunde være sikre paa at blive hørte. Et uforsigtigt Ord om Kejseren, maaske udtalt i Spøg, var nok til at

skille et Menneske ved Livet. Angiveren fik en Belønning, og den dømtes Ejendom tilfaldt Kejseren. Hans Menneskehad blev rimeligvis til Vanvid, thi det gik til sidst saa vidt, at han daglig maatte se Blod og derfor lod de dømte bringe til Capri for at glæde sig ved deres Kvaler. Endelig var der en Høvding af Livvagten, der tog Livet af ham ved at kvæle ham i Sengen (37).

Det Kejservanvid, som saa mange af Augustus's Efterfølgere led af, var saa meget farligere, fordi de alligevel vedbleve at regere, indtil en voldsom Død efter kort eller lang Tids Eorløb befriede Undersaatterne for dem. Tiberius's Efterfølger Caligula var en af de værste. Efter at have bortødslet de store Skatte, hans Formand havde samlet, lod han en Mængde rige Folk myrde for at bemægtige sig deres Ejendomme. Om Romerne ytrede han engang, at han vilde ønske, alle deres Hoveder sad paa een Hals, for at han kunde afhugge dem med eet Hug. Han forlangte guddommelig Tilbedelse og optraadte snart som Herkules med Løvehud og Kølle, snart som en anden Gud. Til sin Yndlingshest lod han bygge et Palads, ligesom han til Ære for den gav Festmaaltider, hvortil Stadens fornemste Mænd indbødes. Endelig bleve nogle Officerer af hans Livvagt enige om at dræbe ham (41).

Da Soldaterne efter Mordet løb omkring i Slottets Sale, fandt de bag et Forhæng en gammel Mand, der stod og rystede af Skræk. Det var den myrdedes Farbroder, Claudius. Han havde hidtil gaaet og været Nar ved Hoffet, nu trak Soldaterne ham frem og tilbød at udraabe ham til Kejser, naar han vilde give hver af dem 200 Kr., hvilket han beredvilligt gik ind paa. Han var ikke ond og er egentlig kun bleven berygtet for sine slemme Koner, der begik allehaande Skændigheder, som han fik Skylden for. Da den første drev sin Frækhed saa vidt, at hun i hans Fraværelse giftede sig med en anden, lod han hende henrette.

Hans anden Hustru hed Agrippina. Hun vilde gerne, at hendes Søn Nero skulde være Kejser, og lod derfor sin Giftblanderske tillave en Ret Champignons for Claudius, hvorefter han døde (54).

Agrippina havde ventet, at naar hun lod Sønnen følge sin Lyst til Fornøjelser og alskens Udskjelser, vilde hun faa Lov til at regere alene, men Nero blev snart ked af hendes Formynderskab. Han lod derfor bygge et Skib, der var saaledes indrettet, at det kunde gaa i Stykker af sig selv. Derpaa indbød han sin Moder til en Sejlur en skøn, stjerneklar Nat. Han tog dog ikke selv med, og hans Folk udførte deres Hverv saa slet, at det lykkedes Agrippina at svømme i Land. Kort efter lod han hende dræbe. Nero havde længe ønsket at se en stor Ildløs, og han var maaske ikke helt uskyldig i en stor Ildebrand, der opstod i Rom og i seks Dage lagde to Trediedele af Byen i Aske. Udklædt som Skuespiller skal han fra Taget af sit Slot have betragtet Ildhavet, medens han fremsagde et Digt om Trojas Ødelæggelse. Ulykken førte dog det Gode med sig, at smukke Huse og brede Gader afløste de gamle Rønner og Krinkelkroge. Selv byggede Nero sig et prægtigt Slot, som man kaldte det gyldne Hus. For at dække de uhyre Omkostninger maatte han slaa slet Mynt og udsuge Provinserne. Da Rygter om, at han skulde være Brandstifteren, kom i Omløb, reddede han sig ved at vælte Skylden over paa de Kristne, hvorfor der udbrod en Forfølgelse mod disse. Den strakte sig vel ikke uden for Staden, men her rasede den ogsaa saa meget heftigere. De Kristne bleve hals-huggede, korsfæstede og kastede for vilde Dyr eller oversmurt med Tjære og tændte i Brand for at tjene som Fakler ved natlige Væddeløb i Kejserens Haver. Det var ved denne Lejlighed, at Apostlene Peter og Paulus led Martyrdøden. Om Peter fortæller Sagnet, at hans Vogtere hjalp ham til at flygte, men uden for Stadens Port mødte han Kristus. Peter spurgte ham:

»Herre, hvor gaar du hen?» — »Til Rom for at lade mig korsfæste«, svarede Frelseren. »Men du er jo korsfæstet een Gang«, indvendte Peter. Herren svarede: »Jeg saa dig flygte for Døden, derfor vil jeg nu lide den i dit Sted.« Da skammede Peter sig over, at han ikke havde villet dø for den Herre, der dog var død for ham. Han vendte derfor tilbage og blev nu korsfæstet.

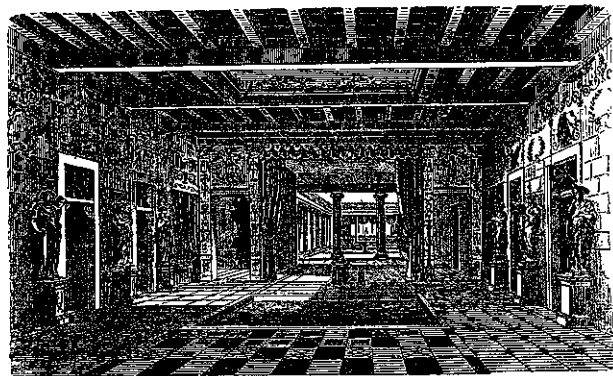
Neros Ærgerrighed gik ikke ud paa at vinde Berømmelse som Kriger og Statsmand, men som Sanger og Væddekor. Han indrettede et Teater i Kejser paladset og optraadte her som Skuespiller for sit Folk, medens ansatte Klappere sørgede for rigeligt Bifald. Under en Kunstrejse, som han foretog til Grækenland, optraadte han ved de olympiske Lege som Vognstyrer og blev tilkendt Prisen, skønt han faldt af Vognen under Løbet. Endelig høstede han dog Lønnen for sine Misgerninger, idet Hæren gjorde Oprør imod ham. En Tid tænkte han paa at nedlægge sin Værdighed og trøstede sig med, at en Kunstner som han kunde tjene sit Udkomme overalt. Men da han paa Flugten fra Rom var lige ved at blive indhentet af sine Forfølgere og ikke turde falde i deres Hænder, dræbte han sig selv (68). Hans sidste Ord vare: »Hvilken Kunstner Verden taber i mig!« — Intet viser tydeligere, hvor dybt Romerfolket var sunket, end at Nero var elsket af Mængden, som i lang Tid vedblev at ære hans Minde.

Med Hensyn til de fire Tyranners Misgerninger er dog at bemærke, at det fortrinsvis gik ud over Staden og særlig dens fornemste Familier. Provinserne led mindre derunder.

Kultur og Levevis.

Pompejis Ødelæggelse. Omtrent to Mile uden for Neapel hæver sig det ildsprudende Bjerg Vesuv. Ved Kejsertidens Begyndelse ansaa man det for udslukt, da der i flere Hundrede Aar hverken var mærket Røg eller Varme. Adskillige Smaakøbstæder laa ved Bjergets Fod, og frodige Vinhaver strakte sig langt op ad dets Sider. Da opskræmmedes Beboerne pludselig ved heftige Jordskælv, og kort efter, i Aaret 79 e. Kr., indtraf det voldsomme Udbrud, hvorved Pompeji og to andre Stæder fuldstændig begravedes af Lava og Aske. Udbrudet varede i flere Dage. De fleste Indbyggere reddede sig vel bort fra Byen med Penge, og hvad de nogenlunde let kunde føre med sig; men der var ogsaa mange, som ikke kunde bekvemme sig til at forlade Hus og Ejendnm og derfor fandt Døden. Først da Askelaget laa højt over alle Tage, hørte Udbrudet op. At grave Byen frem igen var umuligt, men da Bjerget atter faldt i Ro, plantede og byggede man som før op ad dets Sider, og nogle Aarhundreder efter huskede Folk næppe, hvor de ødelagte Byer havde ligget. Da hændte det i forrige Aarhundrede, at man ved at grave Brønd stødte paa Mursten, og dette gav Anledning til, at Regeringen lod de Udgravninger begynde, som endnu stadig fortsættes.

Pompeji var omgivet af Mure og Taarne. Gaderne vare brolagte med Lavablokke, i hvilke Hjulsporene endnu ses. Husene havde ingen Udsmykning til Gaden og kun faa Vinduesaabninger i nederste Etage. Glasruder vare nemlig meget sjældne og kostbare. Indretningen minder meget om den, vi endnu finde i Øster-

landene. Gennem Forstuen traadte man ind i Husets største og smukkeste Rum, som kaldtes Atrium. Her fandtes en firkantet Aabning i Taget, hvorigennem Lyset kom ned, og lige nedenunder en muret Fordybning til at optage Regnvandet. Væggene i Atriet vare malede, og i rige Huse stod Billedstøtter. Gulvet var belagt med farvede Sten, der dannede Mønstre (Mosaik). I Forstuen er det ofte Billedet af en Lænkehund med den

spøgende Underskrift: »Tag dig i Agt for Hunden (*cave canem*)!« Paa Dørtærskelen staar tit »Velkommen!« Værelserne omkring Atriet fik deres Lys fra dettes Tagaabning og havde derfor kun Tæpper for de brede Døraabninger. I Atrium stod et tempellignende Skab, hvori Forfædrenes Voksmasker gemtes, samt et Alter for Husguderne.

Gaarden var omgivet af en Søjlegang, og i Midten fandtes et lille Springvand eller et Blomsteranlæg. Omkring Gaarden laa Kvindernes Værelser, Køkken, Forraadskamre og Spiseværelser. Her færdedes og arbejdede Kvinderne og Slaverne. Det var Husets private Enemærker. Alle Værelserne med Undtagelse af Atriet vare meget smaa, og man holdt mest af at arbejde i fri Luft, særlig i Gaarden og Søjlegangen, der omgav den. Stuerne have ikke været saa overfyldte med Møbler som vore. Væggene ere altid dekorerede, ofte endogsaa særdeles smukt, især naar der tages Hensyn til, at Malerierne ere udførte af Haandværkere i en Provinsby.

Overalt findes talrige Vidnesbyrd om, hvor uventet Ødelæggelsen er kommen. I en Bagerovn stod endnu de forkullede Rester af Brødene. I Gladiatorskolen fandtes et halvt Hundrede Lig, hvoraf nogle i Lænker. Paa Murene ses Valgopraab, Kundgørelser om Teaterforestillinger, og Gadedrengenes Kradserier. Paa Væggen i en Skænkestue har Værten ført sit Regnskab. Overhovedet er det mærkværdigt, hvor nøje den kyn-

dige Besøger vil kunne sætte sig ind i Husenes Indretning og det Liv, der førtes i saadan en Provinsløbstad for atten Hundrede Aar siden.

Klædedragten bestod hos Romerne som hos Grækerne hovedsagelig af to Stykker, nemlig en ulden Kjortel (Tunika) og den hvide Kappe (Toga). Soldaterne ved Rinen lærte af Germanerne at bruge Benklæder, og det vakte Opsigt, da de første Gang viste sig i Rom med dette Klædningsstykke.

Fødemidler. Den gammelromerske Tarvelighed i Mad og Drikke vekslede for et Fraadseri med Drukkenskab, som først i den nyere Tid er overgaaet. Dette gjaldt dog kun om de fornemme. Smaa borgere og Slaver spiste bestandig den nationale Ærte- og Melgrød. Løg og Ræddiker til Grovbrød betragtedes af dem som Festkost. De store søgte at overgaa hverandre i, hvem der kunde tilvejebringe de sjældneste og kostbareste Lækkerier, som Østers fra Britannien, Kaal fra Asien og Frugter fra alle Himmelegne. Man kappedes ligefrem om, hvem der i de færreste Mundfulde kunde sætte den største Formue til Livs. Prisen i denne ædle Strid skal en Rigmand ved Navn Lukullus have vundet. Engang da Pompejus og en anden god Ven uventet besøgte ham, var han Mand for i en Fart at tilvejebringe en Middag, der kostede saadan noget som 27,000 Kr. i vore Penge. At Folk, der vare komne saa vidt i Fraadseri, brugte Brækmidler til at forny Appetitten, kan ikke undre. Det paafølgende Drikkegilde svarede til Maaltidet.

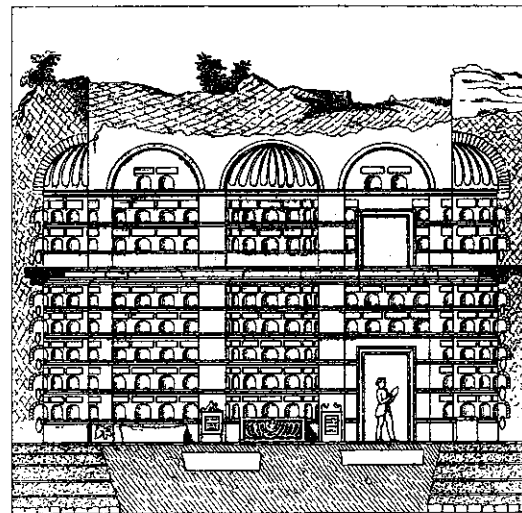
Familielivet. Børneundervisningen i Rom var omtrent som i Grækenland, dog dyrkedes Gymnastikken mindre. Det var en Højtid i Familien, naar Ynglingen

anlagde Mandstogaen og dermed optoges i de voksnes Kreds. Kvinderne nød større Agtelse i Rom end i Athen. De fik Skoleundervisning og levede ikke saa afsondrede som de græske. I den gode Tid satte de en Ære i at være dygtige til at spinde og væve. Augustus bar med særlig Forkærlighed de Kapper, som hans Hustru og Døtre havde lavet. Da Tilbagegangen tog Fart, kendtes det især paa de slette Familieferhold, og navnlig bleve Skilsmisser hyppige.

Begravelsesskikke. Naar en fornem Mand begravedes, saas i Følget en Del lejede Personer, der bar Voksmasker af hans Forfædre, som altsaa paa en Maade fulgte den afdøde til Graven. Toget standsede paa Torvet, hvor Ligtalen blev holdt, men selve Begravelsespladsen laa altid uden for Byen. Her lagdes Liget paa det oprejste Baal, og den nærmest beslægtede antændte det med bortvendt Ansigt. Naar Legemet var brændt, samledes Asken i en Urne. Ligbrænding og Jordfæstelse vare lige almindelige. De fornemme havde Familiebegravelser, der laa langs de store Landeveje, som i alle Retninger løb ud fra Rom. Til en saadan Begravelse hørte en Bygning, hvor Familie og Venner aarlig samledes paa Dødsdagen for at nyde et Maaltid og ofre. Dette var en Dyrkelse, man skyldte de afdøde, og disse vilde da som gode Aander (Mannes) omsvæve og beskytte deres fordums Hjem. Bygninger og Grav kunde være omgivne af en Have med et lille Hus, i hvilket Opsynsmanden over det hele boede. Hvor storartet et saadant Anlæg kunde være, skønne vi bl. a. af, at Kejser Hadrians Gravmindesmærke senere kunde bruges som Fæstning. Det staar den Dag i Dag og kaldes nu Engelsborg.

Romerne satte stor Pris paa en smuk Begravelse, men da kun rige Folk kunde faa Raad til at have Familiebegravelse, nøjedes simple Borgere og Slaver gerne med at lade deres Askekrugke indsætte i en

Urnehal (Kolumbarium). Det var en hvælvet Bygning, hvor Væggene indvendig vare forsynede med Nicher, i hvilke Urnerne sattes, hvorefter en Mindetavle indmuredes ovenover. En saadan Bygning kunde rumme over tusinde Urner, og Bekostningen ved et saadant Hvilested overgik ikke den simple Borgers Evne. I Regelen undlod han heller ikke at betale en Niche

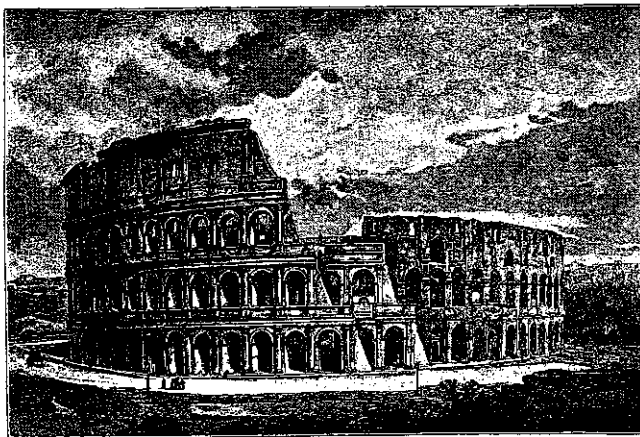

med Mindetavle for en afdød Slave. Men ellers var der talrige Begravelseskasser, baade for frie og Slaver, hvor man for et beskedent Bidrag kunde sikre sig en hæderlig Begravelse. Vi have endnu Lovene for en saadan Kasse, hvis Medlemmer have været Slaver. Foreningslivet var i det hele meget udviklet i Kejser-tiden og erstattede i mange Tilfælde Assurance, som Oldtiden ikke kendte.

Teater. De romerske Teatre vare større og pragtfuldere end de græske, men de havde en meget skadelig Indflydelse paa Folket. Romerne besad nemlig ikke Grækernes Sans for Digtning, men brød sig kun om at se Fægtere, Dyrekampe og Vædekørsel. Det havde længe tilbage i Tiden været Skik, at naar en Stormand begravedes, ofredes et Antal af hans Slaver, for at de kunde ledsage og tjene ham i den anden Verden. Senere gik man over til at lade dem kæmpe indbyrdes og dræbe hverandre, og disse Skuespil ved Begravelser behagede Romerne i den Grad, at de begyndte at lade Fægtere eller Gladiatører optræde ogsaa ved andre Lejligheder. Særlig blev det i Republikkens sidste Dage almindeligt, at de, der bejlede til Borgernes Gunst for at opnaa Embeder, foranstaltede storartede Kampe, hvortil Vælgerne havde gratis Adgang. Gladiatørerne oplærtes i Fægteskoler, og det var navnlig dødsdømte Forbrydere fra Provinserne samt Krigsfanger og særlig kraftige Slaver, som Bestyreren af en saadan Skole indkøbte til dette Brug. De fik en god Kost, men Øvelserne vare strenge, og de bleve selvfølgelig strengt bevogtede, for at de ikke skulde undvige. Ønskede nu en Stormand at give Lege for Folket, henvendte han sig til en saadan Fægteskole, hvor han lejede eller købte saa mange Gladiatører, som han behøvede. Efter at have tjent i et vist Antal Aar fik de Friheden, hvis de beholdt Livet saa længe.

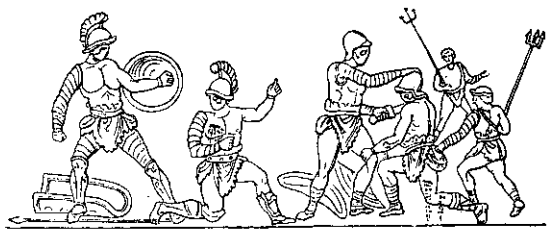
Gladiatorlegene afholdtes i de saakaldte Am-

fitatre. Det største, hvoraf der endnu staar mægtige Ruiner, hed Colosseum og kunde rumme 80,000 Tilskuere. Det var bygget i en Rundkreds. Kamppladsen (Arenaen), der var belagt med Sand, fandtes i Midten, medens Tilskuerpladsen hævede sig trappevis til alle Sider. Forestillingen begyndte med, at Gladiatørerne under Musik

marcherede Arenaen rundt parvis i et langt Tog, hvorefter de opstilledes to og to over for hinanden. Bevæbningen kunde være meget forskellig. I Regelen havde de Skinner paa Arme og Ben, Hjelm paa Hovedet og et Skjold, men Brystet var ubeskyttet. Man begyndte med en Skinkamp med sløve Vaaben, og først naar saavel de kæmpende som Tilskuerne vare komne i den rigtige

ophidsede Stemning, begyndte Kampen for Alvor. Naar en Fægter blev haardt saaret, holdt hans Modstander inde et Øjeblik, medens den saarede vendte sig mod Tilskuerne og ved at løfte Haanden i Vejret bad om Naade. Hvis han havde kæmpet tappert, og Tilskuerne vare ham venligt sindede, viftede de med Tørklæder til Tegn paa, at han skulde spares; men vendte de Tømmelfingeren nedad, var det Tegn for Modstanderen til at give ham Dødsstødet. Intet vidner mere om

Romernes Grusomhed og Foragt for Menneskeliv, end at de kunde finde Behag i slige Skuespil.

En ikke mindre raa Forlystelse var Dyrekampene, i hvilke vilde Dyr kæmpede med hinanden eller med Mennesker. Man gjorde sig utrolige Anstrengelser for at hidskaffe mange sjældne Dyr. I denne Henseende naaede Pompejus højest, idet han ved en Lejlighed lod 500 Løver, 18 Elefanter og 400 andre Dyr optræde. Cæsar var dog ikke langt fra at naa ham, og hans Dyr fremførtes i Sølvbure, hvis man ellers

kan tro Beretningen. Dyrekæmperne vare for en Del dømte Forbrydere. Under Neros Kristenfølgelse skulle Mennesker være blevne indsyede i Huder og saaledes sønderrevne. Det morede især Tilskuerne at se meget uensartede Dyr slupne løs paa hinanden, f. E. en Bjørn og et Næshorn.

Væddekørslerne foregik i Cirkuser, der vare kredsrunder Bygninger med Trappesæder til alle Sider. Banen i Midten var delt ved en Mur, omkring hvilken Løbene foregik. De smaa, lette Vogne havde to Hjul og vare forspændte med fire Heste. I Regelen kørte fire Spand ad Gangen. Store Selskaber af Rigmænd leverede Heste og Vogne. Hvert Selskab havde sin egen Farve, hvorpaa det kendtes, og hele Rom tog Del i Kappelstriden mellem dem. Ja, da henimod Rigets Slutning Barbarerne trængte ind over Grænserne, var Mængden i Rom langt mere optagen af Cirkusløbene end af de Jobsposter, der indløb udefra. I Rom og navnlig senere i Konstantinopel forenede Cirkuspartierne sig med de politiske, saa naar Kejseren holdt med de blaa, sluttede hans Modstandere sig til de grønne. Tilskuerne indgik Væddemaal, og efterhaanden som Løbene skred frem, steg Ophidselsen. De klappede og jublede, skreg og skændtes, saa Larmen kunde høres langt ud over Byens Grænser. Berømte Vognstyrere stilledes lige med sejrige Feltherrer. Caligula var saa sportsgal, at han tilbragte en stor Del af Tiden i de grønnes Stalde, ja plejede

at spise der. Farlige Vognstyrere og Heste i Modstandernes Lejr lod han forgive.

Romerne havde vel Skuespildigtere ligesom Grækerne, men langt fra saa dygtige, og hvad de skrev, var blot til Lyst. Noget alvorligt brød Romerne sig ikke om at se.

Kunst og Haandværk smeltede sammen i Rom ligesom i Grækenland. Foruden smukke

Vaser samt de udmærkede Mosaikker og Vægmalier, vi kende fra Pompeji, er det især Metalarbejder og Bygninger, der have modstaaet Tidens Tand og endnu vække Beundring.

Ved Mosaik forstod man i Oldtiden den Kunst at sammensætte forskelligt-farvede Smaaastene, Glas-

stykker og Stifter af Brændt Ler, saaledes at de dannede Tæppemønstre eller ligefremme Billeder, hvormed Gulve og Vægge smykkedes. Ofte gaves paa denne Maade berømte Malier. Smaastenen vare enten terning- eller stavformede og anbragtes paa et Underlag af Cement. Romerne anvendte især denne Prydelse til Gulve. I Middelalderen anbragte man den oftere paa Vægflader, hvor den bedre bevares. Hvor almindelige Mosaikgulve have været, kan man slutte af, at der i en lille Provinsby som Pompeji foruden talrige

af simplere Art findes et stort Antal, der ere fint og kunstnerisk udførte.

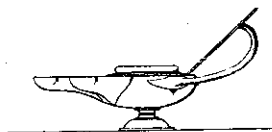
Af Metalarbejde er endnu meget bevaret, men mange fortrinlige Ting ere naturligvis blevne indsmeltede. Under Republikken var Riget fattigt paa ædle Metaller. Et carthagisk Gesandtskab, der havde været i Rom, kunde saaledes fortælle hjemme, at ved alle Maaltider, hvortil de bleve

indbudne, mødte de stadig det samme Sølv-tøj, som alt-saa gik paa Omgang mellem Familierne. I Kejsertiden, da Rovet fra de erobrede Lande tillige med Udbyttet af Spaniens Sølvminer samledes i Rom, blev Forholdet anderledes. Vi høre da om Sølvfæde paa flere Hundrede Punds Vægt. Kvinderne i Syden have altid elsket prunkende Smykker, og Mændene bar talrige Ringe paa Fingrene. Store Fund af Naale, Ringe og Sølvkar vidne da

ogsaa om, hvilken Luksus der udfoldedes i Kejser-tiden, og hvor dygtige de romerske Guldsmede dengang have været.

En ikke mindre høj Plads indtage Bronzearbej-der som Springvandsfigurer, Lamper og Trefødder. Romerne nærede en særlig Forkærlighed for kunstnerisk udsmykkede Springvand, og fra Pompeji kendes en Mængde Figurer, der have været anbragte omkring i Gaardene. De glemte heller aldrig at lade en Vandhane ende med et Dyr-hoved — Simple Lamper forfærdigedes af Ler. Da de ikke havde Glas, osede de stærkt, hvil-

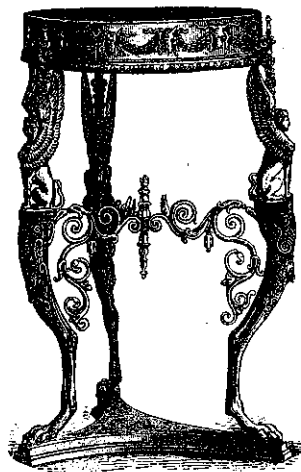
ket til Dels forklarer den udstrakte Anvendelse af Røgelse, og de maatte ikke gerne brænde højt, hvorfor man ofte anbragte flere Væger i

samme Lampe. Stuelamperne vare af Bronze, og da Bordene vare lave, anbragtes de tit paa en høj Fod eller Stage (Kandelaber). Var denne høj nok til at stilles paa Gulvet, kunde den af-give en smuk Prydelse i et Værelse.

Trefoden hørte oprindeligt hjemme i Temp-lerne. De opstilledes til Pryd og vare ofte Gaver fra saadanne, som skyldte Guderne Tak, men senere bleve de paa Grund af deres Form ogsaa en yndet Prydelse i Husene, hvor de kunde tjene som Varmebækken, Røgelsekar eller Under-lag for en mindre Bordplade.

Romerne havde langt bedre Raad end Græ-

kerne til at bygge store Templer, Paladser, Bade, Broer og Vandledninger. Bygningskunsten er da ogsaa det eneste, i hvilket de kunne siges at have overgaaet deres Læremestere. Det er især ved Anvendelsen af Hvælving og Kuppel, at de have naaet store Resultater. Rigelig Vandfor-syning var noget, man i romerske Byer satte den største Pris paa, og derfor hidlede ofte Vandet fra Bjerge, der laa mange Mile borte. Hvor Skråningen var jævn, gik det let at lede Vandet, men skulde man over en Dal, blev det nødvendigt at an-lægge Vandrenden paa høje Buer, der bares af svære Murpiller. Betydelige Levninger af saadanne romerske Vandledninger findes endnu i Italien, Frankrig og Spanien.

Soldaterliv. I den første Kejsertid holdt Rom kun Hære ved Grænserne. Saadanne Vagter fandtes ved Eufrat, Donau, Rinen og Englands Nordgrænse. Hæren inddeltes i Legioner paa 6000 Mand. Soldaterne vare lejede og tjente i 20 til 25 Aar. De fik en høj Løn, og ved Afskedigelsen fik de enten udbetalt en Penge-sum, eller ogsaa anvistes der dem et Stykke Jord, hvor

de kunde bosætte sig. De vare derfor ret velstillede, og mange havde Raad til at holde en Slave som Oppasser. Tjenesten var streng, og Underofficererne brugte slittig Stokken. Om Sommeren samledes Soldaterne fra flere Lejre til større Fællesøvelser. De svært-bevæbnedes Udrustning bestod af en Læderkøllert med Metalplader, der beskyttede Brystet. Om Livet havde de et bredt Bælte og neden for dette et Slags Skørt af Læderstrimler. Endelig Skjold, Hjelm og Benskiner. De sidste afskaffedes dog senere, fordi de hindrede Gangen, og Soldaterne ikke holdt af dem. Vaabnene vare Spyd og Sværd.

Soldaterne byggede Husene i Lejren og fabrikerede selv Stenene dertil. De omgav Lejren med Mure og Taarne, saa den blev en stærk Fæstning. De gravede Kanaler mellem de store Floder, byggede Broer og anlagde gode Landeveje. I selve Fæstningen maatte kun bo Soldater; men ved Siden af opstod gerne en større By med handlende, Haandværkere og Værts-huse. De levede af Soldaterne og beskyttedes af Lejren. I Fredstider udviklede sig herfra et livligt Handelsamkvem med de overfor boende Barbarer, og romerske Varer fandt omkring til de fjerneste Egne. Saadanne Boder ved Siden af Lejren kaldte Soldaterne Knejper, og her tilbragte de en stor Del af deres Fritid. Den lange Tjenestetid paa eet Sted sammen med den gode Løn tillod dem at gifte sig, og mange Soldater havde Hustru og Børn boende i Handelspladsen. Naar han saa engang fik sin Afsked og som Veteran tog fast Bolig hos Familien, vare Sønerne maaske voksne og kunde indtage hans Plads i Lejren, thi de fleste Sønner af Soldater arvede Faderens Haandtering, og paa denne Maade fornyede Hæren stadig sig selv.

Provinserne. Den første Halvdel af Kejser-tidens fem Aarhundreder var en Fremgangstid

for Provinserne. Disse vare mest Lande, hvor Folkene tidligere havde levet i stadige, indbyrdes Fejder, men nu bragte den lange Fred et hidtil ukendt Opsving i alle Næringsveje. Fra Italien foregik en Udvandring til Provinserne, som kan sammenlignes med den Folkestrøm, der i vore Dage gaar fra Europa til Amerika. Udvandrerne smeltede hurtig sammen med de indfødte. De medbragte romersk Civilisation, og de barbariske Folk viste sig i Regelen meget lærvillige. Latin blev de dannedes Fællessprog overalt i Vesten ligesom Græsk i Østen. I Spanien kastede Romerne sig især over Minerne, som de drev med stort Udbytte. Værkerne ved Carthagerne skulle saaledes i den bedste Tid have beskæftiget 40,000 Arbejdere. Det største Opsving tog dog Gallien. Her opstod en Mængde blomstrende Stæder langs Rhone og Rinen. Hver af de større Byer var Midtpunktet i et Distrikt, sammen med hvilket den havde en Landdag, som bestyrede de stedlige Regeringsanliggender. Lyon gik i Spidsen. Her boede Kejser Augustus i tre Aar, og Købmænd fra Østerlandene nedsatte sig og grundede de Silkevæverier, som endnu ere Byens Hovednæringsvej. Raastoffet kom fra Orienten. Ligeledes blev Lyon et Midtpunkt for Vinhandelen, og franske Vine bleve snart mere ansete end de italienske. I Nordfrankrig bleve Reims og Trier folkerige Stæder. Ruinerne vise, at Romerne her i det koldere Klima maatte indrette deres Boliger anderledes end i Italien. I England, som allerede

Cæsar havde betraadt, og som senere fuldstændig erobrede, var London en vigtig Handelsby. Romernes Herredømme naaede dog aldrig længere end til den skotske Grænse, og der holdtes altid mange Soldater i Landet til Værn mod de krigerske Naboeer mod Nord. Herom minder endnu Endelsen »chester« i en Mængde Bynavne (af det latinske *castrum*, som betyder Borg). Bjergværkerne dreves ivrigt, og der udførtes en Del Korn, som sejledes op ad Rinen for at spises i de romerske Fæstninger langs denne Flod.

Oplysning og Videnskab. Den Begyndelse til en Naturvidenskab, som var gjort i Østerlandene, førtes et godt Stykke længere frem af Grækerne og Romerne; men alligevel vidste de meget lidt i Forhold til, hvad Menneskene nu vide. Det var saaledes en lille Del af Jorden, man kendte; egentlig kun Landene omkring Middelhavet. Jorden tænkte de sig som en rund Skive, der var omflydt af Oceanet. Alle fjerne Lande vare fulde af Hemmeligheder og Undere, men naar søfarende og Købmænd begyndte at besøge dem, forsvandt saadan noget. Aleksanders Tog gennem hidtil ukendte Egne belærte Grækerne om meget, de ikke før havde vidst, og Romernes Tog til Carthago under den første puniske Krig ihjelslog Fablerne om, at Afrika var beboet af Uhyrer, Mennesker uden Hoved og Slinger saa store, at de kunde standse Krigshære. Blandt de uoplyste holdt Troen paa Relikvier sig omtrent lige saa længe

som Hedenskabet. Et Sted foreviste man det Værktøj, hvormed den trojanske Hest blev lavet, et andet Sted gemte man Akilles's Spyd. Alle Odysseus's Eventyr betragtedes af Mængden som historisk Sandhed, og Filosofferne vovede i Regelen ikke at udtale deres Tvivl. I denne Naturvidenskabernes Barndomstid antog man, at Gas og andre giftige Luftarter vare onde Aander, og Ravet maatte være besjælet, siden det kunde trække andre Legemer.

Grækeren Aristoteles var Oldtidens største Naturforsker. Han lærte, at alt her paa Jorden er sammensat af de fire Elementer: Ild, Vand, Luft og Jord; men Himmelummet er opfyldt af Æteren. Han undersøgte Planter og Dyr, saa vidt han formaaede, men han beskæftigede sig ogsaa med Læren om det gode (Etikken) og den bedste Ordning af Staten.

I intet Fag drev Oldtiden det saa vidt som i Matematikken. I denne Videnskab samt i Naturlæren har især Arkimedes fra Sicilien vundet et stort Navn. Han bestemte Forholdet mellem Cirkelns Gennemsnit og Omkreds som 7 : 22. Ligeledes udfandt han, at Kuglens Kubikindhold er $\frac{2}{3}$ af den omskrevne Cylinders, hvilken Opdagelse forårsagede ham saa stor Glæde, at han lod Beviset indridse paa sin Gravsten. Berømtest er han dog bleven ved sine Opdagelser i Naturlæren. Vandsneglen skyldes ham, og han fandt Lovene for Vægt- og Løftestangen. Det sidste gav Anledning til, at han ytrede: »Giv mig et fast Punkt, og jeg vil løfte Jorden!« Lige-

ledes fandt han Lovene for Legemernes Vægtfylde. Kongen i Syrakus havde ladet sin Guldsmed lave en Krone, men fik Mistanke om, at Guldet var forfalsket, og bad derfor Arkimedes at bevise dette. Medens han gik og tænkte over denne Opgave, vilde han en Dag tage sig et Bad, og da han nu laa i Karret og mærkede Vandets bærende Evne, gik det pludselig op for ham, at man kan bestemme Legemers Vægtfylde og dermed ogsaa Metalleres Forfalskning ved at veje dem i Vand. I sin overstrømmende Glæde sprang han op af Karret og løb til sit Hjem, idet han fornøjet tilraabte de forbigaaende: »*Heureka* (Jeg har fundet det)!«

Samtiden troede Arkimedes i Stand til alt, og man fortalte senere, at da hans Fædrenestad Syrakus i den anden puniske Krig blev belejret af Romerne, opfandt han en Mængde Indretninger til at værges Staden: Kastemaskiner, som udslynkede store Stene mod Fjenden; Jernkløer, der ræktes ned over Stadsmuren og løftede Skibe og Belejringstaarne i Vejret; ja Brændglas, hvormed han i lang Afstand stak Ild i den romerske Flaade. Den romerske Feltherre nærede saa stor Agtelse for Arkimedes, at han ved Byens Indtagelse gav Ordre til, at ingen maatte tilføje ham noget ondt. Men da Soldaterne plyndrede Byen, var der ogsaa en, der kom ind til Arkimedes, som sad paa Gulvet og tegnede Figurer i Sandet: »Ødelæg ikke mine Cirkler!« raabte han den indtrædende i Møde; men Soldaten, der ikke

vidste, hvem han havde for sig, huggede ham ned (212). Der hengik næsten to Tusinde Aar, inden hans Lige fødtes.

Kristendommen.

Tidens Fylde. De mere oplyste i Rom og Grækenland vare for længe siden ophørte med at tro paa, at de gamle, hellige Sagn kunde være bogstavelig Sandhed, og naar de alligevel holdt dem i Ære, var det mest, fordi Digtere og Kunstnere stadig vedbleve at finde Stoffet til deres bedste Frembringelser i dem. Men Trangen til at tro var ingenlunde formindsket. Det viste sig i Indførelsen af en Mængde fremmede, især østerlandske Guder, som fandt talrige og ivrige Dyrkere. Og Romerstaten var fordragelig. Den taalte de fremmede Religioners Indtrængen, naar blot ikke deres Tilhængere alt for aabenlyst fornægtede eller fornærmede de gamle Guder, saa at disses Vrede kunde befrygtes. Kristendommen fandt derfor ved sin Fremkomst mange søgende Mennesker, der længtes efter noget nyt og bedre og vare villige til at modtage dens Sandheder, saa snart de bleve forkyndte. Oprettelsen af det romerske Verdensrige gavnede den ogsaa meget. Saa længe de talrige Landegrænser skilte Folkene ad, var en Udlandning omtrent det samme som

en Fjende. Dette blev nu for en stor Del anderledes. Rejser bleve langt hyppigere, fordi de vare mindre farlige. Men dermed fulgte en livligere Udveksling af Tanker og livligere Handelsforbindelse. Folkeslagene saa, at de kunde høste Nytte og Belæring af hverandre, og kom derved til at betragte hverandre med mildere Øjne. Endelig var det ogsaa af stor Betydning, at det græske Sprog — Evangeliernes og de første Forkynderes Sprog — paa denne Tid forstodes af alle dannede Middelhavet rundt. Dette gunstige Tidspunkt i Historien, som den alvise Gud i Aarhundreder havde forudset og forberedt, kalde vi Tidens Fylde.

Forfølgelserne. Sine første Tilhængere i Rom vandt Kristendommen mellem den Flok Jøder, som fandtes i denne Stad ligesom i de fleste af Datidens større Byer. Da Paulus kom til Rom for at dømmes, var der allerede en Menighed, og den er rimeligvis vokset betydelig i de to Aar, han skønt Fange prædikede Evangeliet. Om Roms Brand gav Anledning til Neros Kristenforfølgelse, er usikkert, men vi vide, at Jøderne vare ilde lidte, og de Kristne, der sædvanlig antoges for at være en jødisk Sekt, som Følge deraf ogsaa. Man sagde, at de hverken havde Altere eller Gudebilleder, men vare hemmelige Fritænkere, der slet ikke troede paa nogen Gud. Man kaldte dem Menneskefjender, fordi de ventede alle Tings Undergang, og man frygtede, at

deres haardnakkede Vægning ved at overvære Skuespillene og ofre til Guderne skulde nedkalde disses Straf over Folk og Land. Kejserne kunde derfor længe være sikre paa Mængdens Bifald, naar de forfulgte de Kristne, og Forfølgelser udbrød atter og atter med Aars Mellemlum og opførte først, da der kom en kristen Kejser paa Tronen. De have dog aldrig haft saa stort et Omfang, som Katolikkerne senere fortalte, da de begyndte at tilbøde Martyrerne som Helgene.

Den kristelige Kultur. Martyrernes Blod blev Kirkens Udsæd. Trods Forfølgelser bredte Kristendommen sig mere og mere, og i de lange Tider, der hengik mellem Forfølgelserne, lagdes der ikke den nye Lære store Hindringer i Vejen. Mange alvorlige og søgende Hedninger fandt i Kristendommen den Sjælefred, som den gamle Tro ikke havde kunnet give. De lærte at betragte Døden som Indgangen til et bedre Liv, og de saa, hvor højt de Kristnes Levevis i Regelen stod over Hedningernes. Kristus havde sagt, at Verden skulde kende hans Disciple paa, at de havde indbyrdes Kærlighed, og Hedningerne kunde ikke undgaa at lægge Mærke til de Kristnes Omsorg for fattige, syge og svage, der saa langt overgik alt, hvad man tidligere havde kendt af Godgørenhed. Ligeledes var det let at se, at de Kristnes Familieliv stod højt over de elendige huslige Forhold, der saa ofte herskede hos Hedningerne. Børneudsættelser taaltes ikke blandt de

Kristne. Kirken drog særlig Omsorg for faderløse og Enker. Blandt Hedningerne havde Husesets Slavinder ofte været at betragte som Mandens Medhustru. Hvis en Kristen gjorde sig skyldig i dette Forhold, blev han udelukket af Menigheden ligesom for anden ægteskabelig Utroskab. De Kristne fordømte Selvmord paa det stærkeste, medens Hedningerne ansaa det for fuldtud forforsvarligt. Men der var maaske intet Punkt, hvor Modsætningen viste sig stærkere end i Forholdet til Slaverne. Ganske vist gjorde Kirken ikke Fordring paa, at Slaverne skulde gives fri. De Kristne betragtede Slaveriet som en nødvendig Samfundsordning, der ikke kunde ændres. Der maatte være Slaver og frie, som der var fattige og rige, og de Kristne holdt selv Slaver, men i Behandlingen af dem skete der stor Forandring. Medens Hedningerne betragtede Slaven som et Arbejdsredskab, saa de Kristne i ham et Medmenneske, der i Menighedens Forsamling kunde sidde ved Siden af sin Herre, og hvis Sjæl var Gud lige saa dyrebar som den frie Mands. Kirken foreskrev strenge Straffe for den, der mishandlede sine Slaver. Mange hedenske Templer vare Fristeder, saa at den, der flygtede ind i dem, ikke maatte føres bort med Magt. Denne Asylret overførtes nu paa de kristne Kirker, saa at en forfulgt Slave, som flygtede ind i Guds Hus, ikke udleveredes, før hans Herre havde svoret paa Evangeliebogen, at han vilde tilgive ham.

Som Kirken fra første Færd af tog sig af

Slaverne, saaledes hændte det ofte senere, da Bisperne bleve de mægtigste Mænd i Riget, at de benyttede deres Magt til at beskytte de svage og forfulgte mod Overgreb. Da saaledes Kejser Theodosius den Store af Hævnlyst havde ladet flere Tusinde uskyldige Mennesker nedhugge i en græsk By, mødte Biskop Ambrosius af Majland ham i Kirkedøren og forbød ham Adgang til Guds Hus og Sakramentets Nydelse, indtil han havde gjort Bod ved i Menighedens Overværelse at bekende sin Synd og bede om Tilgivelse, og Kejseren faldt til Føje.

Maadehold og Flid vare kristelige Dyder. Medens Hedningerne foragtede Arbejdet, holdt de Kristne det i Ære. Apostlene vare jo Arbejdere, og blandt de Kristne kom det snart til at hedde: »Hav stadig et eller andet Arbejde for, at Djævelen altid kan træffe dig beskæftiget.« — Det var ogsaa de Kristne, der først ordnede Fattigforsørgelsen og Sygeplejen. Man havde vel nok i den hedenske Tid haft Kornuddelinger, men de kunde daarligt kaldes Fattigforsørgelse, eftersom de mere vare fremgaaede af Frygt for de fattige end af Menneskekærlighed. Men aldrig viste den kristne Barmhjertighed sig skønnere, end naar der rasede Pestsygdomme, hvilket ofte skete. Medens Hedningerne plyndrede de døde og derpaa flygtede for at undgaa Smitten, ja lod Lig af deres nærmeste henligge ubegravede, tog de Kristne sig ikke blot af deres egne syge og døde, men sørgede ogsaa for Hedninger, saa vidt

det var dem muligt. — At løskøbe Fanger var en Kærlighedsgerning, som der særlig mod Slutningen af Kejsertiden gaves rig Lejlighed til. Vi have før hørt, hvorledes Krigsfanger, der ikke kunde løskøbe sig, bleve Slaver. Med disse Stakler nærrede Kirken den største Medfølelse og anvendte store Summer for at befri saa mange som muligt. I en gammel Kirkebøn læse vi følgende Ord: »Tænk, Herre, paa de troende, der sukke i Lænker, og und dem atter at se deres Fædreland!« Biskoppen af Toulouse havde kun Glaskar til Brug ved Nadveren. Alt Guld og Sølv var gaaet med til at løskøbe Fanger.

For Opgaver som Fattigforsørgelse og Sygepleje blev Kirken saaledes en kærlig og opofrende Moder. Den underholdt og ledede disse Indretninger, saa længe de vare i deres Barndom, og naar den Tid kom, da de havde vundet almindelig Anerkendelse, overlod den dem til Statens Omsorg for at tage fat paa nye Opgaver, som trængte til Tro og opofrende Pleje. Kristendommen er derved bleven den stærkeste Kulturmagt. Til nogle Tider har den forstaaet denne jordiske Side af dens Opgave bedre end til andre; men hver Gang Kristendommen i de følgende Aarhundreder har haft stærk Magt over Sindene, er den gaaet i Spidsen for Kultur og Fremskridt, og den vil heller ikke i Fremtiden mangle Opgaver at arbejde paa i Kulturens Tjeneste.

Constantin den Store og Statskirken. Con-

stantin begyndte som Statholder i Gallien. Hans Fader, der havde indtaget samme Stilling, var Soldyrker og beskyttede de Kristne i sin Provins paa en Tid, da de andre Steder bleve haardt forfulgte. Constantin var ogsaa en Ven af de Kristne. Han anede, at denne Religion havde Fremtiden for sig, og han syntes bedre om de Kristnes Tilbedelse af een Gud end om Hedningernes Fleguderier. Der var paa denne Tid fire Kejsere, som strede om Herredømmet. Da Constantin førte sin Hær mod Rom, bad han Kristus være hans Kampfælle, og senere paastod han, at som Svar paa sin Bøn havde han Aftenen før Slaget set et Ildkors paa Himlen, omgivet af Ordene: »Ved dette skal du sejre«. Den følgende Dag overvandt han sin Modstander, der omkom. Sin Taknemmelighed mod Kristus viste han ved at bygge flere Kirker i Rom og gøre Kristendommen ligeberettiget med Hedenskabet. Dette hindrede ham dog ikke i at holde Takkefest paa hedensk Vis og ofre en Mængde Fanger paa Arenaen i Trier, hvor han boede.

Det var kun i Vesten, at Constantin havde vundet Magten, men han tragtede højere, og i et Slag ved Adrianopel 323 overvandt han sin sidste Modstander, hvorved han blev Enekejser. Et Aars Tid efter lod han ham dræbe, skønt de vare Svogre, og Constantin havde lovet sin Søster at spare ham.

Sin Interesse for Kristendommen viste Constantin ved i alle Maader at stille den nye Reli-

gion paa lige Trin med den gamle. Kirkerne fik saaledes Skattefrihed og Asylret. Men nogen troende Kristen blev han ikke, og han vedblev længe som Ypperstepræst at forestaa hedenske Offerhandlinger. Det var verdslig Klogskab, der fik ham til at handle, som han gjorde. Han ønskede at lede de ærgerriges Opnærksomhed fra Staten til Kirken. Det skulde blive fordelagtigere at være en fornem gejstlig end en heldig Hærfører, og Følgen blev ogsaa, at der inden lang Tid opstod en ivrig Kappelstrid om de høje gejstlige Embeder. Constantin holdt af at overvære kristelige Forsamlinger, og kristne Biskopper hørte andægtig til, naar den udøbte Kejser udviklede sine Meninger om Kirkens Ordning. Under de kirkelige Stridigheder, som snart meldte sig, sejrede selvfølgelig det Parti, som Kejseren holdt med. I Rom varede det dog længe, inden de fornemme Senatorfamilier sluttede sig til Kristendommen, og denne By med dens talrige Temppler og mangfoldige andre Minder om Hedenskabet og Stadens fælles Glanstid vedblev længe at være den gamle Tros faste Borg. Da Constantin besøgte Staden, fik han mange Beviser paa, at den indflydelsesrige Del af Befolkningen misbilligede hans Stilling til den nye Lære og afskyede hans Forbrydelser. Han havde nemlig ladet sin Søn dræbe og sin Hustru kvæle i Badet. Ligeledes saa Romerne skævt til den østerlandske Luksus, han udfoldede, naar han fremtraadte i en perlestukken Skarlagenskjortel og med Diadem

paa Hovedet. Constantin indsaa, at Rom ikke var skikket til at være Hovedstaden i det Fremtidsrige, hvor han tænkte sig, at Enevælden og Kristendommen skulde herske i Forening. Han valgte derfor at bo i Bysanz, der ligger paa Grænsen mellem to Have og to Verdensdele, og som senere fik Navn efter ham. I Stedet for hedenske Temppler byggedes her pragtfulde Kirker, hvortil Søjler og andet Materiale hentedes rundt omkring fra de gamle Temppler. I Stedet for Cirkuser med deres Gladiatorkampe traadte her Rendebaner (Hippodromer). Sine fleste Indbyggere fik Byen selvfølgelig fra Rigets østlige Provinser, og Sproget blev derfor det græske. Fra nu af gaar det rask fremad med Kristendommens Udbredelse. Kejserens Gunst lokkede mange til at lade sig døbe, men det var ikke altid de bedste Tilhængere, der vandtes ad denne Vej. Da Constantin følte Døden nærme sig, lod ogsaa han sig døbe (337). Han havde nemlig som saa mange andre paa den Tid ønsket at udsætte den hellige Handling til det sidste Øjeblik for at kunne indgaa fuldstændig ren til det evige Liv. Dommen over ham har lydt meget forskelligt, idet de Kristne have rost ham, og Hedningerne lastet ham.

Ved Constantins Hjælp vandt Kristendommen en afgørende Sejr over Hedenskabet, og de Kristne fik i Fremtiden Fred og gode Dage. Men disse Fordele vare dyrt købte. Kirken maatte fra nu af finde sig i, at Statsmagten blandede sig i dens

Anliggender, indsatte og afsatte Bisper, forfulgte Kættere og hedenske Visdomslærere og traf mange Afgørelser, der vare lidet kristelige. Hertil kom, at da Hedningerne begyndte at strømme ind i Kirken, førte de meget Hedenskab med sig baade i Tænkemaade og Levevis. Constantin lod til sin egen Forherligelse en gammel Apollonstøtte opstille paa Constantinopels Torv; men først forsynede han den med en Straalekrans, der var dannet af Nagler fra Kristi Kors, hvilket Kejserens Moder mente at have fundet i Jerusalem. Mellem Straalerne kunde man læse Ordene: »For Constantin, som ligner Solen«. Foran Billedet brændte de Kristne Lys og Røgelse som paa et Kirkealter.

Kirken viste i den følgende Tid og hele Middelalderen igennem alt for stor Tilbøjelighed til at skaffe Kristendommen Fremgang ved menneskelige Magtmidler. Fordragelighed (Tolerance) over for Medmennesker, der have en anden Tro, er noget, som de Kristne have været længe om at lære. Den hedenske Kunst og Videnskab havde staaet i nøjeste Forbindelse med den gamle Religion. Det laa derfor nær at bekæmpe denne Kunst og Videnskab samtidig med, at man bekæmpede Hedenskabet. Hedningerne bleve tvungne til at lukke deres Templer, og der sattes Dødsstraf for dem, som ofrede. De hedenske Vismænd i Athen og Aleksandria forfulgtes, deres Skoler lukkedes, og mange Biblioteker bleve brændte.

Constantins Flytning af Regeringssædet gav Anledning til, at Riget snart spaltedes i et østromersk og et vestromersk med to Kejsere, der boede i Constantinopel og Rom. Det østromerske eller græske Kejserdømme vedblev at bestaa i tusinde Aar. For at sikre sig mod Sammensværgelser søgte Herskerne at gøre Afstanden mellem dem og Folket saa stor som muligt. Naar Kejseren en sjælden Gang viste sig offentlig, var han omgivet af den ødsleste Pragt. Men ellers levede han i sit Slot, og Adgangen til ham var meget vanskelig. Undersaatterne maatte kaste sig til Jorden for ham som i gamle Tider for de persiske Despoter.

Kirkens Ordning. Kristendommen vandt hurtig Indgang i Byerne, saa at der blev Menighed i de fleste Købstæder, men paa Landet bredte den sig langsommere. I afsides og tyndt-befolkede Egne holdt Hedenskabet sig længe, og Ordet Hedning betyder en Hedebeboer. Forstanderen for en Bymenighed kaldtes Biskop og indtog omtrent samme Stilling, som Præsten for et Købstadsogn nu gør. Til Hjælp i sin Gerning havde han et Raad af ældste (Presbyterer), ofte Tolv i Tallet. Naar en Menighed blev saa stor, at Biskoppen ikke ene kunde overkomme Arbejdet, prædikede de ældste, og saaledes bleve Presbyterne efterhaanden Præster. Ellers var det særlig deres Gerning sammen med Biskoppen at øve Kirketugten, det vil sige: vaage over, at

Menighedslemmerne førte et smukt og kristeligt Liv. Grove Syndere og Kætttere bleve udstødte af Menigheden og genoptoges ikke, førend de havde vist tydelige Tegn paa Omvendelse og derefter i Menighedens Paahør bekendt deres Synder. Saa længe Menighederne endnu vare smaa, plejede alle Medlemmerne at samles hver Søndag Aften til et Fællesmaaltid (Agape eller Kærlighedsmaaltid). De rige medbragte Maden, og de fattige vare Gæster. Maaltidet sluttede altid med Brødets Brydelse (Altergang). Da Menighederne bleve større, kunde denne Ordning ikke godt beholdes. De rige nøjedes da med at sende deres Gaver, og kun de fattige mødte til Maaltiderne, som saaledes bleve Fattigbespisninger. Nadveren henlagdes saa til den egentlige Gudstjeneste. Uddelingen af de store Gaver eller Fattigplejen var en vigtig Del af Biskoppens Gerning. Han understøttedes deri af Diakonerne. Disse vare ofte syv i Antal og havde den Bestilling at gaa omkring i Husene, finde de fattige og syge og bringe dem Gaverne. De skulde ogsaa være behjælpelige ved Gudstjenesten, hvor de havde en lignende Gerning som Levitterne hos Jøderne. Senere ophørte de med at gaa til Haande ved Fattigplejen og havde fra nu af kun at hjælpe til ved Gudstjenesten. De bleve altsaa Degne. Der gaves ogsaa kvindelige Diakoner, som kaldtes Diakonisser.

Der hengik lang Tid, inden de Kristne fik Kirkebygninger. Indtil da samledes de i Hjem-

mene. Mærkelige ere deres Begravelser, som findes endnu og kaldes Katakomber. Jorden under og omkring Byen Rom dannes af en blød Stenart, som kaldes Tuf. Naar den bringes frem til Overfladen, hærdes den og kan anvendes som Bygningssten, men nede i Jorden er den let at bearbejde. Paa et skjult Sted uden for Byen dannede de Kristne en Nedgang med Trapper. Derpaa udhuledes underjordiske Gange af et Par Alens Bredde og en Mands Højde. I Sidevæggene dannedes Grave, som lignede Skuffer, og heri lagde de Ligene af deres afdøde. Ofte er der flere Rækker over hverandre. Graven lukkedes med en Stenplade, hvorpaa der anbragtes en Indskrift og ofte billedlige Fremstillinger. Anlægget af disse underjordiske Grave varede i Aarhundreder, og Gangene have en Længde af mange Mile. Paa nogle Steder udvide de sig og danne smaa Kamre, som de Kristne vist nok i farefulde Tider have benyttet til mindre Sammenkomster.

Folkenes Vandringer.

I Kejsertiden rejstes der meget, især af Foretningsfolk; sjældnere hændte det, at nogen foretog Lystrejser. Udvandring fra Italien til de

fjernere Provinser var, som vi have set, ret hyppig. Men i den graa Oldtid, førend Folkene traadte i Handelssamkvem med hverandre, og Kolonier fremstod, var Forholdet helt anderledes. Da var der ingen enkelt Familie, der vovede at søge sig et nyt Hjem blandt fremmede uden for Fædrelandets Grænser. Naar man dengang udvandrede, var det hele Folkeslag, der enedes om at bryde op og søge nye Boliger. Paa denne Maade har man tænkt sig, at de Folkestammer, som omtales i det følgende, til forskellige Tider kunne være indvandrede fra Asien, idet de ere trængte frem gennem den »uralske Folkeport«. Saaledes kaldes man Slettelandet mellem Uralbjergene og det kaspiske Hav. Aarsagerne til saadanne Vandringer kunne have været Misvækst, Overbefolkning eller Indtrængen i Hjemlandet af en overmægtig Fjende, der fordrev den tidligere Befolkning.

Kelterne. I Oldtiden beboedes England, Frankrig og Norditalien af en vidtudbredt Stamme, som under eet kaldtes Kelter. I Frankrig og Italien gik de under Navnet Galler, og paa den anden Side af Kanalen kaldtes de Briter og Skotter. Senere fortrængtes de eller blandede sig med indvandrede Folk, og kun i vestlige afsides Egne som Bretagne, Wales og Irland har deres Sprog til Dels holdt sig til vore Dage. Hvornaar de keltiske Folk ere indvandrede fra Asien, vides ikke.

De gotisk-germanske Folkeslag ere indvandrede efter Kelterne og have til Dels fortrængt disse. Germanerne beboede fortrinsvis de nordiske Lande og Tyskland. De deltes i flere Stammer: Sakserne boede mellem Elben og Rinen; Frankerne ved Rinen og i det nuværende Belgien. Andre Stammer vare Vandaler, Burgunder og Goter. De sidste boede i Sydrusland og deltes i Østgoter og Vestgoter.

Slaverne. Heller ikke for deres Indvandring kendes Tiden. De beboede Rusland og det nuværende Tyskland indtil Elben. De fra vort Lands Historie saa velkendte Vender vare en slavisk Stamme, der boede ved Østersøens Kyster.

Det vestromerske Riges Opløsning. Den første Halvdel af Kejsertiden havde været en Blomstringsperiode for hele Riget og særlig for de undertvungne Lande. Den sidste Halvdel blev en Tilbagegangstid, især for det vestromerske Rige. Vendepunktet indtræder med Constantin den Store, og de mest iøjnefaldende Aarsager ere to, nemlig Barbarernes stedse hyppigere Indfald i Riget og Regeringernes Udsugelse af Under-saatterne. Men dertil kom meget andet. Folke-mængden aftog. Næringsvejene hensygnede. Middelstanden forsvandt, saa at der kun blev rige og fattige, og de rige anvendte deres Penge til Luksus i Stedet for at sætte dem i frugtbringende

Foretagender. Ingen vilde paa Grund af den almindelige Usikkerhed vove Penge i industrielle eller Handelsforetagender. Og i samme Grad, som Fattigdommen blev større, tiltog ogsaa Skattebyrden, saa at den efterhaanden blev rent utaa-
lelig. Syrien maatte f. E. udrede en Trediedel af sin Produktion. Hver Gang Skatterne skulde inddrives, rejste der sig et Fortvivlelsens Skrig fra den udsugede Befolkning. Fængslerne fyldtes, mange foretrak at flygte bort, og Forældre solgte deres Børn for at skaffe Penge.

Paa flere Omraader befandt Samfundsordningen sig i en Overgang. Slavernes Antal var taget stærkt af, thi efter Erobringskrigenes Ophør var der liden Tilgang udefra, og man var alene henvist til Børnene. Prisen paa en Slave steg derfor til det dobbelte, hvortil kom, at Slaveriet passede daarligt til den kristne Tankegang. Man maatte gribe til en anden Driftsmaade af de store Landejendomme, og Ejerne afstod derfor hyppig betydelige Strækninger til Slaver, der saa drev dem mod at svare en vis Afgift. De vedbleve vel endnu at være Slaver, men deres Stilling blev dog en anden og friere. Slaveriet begynder dermed at gaa over til at blive et Tjenesteforhold eller Middelalderens Livegenskab.

Mest Ulykke voldte dog Barbarernes Indtrængen over Grænserne. De sydlige Landes Herligheder havde lokket dem i Aarhundreder, og nu kastede de sig som graadige Rovfugle over

Aadslet. Ved deres større Tapperhed, Haardførhed, Udholdenhed og Livskraft vandt de en let Sejr over de paa Sjæl og Legeme svækkede Romere. Men saa viste de ogsaa en Villie og Evne til at modtage Kristendom og Kultur, der langt overgik Romernes og gav Løfte om, at Udviklingen engang ved dem skulde føres et mægtigt Skridt fremad, naar det endelig er lykkedes Kristendommen at opdrage dem, men det bliver en Skolegang, der varer Middelalderen igennem.

Hvad der svækkede Romerne i Kampen mod Barbarerne, var især Vanskeligheden ved at skaffe Soldater, hvilket var en Følge af Folkemængdens Formindskelse og aftagende Krigerdygtighed. Hertil kom, at der omtrent ved Aar 200 indførtes en ny Ordning af Grænseværnet, der i høj Grad skadede Hæren. Soldaterne fik nemlig Lov til at tage fast Ophold hos deres Familie i Handelspladsen, saa at de kun skulde være i Lejren, naar de havde Tjeneste. Derved forvandlede Hæren til en væbnet Grænsebefolkning, der ikke lod sig anvende paa andre Punkter i Riget, fordi Soldaterne haardnakket vægrede sig ved at forlade den hjemlige Arne. Følgen blev, at man maatte hverve særlige Folk til den bevægelige Del af Hæren, og dette blev især Germaner, der i stort Antal tog Tjeneste under egne Førere. Ogsaa i andre Henseender ophørte den gode Ordning af Grænsevagten. Soldaterne maatte vente paa deres Løn i Aarevis, og for Veteranerne sørgedes der ikke mere som forhen. Følgen blev, at Soldaterne

fortrinsvis passede deres Erhverv i Handelspladsen eller Jordbrug ude paa Landet, og de militære Pligter forsømt. Da Barbarerne saa trængte ind over Grænsen, forsøgte de vel en kort Tid af egen Drift at holde dem ude, men da Anfaldene stadig bleve heftigere, og de ingen Støtte fik af den uduelige Regering i Rom, trættes de i Kampen og længtes efter at kunne optage deres tidligere Erhverv uhindret. Saa gik de ind paa at blive Barbarernes Undersaatter og betale dem Skat, og alle fandt snart, at de nye Herrer kunde være lige saa gode som de gamle.

De fremmede Stammer, der saaledes tog Landet i Besiddelse og forholdsvis hurtigt smeltede sammen med den tidligere Befolkning, vare for det første Frankerne, der erobrede Gallien lige til Pyrenæerne og gav Landet Navn efter sig. Dernæst var der Burgunderne, som kom inde fra Tyskland og bosatte sig imellem Rhone og Alperne. Mest frygtede gjorde Vandalerne sig, idet de plyndrende drog gennem Landene lige til Sydspanien, hvor Andalusien fik Navn efter dem. Senere gik de over Strædet og tog Bolig i Nordafrika, hvor det gamle Carthago blev deres Hovedstad.

Den store Folkevandring begyndte med, at en mongolsk Stamme, Hunnerne, brød frem fra Asien og i Aaret 375 overskred Volga. De vare et Rytterfolk og beskrives som overordentlig raa, vilde og hæslige. Af Legemsbygning vare

de smaa og plumpe, og de havde intet Skæg. De benyttede ikke Ilden, men levede af Rødder og halvraat Kød, som de gjorde mørt ved at lægge det mellem Sadelen og Hesteryggen. Deres Klæder vare pjaltede og snavsede. De havde ingen faste Boliger, men tilbragte den meste Tid paa Hesten, ja spiste og sov til Hest. Deres Vaaben vare Bue og Lasso. De adlød en valgt Høvding og anfaldt Fjenden under frygtelige Kampskrig.

Hunnerne stødte først paa Østgoterne, hvis Konge, der var 110 Aar gammel, dræbte sig selv af Fortvivelse over ikke at kunne værges sit Rige. Østgoterne maatte underkaste sig og følge Hunnerne. Da Vestgoterne saa, hvorledes det gik deres Frænder, henvendte de sig til deres Nabo, Romerne, Syd for Donau med Bøn om at blive optagne i deres Rige. Dette gik Romerne ind paa, imod at Vestgoterne udleverede alle Vaaben samt lovede at gøre Krigstjeneste og forholde sig rolige. Men Overenskomsten var ikke ærlig ment fra Romernes Side. Goterne fik ingen Jord anvist til Dyrkning og Bosættelse, og vilde de købe Levnedsmidler, forlangte Romerne deres Børn i Betaling. Det var tydeligt nok Meningen, at de skulde være Slaver. Saa bleve Goterne forbitrede. Størstedelen af deres Vaaben var det lykkedes dem at holde skjult, og nu rejste de sig mod deres Undertrykkere. I Hovedslaget, der stod ved Adrianopel, faldt to Trediedele af den romerske Hær, og Kejseren selv blev saaret og

senere indebrændt i den Hytte, hvor han havde søgt Tilflugt. Hans Eftermand maatte slutte Fred og anvisé Goterne den Jord, de forlangte.

Vestgoterne forholdt sig nu rolige i nogle Aar, men ikke længere end til de fik en tapper og dygtig Fører i Alarik. Han foreslog dem, at de i Stedet for at dyrke deres magre Jord skulde drage til det skønne Land Italien, som de havde hørt saa meget om. Goterne vare straks villige til at bryde op. Den uduelige Kejser i Rom søgte vel at værgé sig ved at hjemkalde Legionerne fra Gallien, men det hjalp ikke, og snart stod Goterne for Hovedstaden, der ikke havde set en udenlandsk Fjende i sin Nærhed siden Hannibals Dage. De fejge og raadville Romere vilde først prøve, hvad Underhandling kunde udrette, og skikkede Sendebud til Alarik. Men da de søgte at skræmme ham ved at tale om Stadens næsten utallige Befolkning, svarede han dem med Haanlatter: »Jo tættre Græs, desto lettere at slaa.« Rom blev indtaget og plyndret, men der fandt ingen Myrderier Sted, og kun en mindre Del blev brændt, thi Kristendommen havde allerede øvet sin mildnende Indflydelse paa Vestgoterne. Navnlig bleve alle Kirker, og hvad der var reddet ind i dem, skaanede. Værst for Romernes egne Slaver frem, thi disse havde straks i stort Antal sluttet sig til Fjenden, og de vidste god Besked om, hvor der var skjult Kostbarheder.

Allerede den tredie Dag førte Alarik sin Hær

bort fra Staden for at indtage Syditalien, men her blev han pludselig syg og døde 410. Hans Mænd lod en Flod lede bort fra dens Leje, og her i Flodsengen blev han begravet sammen med sine Skatte. Derpaa blev Floden atter ledet tilbage i sit gamle Løb, og Fange:ne, der havde forrettet Arbejdet, dræbtes, for at ingen senere skulde finde og vanhellige Gotekongens Grav. Alariks Eftermand giftede sig med Kejserens Søster og lod sig derefter bevæge til at føre sine Goter til Gallien, hvor de bosatte sig paa begge Sider af Pyrenæerne, og der bleve de boende.

Endnu et Uvejr skulde gaa over det vestromerske Rige, inden det sank for bestandig. Det var Hunnerne, som nok en Gang rejse sig, inden de helt forsvinde af Historien. I mange Aar havde de nu roligt græsset deres Heste paa Ungarns og Sydruslands Sletter. Da skete det, at en stor Kriger ved Navn Attila blev deres Høvding. Ved Indfald i det østromerske Rige tvang han dettes Kejser til at yde ham en stor aarlig Tribut. Gesandter, som besøgte ham i hans Træslet ved Theis, have fortalt om det ejendommelige Liv, som her førtes. De skildre Attila som lav og bred af Vækst med et stort Hoved graat Skæg, Platnæse og mørk Ansigtifarve. Han var stolt i sin Fremtræden, og Herskeren kendtes i alle hans Bevægelser. De fremmede Gesandter behandlede han overmodigt. De spiste ved samme Bord som Attila og af Sølvfade; hans eget Fad og Bæger vare af Træ. Efter at Maaltidet var

til Ende, fremtraadte to hunnisk Skjalde, som besang hans Dyder, og Sejre. Efter dem kom en Gøgler, hvis Grimasser og Galskaber fik alle til at le, og til sidst en pukkelrygget Neger, hvis Narrestreger vare Festens Glanspunkt.

I Aaret 451 besluttede Attila at foretage et stort Tog Vestpaa, og hans Folk fulgte ham villigt. Det hed sig, at han havde fundet Krigsgudens Sværd, og de romerske Lande skælvede for hans Komme. Man kaldte ham Guds Svøbe og sagde, at hvor hans Hest havde traadt, voksede Græsset aldrig mere. Toget gik gennem Sydtyskland til Gallien, men heldigvis var Statholderen her paa denne Tid en dygtig Mand. Det lykkedes ham at rejse Vestgoterne, Burgunderne og Frankerne til fælles Modstand, og paa de katalavniske Marker, Øst for Paris, stod da i Juni Maaned det store Slag, der skulde afgøre, om Kristendom og Civilisation eller asiatisk Barbari skulde herske i Vesteuropa. Efter et Mandefald, som vel noget overdrevent opgives til flere Hundrede Tusinde, trængtes Hunnerne tilbage til deres Vognborg, og kort efter drog de atter Østpaa.

Attilas Magt var vel svækket, men ikke brudt. Aaret efter rykkede han fra Nordøst ind i Italien. Voldsomme Ødelæggelser betegnede hans Vej, og mange af Landets Beboere flyttede ud paa Smaaøerne i det adriatiske Hav, hvor de grundede det senere saa berømte Venezia. Attilas Hu stod til at plyndre Rom. I deres Nød vidste Stadens

Indbyggere ikke bedre end at sende Biskop Leo den Store ud for at møde ham i Spidsen for en Sendefærd. Han forestillede Hunnekongen, at Rom var den evige Stad, som ingen ustraffet forgreb sig paa. Han mindede ham om Alariks pludselige Død, efter at han havde erobret Byen, og Attila blev betænkelig og vendte om. Aaret efter døde han. Hunnerne trak sig atter tilbage til Stepperne og have ikke senere forstyrret Verden.

Det vestromerske Riges Undergang. Italien havde alt længe haft mindre Betydning end Gallien og andre Provinser. Rom levede alene paa sin gamle Berømmelse; men Provinserne vilde ikke længere taale dets Skattepaalæg, der nærmest lignede en Udplyndring. Desuden var det ægte, gamle Romerfolk stærkt i Færd med at forsvinde. Den livlige Udvandring havde spredt en stor Del af dem over alle de undervungne Lande, hvor de hurtigt blandede sig med den indfødte Befolkning og forsvandt. Den stærke Indførsel af Slaver til Italien tillige med Goters og senere andre Folkeslags Indvandring havde ogsaa bidraget meget til at fortynde Romerblodet og udslette Stammens særegne Præg. Pestagtige Sygdomme, Hungersnød og nye Fjendeskarers Ankomst, hvilket fortsattes langt ind i Middelalderen, bortrev Millioner, og dertil kom endelig, at de gamle berømte Familier uddøde i Lighed med, hvad Historien viser os andetsteds (f. E. den gamle danske Adel).

Roms sidste Dage fremvise saaledes Billedet af et alderdomssvagt Folk, der kun har Døden at vente. Og denne kom som af sig selv, og uden at det vakte synderlig Opsigt i Verden. En Høvding for nogle germanske Lejetropper afsatte nemlig den sidste Kejser, Romulus Augustulus, uden at udnævne nogen ny. Dette skete i Aaret 476, og med denne Begivenhed slutter Oldtidens Historie.

Til Billederne.

Side 9: *Pyramider* ved Landsbyen Giseh, Vest for Kairo. Ved Siden af dem ses Hovedet af den store Sfinks rage op af Ørkensandet.

S. 10: *Sfinks* af det Slags, som dannede Alleer foran Tempelindgange. Paa Hovedet bærer den Paryk eller Hovedklæde, og foran ses lidt af Slangen, som var Tegnet paa Kongeværdighed. Ægypterne barberede ikke blot Skægget, men ogsaa Haaret. I Stedet for Hue tjente en Paryk til Beskyttelse mod den brændende Sol. Det lange, smalle Skæg, som stundom ses paa Billeder af højtstaaende Personer, var kunstigt og holdtes fast af en Snor.

S. 16: *Senacherib*, Konge i Assyrien fra 704—681 f. Kr. Under Billedet findes hans Navn med Kileskrift. I Bibelen fortælles, hvorledes Senacherib belejrede Kong Ezechias i Jerusalem, men maatte drage bort, da der udbrod Pest i Hæren. Billedet er en Del af et større Relief og fremstiller Kongen siddende paa en Trone, der er saa høj, at en Fodskammel er nødvendig. I den ene Haand holder han en Bue, i den anden Pile. Paa Hovedet bærer han en spids Hue eller Hjelme, ikke ulig en Pavekrone. Kappen er uden Ærmer og har Frynser. Han har Armringe og paa Fødderne Sko. Haar og Skæg bares langt og krøllede omhyggeligt af en Frisør.

S. 28: *Zeus*, efter en berømt Buste (udt. Byste) i Vatikanet. Kaldes efter Findestedet Zeus fra Otricoli.

S. 30: *Hera* (Juno Barberini i Vatikanet). Hun har Diadem paa Hovedet, i højre Haand holder hun Herskerstaven, og i venstre en Offerskaal. Dragten er en lang Kjortel (Kiton), der naaer til Fødderne, og derover en Kappe (Himation), som er trukken frem over venstre Skulder og lader højre Arm ubedækket.

S. 30: *Poseidon*. Udgør en Del af et gammelt Relief.

S. 33: *Apollon Musagetes*, d. v. s. Apollon som Musernes Anfører. Statuen findes i Vatikanet og anses for at være Kopi af et Mesterværk af Skopas, en stor græsk Kunstner, der levede omtrent 342—352 f. Kr. Den lange, stærkt foldede Underklædning holdes sammen af et Bælte højt oppe, medens Kappen, der er fæstet paa Skuldrene, bøjer ned over Ryggen. Lyren hænger i et bredt Bånd over højre Skulder. Med løftet Hoved og et begejstret Udtryk i Ansigt, og Holding skrider Guden frem, idet han griber i Strengene.

S. 35: *Artemis* (i Louvre).

S. 37: *Athene* fra Velletri (i Louvre). Fidiás havde fremstillet den krigerske Athene med Spyd og Skjold. I dette Billede fra en senere Tid er det fænkningens stille Gudinde, vi se. Efter ældre Tiders Fremstilling har hun maaske holdt et Spyd i højre Haand.

S. 38: *Hefæstos*, Statue af Thorvaldsen, modeleret 1838, udført langt senere. Hefæstos er her fremstillet som den kraftige og forstandige Arbejder. Han er iført den korte Kjortel, som Arbejdere gerne bar. Naar de bleve varme, havde de den kun heftet paa venstre Skulder.

S. 39: *Afrodite* fra Melos. Denne Statue blev funden paa den græske Ø Milo 1820, staar nu i Louvre og er et af de skønneste Værker, vi have fra Oldtiden. Hvorledes Armene have siddet, vides ikke.

S. 43: *Et Bakkustog*.

S. 46: *Argosdræberen*, Statue af Thorvaldsen, udført 1818. Han har lige taget Rørløjten fra Munden og bøjer sig lidt frem for at høre, om Argos virkelig sover, og se, om alle Øjnene have lukket sig. Samtidig lister han Sværdet ud af Skeden. Som et Lyn vil det i næste Øjeblik fare gennem Luften og gøre det af med Uhyret.

S. 49: *Kentaur*. Gammelt Reliefbillede, forestillende den Kentaur, der lærte Akilles at skyde.

S. 60: *Herakles* og *Hebe*, Relief af Thorvaldsen, 1808. Styrkens Gud, svulmende af Liv og Kraft, holder i sin Haand Skaalen, hvori Hebe skænker ham den evige Ungdoms Drik.

S. 66: *Priamos hos Akilles*, Relief af Thorvaldsen; udført 1815 efter Bestilling af en engelsk Rigmand; an-

ses for at være et af Thorvaldsens skønneste og mest stemningsfulde Arbejder. »Den gamle Trojanerdrøt knæler for den unge Grækerhelt og beder grædende:

Tænk paa din Fader! Langt mer end han jeg trænger
til Medynk.

Fristet jeg har, hvad aldrig paa Jord nogen dødelig
udstod,

Manden, som dræbte min Søn, hans Haand har jeg ført
til min Læbe.

Akilles bøjer Hovedet ned mod den gamle Konge og lytter bevæget til hans Ord. To Grækere bag ham se deltagende til. Fra den modsatte Side kommer en ung, smuk Trojaner og en noget ældre Træl med Gaver. I Akilles's hvilende Stilling er udtrykt Heltens stolte Selvbevisthed; i Hovedets Bøjning og Ansigtets Udtryk den Medfølelse, der i Øjeblikket fylder ham. I Modsetning til hans nøgne Legeme, der strækker sig helt frit i al sin Herlighed, ligger den nedbrudte Olding sammenkrøben ved hans Fødder. Lampen angiver, at Scenen foregaar om Natten. (Galschiet: Thorvaldsen).

S. 68: *Laokoongruppen* i Vatikanet er udført af tre Kunstnere fra Rhodus og stod i Kejser Titus's Palads. Paa dette Sted udgravedes den 1506, og den daværende Pave blev saa glad over Fundet, at han lod ringe med alle Stadens Klokker. Kunstværket giver en rystende Skildring af fortvivlet Kamp mod uundgaelig Undergang. »Den ene Slange har snoet sig om den ældste Søns og Faderens Ben, har helt faaet den yngste Søn i sin Magt og giver ham det dræbende Bid i Siden; Drengens Modstand er magtesløs, han er ved at udaande. Den anden Slange har viklet sig om den ældste Søns Arm og bider Laokoon i Lænden. Denne er sunken tilbage paa Alteret og strider med sin sidste Kraft for at frigøre sig fra Udyrets Angreb. Smerten bærer gennem hele Skikkelsen. Kroppen er bøjet bagover, Brystet hæver sig stønnende, og Ansigtet bøjer sig opad med den højeste Smerte og Fortvivlelse. Den ældste af Sønnerne er endnu bedst faren; medens han søger at befri sine Ben fra Slangens Omslyngninger, vender han Hovedet op mod Faderen, som om han anraabte om hans Hjælp; men med Rædsel ser han, at denne selv kæmper med Døden. (Lübke).

S. 88: *Perikles*; efter en Buste med hans udhuggede

Navn, funden i en Ruin ved Rom; sandsynligvis Kopi efter en Original af Fidias.

S. 90: *Del af Akropolis med Parthenon.* Inden for Akropolis's Mure laa flere Templer, af hvilke Parthenon var det skønneste. Det var omgivet af en Søjlegang. I begge Gavl fandtes store Billedgrupper, hvoraf den ene fremstillede Athenes Fødsel, og den anden hendes Vædestrid med Poseidon. Gik man i Søjlegangen, saa man Fidias's berømte Frise, der som et 520 Fod langt Baand udvendig smykkede den øverste Rand af Tempelmuren. Den fremstillede Optøget ved den store Panathenæerfest. Omtrent $\frac{1}{4}$ deraf er bevaret og findes nu i Athen og London. Inde i Bygningen stod, som før fortalt, Fidias's Statue af Athene. Til hende var Bygningen viet i 600 Aar. Derefter blev den en kristen Kirke og endelig en tyrkisk Moske. Under en Krig med Venetianerne 1687 anvendte Tyrkerne Bygningen til Krudtmagasin. En Bombe slog ned i den og sprængte Murene, og siden den Tid er Parthenon en Ruin. De sjældne Kunstværker henlaa ødelagte og uansede i Gruset, indtil Englænderen Lord Elgin i Begyndelsen af dette Aarhundrede fik Tilladelse af Sultanen til at borttage nogle gamle Stene fra Akropolis. Han lod en Mængde Billedhuggerarbejder grave frem og føre til England, indtil det omsider vakte Misfornøjelse i Landet, og Sultanen som Følge deraf meddelte ham, at han nu havde borttaget tilstrækkelig mange gamle Stene.

S. 94: *Sokrates*, efter en Buste i Louvre.

S. 98: *Græsk Mandsdragt.* Portrætstatue af Digteren Sofokles i Lateranet. Ved Siden staar en Urne med Bogruller.

S. 100: *Bryderne*, Marmorgruppe i Florents. Det er let at se, hvad Enden her vil blive. Den overvundne ligger allerede paa Jorden med højre Ben bøjet sammen og Knæet presset imod Brystet. Med venstre Haand søger han Støtte mod Jorden; men Sejrrherren har ham i en haard Klemme. Han har slynget sit venstre Ben om den overvundnes venstre Ben, hvorved han hindrer ham i at bruge det til at rejse sig. Desuden presser han venstre Skulder mod den overvundnes Ryg og holder ham saaledes nede, og endelig drager han med venstre Haand sin Modstanders højre Arm saaledes tilbage, at enhver Bevægelse, denne gør, maa volde Smerte. Naar Sejrrherren tillige truer sin Modstanders Hoved med den højre, knyttede Næve, saa skyldes dette en fejlagtig Re-

staurering af Gruppen. Næsten alle antikke Billedhuggerarbejder fremdrages nemlig i en sønderslaet og til Dels ødelagt Tilstand, saa at vore Dages Kunstnere i Regelen efter Videnskabsmænds Skøn maa tilføje de manglende Stykker. Bryderne bleve i Aaret 1583 udgravede i Rom sammen med en anden Gruppe, der forestillede Niobe og hendes Børn. De to Hoveder fandtes ogsaa ved denne Lejlighed; men det er urigtigt, naar de ere blevne anbragte paa Brydernes Kroppe, thi de have tilhørt et Par af Niobes Sønner. (Efter Beckett).

S. 104: *Græsk Plov og Pløjemand.* Billedet udgør en Del af et Vasemaleri, der giver en lidt baralig Fremstilling af Markarbejde.

S. 105: *Græsk Vase* med lyse Figurer paa mørk Grund.

S. 108: *Ynglingetoget* ved Panathenæerfesten. Brudstykke af Fidias's berømte Frise.

S. 109: *Græsk Teater.* Indgange fandtes til de to Sider, hvor Gaden paa en Maade fortsættes og skiller Scenen fra Korets og Tilskuernes Pladser. Paa Billedet ses Trappetrin føre herfra og op til Scenen. Til denne førte desuden flere Døre, og det var Regelen, at Stykkets Hovedperson traadte frem gennem den midterste. Midt paa Korets Plads ses et Alter paa en Forhøjning, til hvilken nogle Trin føre op. Her skal Dirigenten have haft sin Plads, en Antagelse, der dog ikke er fuldt ud sikker.

S. 116: *Aleksander den Store*, efter en Statue i Rom. I den opleftede højre Haand holder han et Stykke af Spydkaffet.

S. 128: *Den store Kloak.*

S. 136: *Hannibal.* Bronzestatue, funden i Herkulanum.

S. 148: *Markslave*, Billede efter en graveret Sten. Romerne anvendte meget Segtringe med indfattede Ædelstene (Gemmer) og besad stor Færdighed i at udskære de fineste Billeder i dem.

S. 153: *Pompejus*, Overkrop af en Billedstøtte, som i det 16. Aarhundrede blev funden ved Ruinerne af et af Pompejus bygget Teater. Da Senatet havde Mødesal i en Sidebygning af nævnte Teater, var det maaske ved Foden af denne Billedstøtte, at Cæsar udaandede. Paa højre Skulder ses Sværdremmen, paa venstre et Spænde med Medusahoved.

S. 155: *Cæsar*, efter en Buste i Neapel.

S. 166: *Augustus*. I andre gamle Statuer er han fremstillet i Krigerdragt. Her se vi ham i sit borgerlige Hverv, talende til Senatet. Idet han med højre Haand gør en stille, men bydende Bevægelse, meddeler han Senatet, hvad der er hans Villie. I venstre holder han «Rollen», som han saa fortreffeligt forstod at spille.

S. 173: *Atrium og Gaard* i Pompeji, almindelig kaldet Pansas Hus. Gulvet er belagt med Fliser, langs Væggene staa Billedstøtter og Kandelabre. Mellem Atrium og Gaarden ligger Husherrens Arbejdsværelse. Midt i Gaarden ses et Springvand.

S. 177: *Kolumbarium* eller Urnehal. Mange Ruiner af saadanne ere fundne i og ved Rom. De byggedes under Jorden.

S. 179: *Colosseum* var en af Oldtidens største Bygninger. Grundridset er en Oval, omtrent 600 Fod lang og 500 Fod bred. Ydermuren var 150 Fod høj og havde fire Etager. Da Titus i Aaret 80 lod Bygningen indvie, holdtes der Fest i 100 Dage, og i de nærmest følgende Aarhundreder foregik mange rystende Scener inden for disse Mure. I Middelalderen benyttedes Bygningen paa forskellig Vis. Under Borgerkrige tjente den som Fæstning. En Tid lang rummede den en Salpeterfabrik. Masser af Sten bortførtes for at benyttes til Opførelsen af Bygninger andetsteds, indtil man endelig besluttede at frede Resten af den mægtige Ruin.

S. 180: *Gladiatorkamp*, efter et Relief fra Pompeji. Det første Par forestiller en svagt beskyttet, der ligger under i Kampen mod en stærkt rustet Modstander. Den første har faaet et dødeligt Saar i Brystet, har mistet Lanse og Skjold og er sunken i Knæ. Nu beder han Folket om sit Liv, medens han ængsteligt ser om til sin Modstander. I den anden Gruppe har Manden med Treforken tilføjet sin med Sværd bevæbnede Modstander to Saar i Benet og eet i Armen. Nu holder han ham fast ved at træde ham paa Foden og gribe ham i Bæltet. Folket har udtalt Dødsdommen, og da Treforken ikke egner sig til i en Fart at dræbe et Menneske, er en anden Gladiator beredvillig ilet til for at gøre Bøddeltjeneste. Maaske venter der ham selv en lignende Skæbne i Kampen med den anden Gladiator med Trefork, der ses i Baggrunden.

S. 182: *Mosaikgulv* i en Forstue i Pompeji med Fremstilling af en Lænkehund.

S. 183: *Sølskaal*. Paa Bunden er fastloddet et Relief, forestillende Heraklesbarnet med Slangerne. Langs Randen løber et Baand med slyngede Planter, Harer, Hunde og Smaafugle. Skaalen tilhører et stort Sølvfund, bestaaende af 74 Genstande til en Vægt af 107 Fod, der 1868 gjordes ved Hildesheim og nu opbevares i Berlin. Det er en Bordopdækning og har maaske tilhørt en romersk Feltherre.

S. 184: *Lampe*. Den bestaar af en flad Oliebeholder med en Tud, hvoraf Vægen stak op.

S. 185: *Trefod*, funden i et Isistempel i Pompeji. De smuktbuede Dyreben ende med Kløer. Paa Forsiden have de et skægget Hoved, og oventil vingede Sfinxer, bag hvilke de Støtter hæve sig, som bære Bækkenet. Dette er prydet med Tyrepander, forbundne ved Guirlander.

Nogle Navnes Udtale.

Afrodite.	Faethon.
Akropolis.	Fidias.
Aktæon.	Filemon.
Alarik.	Ganymedes.
Antigone.	Granikus.
Apollon.	Hefæstos.
Aristoteles.	Helios.
Asklepios.	Herakles.
Attika.	Hestia.
Attila.	Hippokrene.
Atrium.	Homer.
Augias.	Hygieia
Boreas.	Ikaros.
Briseis.	Kupido.
Caligula.	Kæronea.
Cleopatra.	Laokoon.
Danaiderne.	Layard, læhrd.
Deianeira.	Leonidas.
Demeter.	Marathon.
Demosthenes.	Menelaos.
Diogenes.	Merkur.
Dædalos.	Nemesis.
Eurydike.	Neptun.

Niobe.	Psyke, syke.
Odysseus.	Ptolomæus.
Okeanos.	Salamis.
Orfeus.	Sisyfos.
Paris.	Sokrates.
Parnas.	Syrakus.
Parthenon.	Tantalos.
Patroklos.	Telemakos.
Pegasos.	Thermopylæ.
Penelope.	Uranos.
Perikles.	Zefyr.
Persefone.	Zeus, søvs.
Persepolis.	Ægeus, ægøvs.
Polyfemos.	Æolos.
Poseidon.	Æskulap.
Priamos.	Ødipos.
Prometheus.	

Trykfejl.

- S. 15 Lin. 2 f. o. skildre, læs: skildrer.
- 64 - 8 - da, læs: de.
- 70 - 6 f. n. læs: en smuk.
- 74 - 12 - Vor, læs: Var.
- 80 - 11 - Darios, læs: Darius.
- 115 - 10 f. o. 335, læs: 336.
- 140 - 12 f. n. der, læs: deres.
- 151 - 2 f. o. viser, læs: viste.
- 164 - 7 f. n. Ægypten. læs: Oktavian. Snart
stod denne i Ægypten.
- 213 - 1 f. o. ta, læs: at.

Der findes endnu nogle mindre Bogstav- og
Interpunktionsfejl, som ikke kunne vildlede.